

PUBLICATIONS OF
THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

**Reports and Studies in
Education, Humanities,
and Theology**

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

**MARTIN UBANI
ARTO KALLIONIEMI
KAISA VIINIKKA
TUULI LIPIÄINEN
JASMIN RIEKKINEN**

**21. vuosisadan taidot,
monilukutaito ja
katsomusaineiden
opettajankoulutuksen
kehittäminen**

Hankeraportti

Martin Ubani
Arto Kallioniemi
Kaisa Viinikka
Tuuli Lipiäinen
Jasmin Riekkinen

21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen

Hankeraportti

REPORTS AND STUDIES IN EDUCATION, HUMANITIES, AND THEOLOGY

No 21

University of Eastern Finland

2021

PunaMusta Oy

Joensuu, 2021

Sarjan toimittaja: Matti Kotiranta

Jakelu: Itä-Suomen yliopiston kirjasto

ISBN: 978-952-61-4346-0 (nid.)

ISBN: 978-952-61-4347-7 (PDF)

ISSNL: 1798-5641

ISSN: 1798-5641

ISSN: 1798-565X (PDF)

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 HANKKEEN TARVE JA LÄHTÖKOHDAT.....	11
2.1 21. vuosisadan taidot, työelämätaidot ja uskonnonopettajien koulutus.....	11
2.2 POPS ja LOPS – monilukutaito ja laaja-alaisen osaamisen taidot.....	13
2.3 Hankkeen perustiedot.....	15
2.4 Muita lähi- ja yhteistyöhankkeita	18
3 USKONNONOPETTAJUUS JA OPETTAJANKOULUTUS.....	21
3.1 Katsomusaineiden opetuksen lähtökohdat Suomessa.....	21
3.2 Suomalaisen uskonnon aineenopettajankoulutuksen lähtökohdat ja historiaa.....	22
3.3 Katsomusaineiden opettajuus Suomessa ja kehittyvä kompetenssi	25
3.4 Suomalainen uskonnonopettajankoulutus 2020-luvulla	30
4 HANKKEEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSPERUSTAISUUS	33
4.1 Hankkeen tutkimus.....	33
4.2 Tutkimuksen kohderyhmät: opiskelijat, opettajat ja rehtorit.....	35
4.3 Opintojen suunnitteluprosessi.....	42
4.4 Hankkeen arviointi.....	45
5 KEHITTÄMISNÄKÖKULMIA HANKKEEN POHJALTA.....	51
5.1 Opettajuuden tukeminen.....	51
5.2 Ammatillisen kehittymisen pitkittäinen tuki opintojen aikana.....	53
5.3 Täydennyskoulutustarpeet	56
6 YHTEENVETO JA SUOSITUKSET	61
7 LOPUKSI.....	65
LÄHTEET	69
LIITTEET	83

1 JOHDANTO

Tämä raportti käsittelee opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa Opettajankoulutusfoorumin alaista, tutkimusperustaista kehittämishanketta ”21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen” (2018–21). Suomalaisella uskonnon aineenopettajankoulutuksella on yhtä pitkä ja vakiintunut perinne kuin suomalaisella koulutusjärjestelmällä. Hankkeessa keskitytään erityisesti evankelisluterilaisen uskonnon aineenopettajien koulutukseen, joka on myös yleisin katsomusaineiden opettajankoulutuksen muoto ja alan kansallisen tutkimuksen kohde. Yleisesti ottaen katsomusaineiden aineenopettajankoulutusta on kehitetty paljolti ja ymmärrettävästi osana yleistä opettajan- ja etenkin aineenopettajankoulutusta. Lisäksi aineenopettajankoulutuksen kehittämisessä on huomioitu sen hetkiset opetussuunnitelmamuutokset. Myös erilaiset kansainväliset katsomusopetuksen didaktiikan virtaukset ovat olleet perinteisesti kehitystyössä läsnä (Kallioniemi & Ubani 2010).

Tässä hankkeessa tarkastellaan tutkimusperustaisesti tulevaisuuden opettajuuden vaatimuksia 21. vuosisadan taitojen näkökulmasta. Hankkeessa aineenopettajankoulutusta lähestytään muun muassa pääaineopinnot ja pedagogiset opinnot sisältävänä kokonaisuutena. Katsomusaineiden opettajankoulutuksen opinnot koostuvat ainelaitoksen järjestämästä opetuksesta ja pedagogisista opinnoista. Pedagogisia opintoja on viime aikoina kehitetty ilmiöperustaisen tutkivan oppimisen suuntaan, mutta aineenopettajan pääaineopintojen voidaan katsoa palvelevan varsinkin substanssiasiantuntijuutta. Hankkeessa tarkastellaan erityisesti uskonnon aineenopettajan pääaineopintoja ja kyseisten opintojen kehittämistä suhteessa tulevaisuuden osaamisvaatimuksiin.

Uskonto on aina ollut yleissivistävässä koulussa pakollinen oppiaine perusasteella ja lukio-opetuksessa. Nykyisin voimassa olevan tuntijaon mukaan uskontoa opetetaan perusasteella yhdestä kahteen viikkotuntia ja lukiossa kaksi pakollista kurssia. Oppiaineen tuntimäärä on vähentynyt merkittävästi viime vuosikymmeninä. Vielä 1990-luvulla uskontoa oli useilla perusasteen alaluokilla kaksi viikkotuntia ja lukiossa kolme pakollista kurssia. Alakoululaisten

keskuudessa uskonto on (ollut) suosittu oppiaine, mutta oppiaineen suosio vähenee yläkouluun ja lukioon mentäessä. (Ubani & Tirri 2014; Kallioniemi & Ubani 2016). Uskontoa voidaan nykykoulussa luonnehtia yleissivistäväksi, humanistis-yhteiskunnalliseksi oppiaineeksi. Sen ydintavoitteiden tematiikka käsittää uskontolukutaidon sekä omiin ja muiden katsomuksiin ja arvoihin kohdistuvan lukutaidon ja eettisen osaamisen lisäksi kokonaispersoonallisuuden kehityksen ja muun muassa erilaiset dialogitaidot (Ubani 2013; Kallioniemi & Ubani 2016).

Kuten edellä todettiin, hanke kohdistuu erityisesti evankelisluterilaisen uskonnon aineenopettajien koulutukseen. Suomalaisen koulun opetussuunnitelmissa ”katsomusaineet” mainitaan ensimmäistä kertaa vuoden 1994 lukion opetussuunnitelmassa, jossa katsomusaineiksi määritellään uskonto, sille vaihtoehtoinen elämäkatsomustieto sekä filosofia. Myöhemmin filosofia on irrotettu edellä mainitusta ryhmästä. Opetussuunnitelmateksteissä uskonto-oppiaine puolestaan kattaa useita oman uskonnon oppimääriä. Aineenopettajankoulutuksessa edelliset aineet ja oppimäärät ovat kytkeytyneet toisiinsa eri tavoin. Esimerkiksi Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa uskonnon ja filosofian sekä elämäkatsomustiedon aineenopettajaksi opiskelevat suorittavat usein ainedidaktiikan opintoja samoissa ryhmissä. Käytännössä monella opettajalla on usean edellä mainitun oppiaineen kelpoisuus. Edellisten lisäksi esimerkiksi psykologia, historia ja terveystieto ovat yleisiä sivuaineita katsomusaineiden aineenopettajilla.

Katsomusaineiden aineenopettajankoulutus on kuitenkin rakentunut paljolti evankelisluterilaisen uskonnon yleisyyteen perustuen. Hanketta aloitettaessa vuonna 2018 evankelisluterilaista uskontoa opiskeli Suomessa 86,1 prosenttia ja esimerkiksi islamia 2,5 prosenttia ja ortodoksista uskontoa 1,6 prosenttia peruskoulun oppilaista. Elämäkatsomustietoa opiskeli puolestaan 8,5 prosenttia oppilaista. Määrät vaihtelevat paljon Uudenmaan ja muun Suomen välillä (Vipunen 2018). Edellisen mukaisesti katsomusaineiden aineenopettajankoulutuksen aloituspaikoista yli 80 prosenttia on evankelisluterilaisen uskonnon aineenopettajan koulutuksessa. Uskonnon opettajankoulutuksen tuottama kelpoisuus on perustunut osin läntisen tai luterilaisen teologian akateemisen aseman tunnustamiselle ja opettajan pätevyys – ja

uskonnon oppiaineen tavoitteenasettelu opetussuunnitelmassa ylipäättään – edellisen tavalle hahmottaa uskontoa ilmiönä ja sen roolia yhteiskunnassa.

Uskonnonopettajia koulutettiin pitkään yksinomaan Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa. Åbo Akademiin perustettiin teologinen tiedekunta 1930-luvulla, josta alkaen alan teologiset opinnot on voinut suorittaa myös siellä. Turun yliopistossa alkoi uskontotieteen pohjalle rakentuva humanistinen uskonnonopettajankoulutus 1970-luvun lopussa. Helsingin yliopiston humanistiseen tiedekuntaan rakennettiin vastaava koulutus teologisessa tiedekunnassa tapahtuvan koulutuksen rinnalle 2000-luvun alussa. Kun Joensuun yliopistoon perustettiin teologinen tiedekunta 1990-luvulla, tuli uskonnonopettajan koulutuksesta yksi silloisen tiedekunnan, myöhemmin filosofisen tiedekunnan, teologian osaston koulutuksen suuntautumisvaihtoehtoista. (Kallioniemi 1997, 18.)

Laajemman ja yleisemmän koulutuspoliittisen kehityksen lisäksi katsomusaineisiin liittyy joitakin globaaleja ja yhteiskunnallisia uskontoihin ja katsomuksiin liittyviä erityiskysymyksiä. Näiden kysymysten huomioiminen on tarpeen erityisesti katsomusopetuksessa ja opettajankoulutuksessa. Yhteiskunnan moninaistuessa uudenlaiset vaatimukset määrittävät katsomusaineiden opettajien pätevyyttä. Muutokset ovat nähtävissä jo nyt, ja ne korostuvat tulevaisuudessa. Opettajilta vaaditaan uskontoihin ja katsomuksiin liittyvää ymmärrystä ja osaamista useilla eri tasoilla. Lisäksi opettajien tulisi kyetä ohjaamaan katsomusten välistä dialogia ja hallita katsomuksellinen lukutaito osana monilukutaitoa. Itse asiassa sekä koulutuspoliittisessa että tutkimuskirjallisuudessa korostetaan tämän tarpeen olevan kaikkien opettajien yhteinen (OSCE/ODIHIR 2007; Jackson 2014; Ubani & Ojala 2018). Kuitenkin uskonnonopetuksessa tarvittavan teologisen ja uskontotieteellisen asiantuntijuuden vuoksi uskonnon aineenopettajilta odotetaan – aiheellisesti – uskontoihin, katsomuksiin, arvoihin ja edellisistä käytävän pedagogisen dialogin johtamisen osaamista.

Myös koulun voidaan työskentely-ympäristönä nähdä muuttuneen aiempaa monipuolisemmaksi (Niemi 2015). Nykykoulun odotetaan tuottavan oppilaita, joilla on tulevaisuuden osaamistarpeisiin vastaava laaja tiedollinen ja taidollinen osaaminen (Darling-Hammond 2006; Niemi 2015). Myös tällä hetkellä voimassa oleva kansallinen Perusopetuksen opetussuunnitelman

perusteet (2014) painottaa muun muassa laaja-alaista osaamista ja monilukutaitoa ja edellyttää opettajilta uudenlaista ajattelua oppimisympäristöä ja oppimista kohtaan (POPS 2014; Niemi 2015; Uljens & Rajakaltio 2017).

Uskontoja ja katsomuksia koskevan kasvatuksen roolia nykyajan ja tulevaisuuden kansalaisten perustaitojen kehittämisessä on korostettu viime aikoina eri yhteyksissä (Jackson 2012, 2014; Zilliacus & Kallioniemi 2016). Länsimaiset yhteiskunnat ovat sekularisoituneet ja moniarvoistuneet, ja uskontojen merkitys yksilöiden elämässä on modernisoitunut ja yksilöllistynyt (Jackson 2014). Digitalisaatio ja internet ovat muuttaneet ihmisten elinympäristöä, eivätkä uskonnot ja katsomukset ole enää sidoksissa aikaan ja paikkaan, vaan ne ovat läsnä koko ajan kaikkialla (Bouma 2017). Tästä syystä niin kansainvälisellä kuin kansallisellakin tasolla on painotettu tarvetta tukea yleisesti ottaen opettajien valmiuksia opettaa uskonnoista ja katsomuksista nykyajalle tarkoituksenmukaisella tavalla sekä korostettu opettajankoulutuksen merkitystä kyseisten valmiuksien kehittämisessä (OSCE/ODHIR 2007; Räsänen, Jokikokko & Lampinen 2018). Kansainvälinen tutkimus osoittaa, että uskonnonopetuksen merkitystä, ja sen teoreettisia ja käytännöllisiä päämääriä, on tarve tutkia yhteiskunnallisten muutosten seurauksena (Conroy 2016; Clarke & Woodhead 2017; Freathy, Doney, Freathy, Walshe & Teece 2017; Skeie 2017; CoRe 2018).

Hankeraportti etenee seuraavasti. Johdannon jälkeisessä luvussa 2 esitetään hankkeen lähtökohtia mukaan lukien kehitystyön taustalla olevat koulutuspoliittiset tiedeperustaiset linjaukset, jotka koskevat 21. vuosisadan taitoja koulutuksen kysymyksenä. Tämän jälkeen luvussa 3 paneudutaan uskonnonopettajuuteen liittyviin erityiskysymyksiin, kuten katsomusopetuksen lähtökohtiin, aineenopettajankoulutukseen ja asiantuntemukseen. Luvussa 4 esitetään hankkeen käytännön toteutuksen eri puolia. Siinä paneudutaan hankkeen empiiriseen tutkimukseen, opintojen suunnitteluprosessiin sekä hankkeen ulkopuoliseen arviointiin. Luvussa 5 käsitellään hankkeen päätuloksia. Tätä seuraavaan lukuun (luku 6) on koottu hankkeen yhteenveto sekä hankkeen tuloksista johdetut suositukset. Raportin päättää loppusanat sisältävä luku 7. Liitteet sisältävät Itä-Suomen yliopiston teologian osastolla kehitettyjen malliopintojaksojen kuvaukset (liite 1), Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa kehitettyjen malliopintojaksojen kuvaukset (liite 2),

opintojaksojen sanallista arviointia hankkeen näkökulmasta (liite 3), hankkeen julkaisut ja muut tuotokset (liite 4), joitakin tilastollisia tunnuslukuja (liite 5) sekä kansainvälisen ohjausryhmän arviointilausunnon (liite 6). sellaisilla käsitteillä kuin ”21. vuosisadan taidot”, ”sovellettavat taidot” ja ”geneeriset työelämätaidot” on jonkin verran eroja keskenään merkitysten nyansseissa, ja osin erot liittyvät käsittelykonteksteihin. Tässä raportissa käsitteitä käytetään limittäin, ja esimerkiksi yliopistojen opetussuunnitelmien uudistusprosessin yhteydessä käytetään pääasiassa kyseisessä kontekstissa varsin yleisesti esiintyvää termiä ”geneeriset” (työelämä) taidot.

Tämä hanke on yhteishanke, jossa ovat mukana Itä-Suomen yliopiston teologian osasto ja soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen osasto sekä Helsingin yliopiston kasvatustieteellinen tiedekunta ja teologinen tiedekunta. Hankeraportin kirjoittamiseen on osallistunut työryhmä, johon kuuluvat professori Martin Ubani ja tutkija Kaisa Viinikka Itä-Suomen yliopistosta, professori Arto Kallioniemi ja tutkija Tuuli Lipiäinen Helsingin yliopistosta sekä projektiavustaja Jasmin Riekkinen. Lisäksi Elina Hirvonen on toimittanut raportin kirjallista asua. Haluamme tässä yhteydessä lausua kiitoksemme Itä-Suomen yliopiston filosofisen tiedekunnan julkaisusarjan päätoimittajalle professori Matti Kotirannalle käsikirjoituksen hyväksymisestä julkaisusarjaan sekä käsikirjoituksen arvioineelle ja kriittisiä huomioita esittäneelle kasvatustieteen dosentti Saira Poulterille. Lopuksi osoitamme kiitokset Helsingin yliopiston koulutuksen arviointikeskukselle, hankkeeseen osallistuneille työryhmien jäsenille, ulkopuolisille arvioijille, opettajille ja opiskelijoille. Hankkeen toteutuminen ei olisi ollut mahdollista ilman paneutuvaa, rakentavaa ja luottamukseen perustuvaa yhteistyötä suomalaisen opettajuuden parhaaksi.

2 HANKKEEN TARVE JA LÄHTÖKOHDAT

2.1 21. vuosisadan taidot, työelämätaidot ja uskonnonopettajien koulutus

Hankkeessa on kehitetty uskonnonopettajankoulutusta huomioiden koulutuspolitiikan viimeaikaiset linjaukset. Suomalaisessa koulutuspolitiikassa on esimerkiksi kaikilla koulutusasteilla painotettu elinikäistä oppimista sekä koulutuksen ja työelämän kohtaamista (Niemi & Isopahkala-Bouret 2012). Hankkeen työskentelyssä on myös huomioitu uusimmat tutkimustulokset liittyen koulutuksen kehittämiseen Suomessa, esimerkkinä koulutuksen kehittäminen vastaamaan entistä paremmin työelämän muuttuviin ja erilaisiin taitovaatimuksiin sekä perusasteella (ks. Ahonen & Kinnunen 2015) että korkea-asteella (ks. Tynjälä, Virtanen, Klemola, Kostiainen & Rasku-Puttonen 2016; Virtanen & Tynjälä 2019).

Opetusta koskevassa tutkimuskirjallisuudessa on viime aikoina korostettu muun muassa erilaisia työelämätaitoja, ihmissuhdetaitoja ja ei-kognitiivisia taitoja. Erilaisten taitojen opettaminen oppilaille on nähty keskeiseksi, jotta he menestyisivät elämässään, koulutuksessa ja työelämässä nykyisten tietoyhteiskunnan vaatimusten mukaisesti (Silva 2008; Geisinger 2016). Yksi taitoja koskeva tutkimuksellinen lähestymistapa ja viitekehys ovat 21. vuosisadan taidot, joita on kuvattu myös käsitteillä tulevaisuuden taidot, yleiset taidot, ydinkompetenssit ja keskeiset ominaisuudet (Oliver & St. Jorre 2018; Viinikka & Ubani 2019; Virtanen & Tynjälä 2019; Lipiäinen, Ubani, Viinikka & Kallioniemi 2020; Viinikka 2021).

21. vuosisadan taitojen taustalla on monia teoreettisia lähtökohtia. Näitä ovat esimerkiksi ongelmaperustainen oppiminen (Boud & Feletti 1991), sosiaalisen oppimisen teoria (Bandura 1977), kognitiivisen joustavuuden teoria (Scott 1962; Spiro, Coulson, Feltovich & Anderson 1988) ja verkosto-oppimisen teoria (Illich 1971; Siemens 2005). 21. vuosisadan taidot voidaan nähdä myös nykyisten oppimisteorioiden muutoksena, jossa oppilailla on ajattelun eri tasojen yhdistämisen kautta mahdollisuus kehittää tietoja ja taitoja, joita

tarvitaan nykyajan ja tulevaisuuden yhteiskunnassa (Silva 2008). Esimerkiksi Anderson ja Krathwohl (2001) ovat tutkineet Bloomin taksonomian perusteella alemman tason (muistaminen) ja keskitason ajattelun (ymmärtäminen ja soveltaminen) kehittymistä samaan aikaan ylemmän tason ajattelun (arviointi ja luovuus) kanssa (Bloom, Engelhart, Furst, Hill & Krathwohl 1972).

Tutkimuskirjallisuudessa on esitetty useita malleja, kehyksiä ja termejä 21. vuosisadan taidoille. Malleissa taidot on ryhmitelty jonkin yhdistävän tekijän perusteella, kuten esimerkiksi oppimiseen ja innovointiin liittyvät taidot, lukutaidot ja elämä- ja urataidot (Ananiadou & Claro 2009; Dede 2010; Metz 2011; Partnership for 21st Century Skills 2019; Soland, Hamilton & Stecher 2013; Geisinger 2016). Aikaisemmissa tutkimuksissa on korostettu esimerkiksi seuraavien taitojen kehittymistä nykyisessä yhteiskunnassa toimimiseksi: oppimaan oppiminen, kriittinen ajattelu, vuorovaikutus, erilaiset lukutaidot, ongelmanratkaisu, luovuus ja joustavuus (Darling-Hammond 2006; Newton & Newton 2014; Niemi, Harju, Vivitsou, Viitanen, Multisilta & Kuokkanen 2014; Niemi & Multisilta 2016; Niemi, Niu, Vivitsou & Li 2018; Wang, Lavonen & Tirri 2018).

21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen -hankkeen tutkimuksissa on käytetty kahta 21. vuosisadan taitojen taitokehystä. Partnership for 21st Century Skills (P21) -mallia ovat käyttäneet tutkimuksissaan Viinikka ja Ubani (2019), Viinikka, Ubani, Lipiäinen ja Kallioniemi (2019) ja Viinikka, Ubani ja Lipiäinen (2021 painossa). Sen sijaan Lipiäinen, Ubani, Viinikka ja Kallioniemi (2020) ovat käyttäneet tutkimuksessaan Assessment & Teaching of 21st century skills (ATC21s) -taitokehystä. Alun perin P21-malli on kehitetty Yhdysvalloissa, jossa sitä on käytetty laajasti eri konteksteissa muun muassa peruskoulussa, korkeakoulutuksessa (opettajankoulutus), liike-elämässä yksityisellä sektorilla ja julkisella puolella. Kyseinen malli sisältää alun perin 19 erilaista taitoa ryhmiteltynä kolmeen taitoryhmään: 1) oppiminen ja innovaatiotaidot, 2) informaatio, media ja teknologia-aidot ja 3) elämä- ja urataidot (Partnership For 21st Century Skills 2019).

Muun muassa taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (OECD) ja kansainvälinen järjestö koulutuksen arvioimiseksi (IEA) ovat olleet kehittämässä ATC21s-taitokehystä (ATC21s-kehys 2010). Suomessa ATC21s-kehystä on käytetty koulutuksen tutkimuksessa (esimerkiksi Wang ym. 2018).

ATC21s-taitokehyksessä taidot on ryhmitelty neljään lohkoon: ajatteluun liittyvät taidot, työskentelyn välineet, tavat työskennellä ja tavat elää maailmassa (Griffin & Care 2015).

Hankkeen kaikissa tutkimuksissa haluttiin lisäksi tutkia uskontolukutaitoa ja dialogitaitoja. Oppilaiden uskontolukutaidon kehittämistä edellyttää muun muassa valtakunnallinen Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014). Dialogisuus on puolestaan todettu aiemmissä tutkimuksissa uskonto-oppiaineelle tyypilliseksi taidoksi (Kuusisto & Tirri 2014; Ubani & Tirri 2014). Lisäksi edellä mainitut taidot ovat nykyisessä monikulttuurisessa ja -katsomuksellisessa yhteiskunnassa keskeisiä koulussa kehitettäviä taitoja suvaitsevaisuuden ja rauhan edistämiseksi (OSCE/ODIHR 2007; Jackson 2014).

2.2 POPS ja LOPS – monilukutaito ja laaja-alaisen osaamisen taidot

Hankkeen kehittämistyö liittyy vallitseviin koulutuspoliittisiin linjauksiin ja opetussuunnitelmien perusteiden painotuksiin. Nykyiset opetussuunnitelmien perusteet ilmentävät edellisessä alaluvussa luonnehdittuja kasvatuksen ja koulutuksen lähtökohtia monin tavoin. Esimerkiksi perusopetuksen yhtenä tehtävänä ja yleisenä tavoitteena on määritellä laaja-alainen osaaminen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kuvataan, että laaja-alaisen osaamisen kokonaisuus muodostuu tiedoista, taidoista, arvoista, asenteista ja tahdosta (POPS 2014). Laaja-alaisen osaamisen perusteeksi on kuvattu kouluympäristöä ympäröivän maailman kehittyminen ja muuttuminen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on tuotu esiin laaja-alaisen osaamisen tärkeyttä nykypäivänä ja tulevaisuudessa niin ihmisenä kasvamisessa, opiskelussa, työnteossa kuin kansalaisena toimimisessa. Kaikki edellä mainitut asiat vaativat tiedon- ja taidonalojen ylittävää ja yhdistävää osaamista (POPS 2014). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet eivät ole sidoksissa mihinkään oppiaineeseen, vaan tavoitteet saavutetaan kaiken koulun toiminnan läpäisemänä (POPS 2014).

Monilukutaito on yksi perusopetuksen opetussuunnitelman laaja-alaisen osaamisen taidoista. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) esitetään, että monilukutaito on esimerkiksi sanallisesti, kuvallisesti tai audiovisuaalisesti saadun tiedon tulkitsemisen, tuottamisen ja arvottamisen taitoja. Oppilas tarvitsee näitä taitoja ympäröivän maailman tulkitsemiseen ja kulttuurisen monimuotoisuuden hahmottamiseen. Kouluissa monilukutaito(j)a harjoitellaan, jotta oppilailla olisi valmiudet hankkia tietoa sekä yhdistellä, muokata ja arvioida sitä eri tilanteissa ja ympäristöissä (POPS 2014).

Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet määritellään myös Lukion opetussuunnitelman perusteissa. Lukion opetussuunnitelman perusteissa on kuvattu laaja-alaisen osaamisen kokonaisuus, joka muodostuu kuudesta osa-alueesta. Laaja-alaisen osaamisen keskiössä on hyvä, tasapainoinen ja sivistynyt ihminen, ja tähän lukion tuottama laaja-alaisen osaamisen kokonaisuus perustuu. Tavoitteissa määritellyt erilliset osa-alueet ovat globaali- ja kulttuuri-osaaminen, hyvinvointiosaaminen, vuorovaikutusosaaminen, monitieteinen ja luova osaaminen, yhteiskunnallinen osaaminen sekä eettisyys ja ympäristöosaaminen (LOPS 2019). Kuten Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa laaja-alainen osaaminen ei ole sidoksissa tiettyihin oppiaineisiin, vaan se läpäisee kaiken tavoitteellisen toiminnan (LOPS 2019). Lukion opetussuunnitelman perusteissa määritellyn laaja-alaisen osaamisen kokonaisuus tavoittelee hyvää yleissivistystä, kestävän tulevaisuuden rakentamista ja vahvoja jatko-opinto-, työelämä- ja kansainvälisyysvalmiuksia. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteisiin pyritään kaikissa lukio-opinnoissa (LOPS 2019).

Valtakunnallisen Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) vuosiluokkien 7–9 osalta uskonto-oppiaineisiin ja laaja-alaisen osaamisen kokonaisuuteen liittyvinä taitoina mainitaan esimerkiksi oppilaiden kriittisen ajattelun taidot, vuorovaikutus- ja dialogitaidot, uskontolukutaito ja globaaliin vastuuseen ja kestäväan kehitykseen liittyvät taidot sekä näiden taitojen kehittäminen. Kriittisen ajattelun kehittäminen sisältää esimerkiksi kriittisen arvioinnin sen suhteen, miten media uutisoi uskonnoista. Sen sijaan oppilaiden vuorovaikutus- ja dialogitaitoja tulisi harjoitella uskontojen ja katsomusten välillä. Tärkeä näkökulma dialogisuuteen liittyen on, että sitä on myös uskontojen ja katsomusten sisällä. Uskontolukutaidon kuten laajemmaltikin eri lukutaitojen kehittämiseen tulisi pyrkiä esimerkiksi opettelemalla

tunnistamaan ja analysoimaan uskonnollisia aiheita ja symboleja yhteiskunnassa, tieteessä, taiteessa ja mediassa. Lisäksi oppiaineen sisällöissä etiikkaan kuuluvana näkökulmana pohditaan esimerkiksi omien valintojen seurauksia ja eettisiä valintoja suhteessa globaaliin vastuuseen ja ympäristöön (POPS 2014).

Lukion opetussuunnitelman (2019) perusteissa uskonto-oppiaineen kohdalla mainitaan laaja-alaisen osaamisen kokonaisuuteen sisältyvinä taitoina esimerkiksi kriittinen ajattelu, jota kehitetään muun muassa opettelemalla lähdekriittisyyttä. Lisäksi oppiaineessa on tarkoitus tukea oppilaiden kasvua yhteiskunnan aktiivisiksi ja vastuullisiksi kansalaisiksi. Oppilaan vuorovaikutusosaamista ja valmiuksia katsomusten väliseen ja sisäiseen dialogiin on tarkoitus kehittää tukemalla esimerkiksi sosiaalisten ja yhteistyötaitojen kehittymistä ja empaattisuutta. Uskontolukutaito osana monilukutaitoa huomioidaan esimerkiksi uskonnon käsitteiden, symboleiden ja monitieteisyyden opettamisen kautta. Sen sijaan luovuuden kehittymisen tukeminen ilmenee esimerkiksi siinä, että oppilasta rohkaistaan luovaan tietojen ja taitojen soveltamiseen. Opetussuunnitelman perusteissa uskonnoilla ja katsomuksilla katsotaan olevan tärkeä tehtävä vahvistaa oppilaiden eettistä ajattelua suhteessa ekologisesti kestäväen tulevaisuuden rakentamiseen (LOPS 2019).

2.3 Hankkeen perustiedot

Hanketyöskentely

Hankkeessa 21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen on tutkimusperustaisesti kehitetty katsomusaineiden opettajankoulutusta. Hanke on yksi opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamista opettajankoulutuksen kehittämishankkeista (Opettajankoulutusfoorumi). Hankkeesta vastasi Itä-Suomen yliopisto yhteistyössä Helsingin yliopiston kanssa. Hanke toteutettiin ajanjaksolla 1.8.2018–31.12.2021.

Opetus- ja kulttuuriministeriö kuulutti 16.3.2018 haettavaksi opettajankoulutuksen kehittämishankkeisiin tarkoitetut määrärahat. Haun taustalla on Opettajankoulutusfoorumin laatima opettajankoulutuksen

kehittämishjelma. Opettajankoulutusfoorumin toiminnan tarkoitus on ”vahvistaa koulutuksesta ja tutkimuksesta vastaavien tahojen yhteistyötä ja mahdollistaa eri tahojen osallistuminen opettajien perus- ja täydennyskoulutusta koskevaan keskusteluun” (Opettajankoulutusfoorumi 2020).

Haku päättyi 20.4.2018, ja 21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja katso-
musaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen -hanke sai 345 669 euron
suuruisen määrärahan. Hankkeen johtajana on toiminut Itä-Suomen yliopis-
ton uskonnonpedagogiikan professori Martin Ubani ja toisena vastuuhengi-
lönä on toiminut Helsingin yliopiston uskonnon didaktiikan professori Arto
Kallioniemi. Hankkeessa on työskennellyt kaksi projektitutkijaa: Itä-Suomen
yliopistosta Kaisa Viinikka (1.9.2018–31.12.2021) ja Helsingin yliopistosta Tuu-
li Lipiäinen (1.1.2019–31.7.2021). Viinikka on tehnyt empiiristä tutkimusta us-
konnonopettajaopiskelijoista ja uskonnonopettajista ja heidän ammatillisesta
kehittymisestään erityisesti 21. vuosisadan taitojen näkökulmasta. Viinikka
on tehnyt projektin tutkimukseen kiinnittyvän väitöskirjan ”21st Century Skills
and RE Teacher Education. A Case Study of Finnish Religious Education Stu-
dent Teachers and Their Professional Development.” Viinikka on osallistunut
myös hankkeen muiden julkaisujen tekoon. Hän on esitellyt hankkeen tutki-
muksia kansallisissa ja kansainvälisissä konferensseissa. Viinikka vieraili tutki-
jana Exeterin yliopistossa syksyllä 2019 kolme kuukautta. Mentorina hänellä
Exeterissä toimi professori Rob Freathy. Lipiäinen työskenteli hankkeessa
projektitutkijana koko- ja osa-aikaisesti keskittyen erityisesti opettajiin 21.
vuosisadan taitojen näkökulmasta. Lipiäinen on yhdessä hankkeen muiden
tutkijoiden kanssa julkaissut hankkeeseen liittyviä vertaisarvioituja tutkimuk-
sia sekä esitellyt hanketta konferensseissa. Hän vastasi hankkeessa myös
rehtoreilta kerätystä empiirisestä aineistosta. Lipiäinen oli vierailevana tutki-
jana Deakinin yliopistossa Melbournessa ja työskenteli osana UNESCO Chair
of Cultural Diversity and Social Justicea, jota johtaa professori Fethi Mansouri.

Hankkeessa on ollut myös muita osa-aikaisia työntekijöitä. Jasmin Riek-
kinen työskenteli hankkeessa tutkimusavustajana vastaten tiedottamisesta,
populaarikirjoituksista, tapahtumajärjestelyistä, joistakin tutkimukseen liitty-
vistä järjestelyistä ja hankeraportista sekä osallistui raportin kirjoittamiseen
(1.8.2019–30.6.2020). Lisäksi raportin loppuvaiheessa sen viimeistelyyn osal-
listui Elina Hirvonen (1.2.2021–30.4.2021).

Osana hankkeen toimintaa muodostettiin kaksi moniammatillista työryhmää. Työryhmät arvioivat hankkeen etenemistä ja toivat moniammatillisella osaamisellaan laajempaa näkemystä katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittämiseen. Työryhmät muodostuivat hankkeen kannalta keskeisten erityisosaamisten mukaan. Toinen työryhmistä toimi Itä-Suomen yliopiston alaisuudessa Joensuussa ja toinen Helsingin yliopiston alaisuudessa Helsingissä. Työryhmät kokoontuivat kaksi kertaa vuodessa.

Joensuun työryhmässä mukana olivat Risto Aikonen (UEF, lehtori) Johanna Albert (opetustoimen ylitarkastaja, aluehallintovirasto), Tiina Juurela (koulutussuunnittelija, Aducate), Minna Ursin (lehtori, Joensuun normaalikoulu), Ismo Pellikka (UEF, lehtori, katsomusaineet ja historia), Anne Riekkinen (lehtori, Joensuun yhteiskoulun lukio), Katja Kajava-Huhta (rehtori, Polvijärven yläkoulu ja lukio), Pekka Metso (UEF, apulaisprofessori, käytännöllinen teologia), Kari Sormunen (UEF, yliopistonlehtori) sekä Juuso Sikiö (UEF, teologian opiskelija).

Helsingin työryhmässä mukana olivat Essi Ikonen (kouluttaja, Seurakuntaopisto), Aleksi Enqvist (HY, teologian opiskelija), Tuovi Pääkkönen (Suomen uskonnonopettajain liitto ry:n puheenjohtaja), Tuula Sakaranaho (HY, teologinen tiedekunta, professori, varadekaani), Tapani Innanen (HY, yliopistonlehtori, käytännöllinen teologia), Marjaana Kavonius (HY, yliopisto-opettaja), Vesa Åhs (lehtori, Helsingin normaalilyseo), Kati Mikkola (tutkija, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura/opetusneuvos, Opetushallitus), Marja Laine (Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry:n toiminnanjohtaja) ja Tapio Lahtero (Johtava rehtori, Viikin normaalikoulu ja Normaalilyseo).

Lisäksi hankkeessa oli mukana kansainvälinen ohjausryhmä. Ryhmä koostui katsomusaineiden didaktiikan ja opettajankoulutuksen johtavista kansainvälisistä tieteellisistä asiantuntijoista. Ohjausryhmään kuuluivat professori Jenny Berglund (Stockholm University), professori Rob Freathy (University of Exeter), professori Arniika Kuusisto (Stockholm University) ja professori Henrik Sijojoki (Humboldt University).

Hankkeesta on tiedotettu hankkeen kotisivuilla ja hanketta on esitelty erilaisten yleistajuisten kirjoitusten avulla esimerkiksi katsomukset.fi-sivustolla, uskonnonopetus.fi-sivustolla, Suomen Opettajaksi Opiskelevien Liiton (SOOL) Soolibooli-lehdessä, Suomen uskonnonopettajain liiton (SUOL)

Synsugus-lehdessä ja opetus- ja kulttuuriministeriön Oppiminen uudistuu -sivustolla. Lista kirjoituksista on liitteessä 4.

2.4 Muita lähi- ja yhteistyöhankkeita

Tämä kehittämishanke on linkittynyt moniin koulutus- ja kasvatustieteiden hankkeisiin eri tavoin. Katsomuksiin ja yhteiskunnalliseen kasvatukseen liittyviä lähihankkeita on ollut käynnissä useita tämän hankkeen aikana. Esimerkiksi Kukas eli Kulttuuri- ja katsomussensitiivistä opetusta ja ohjausta kehittämässä -hanke (2017–19) on yksi opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamista opettajankoulutuksen kehittämishankkeista. Hankkeen toiminnasta vastaavat Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta, Helsingin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta ja Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tämän hankkeen työntekijöistä Kukas-hankkeeseen on osallistunut professori Arto Kallioniemi. Kukas-hankkeessa suunniteltiin, toteutettiin ja arvioitiin kulttuuri- ja katsomussensitiivisyyden kehittymistä tukevia koulutuskokonaisuuksia. Suunniteltuja koulutuskokonaisuuksia on tarkoitus hyödyntää opettajien ja ohjaajien perus- ja täydennyskoulutuksissa. Kulttuuri- ja katsomussensitiivisyyden lisääntymisen myötä tavoitteena on ollut, että eri kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevat oppilaat kykenisivät integroitumaan paremmin suomalaiseen koulutusjärjestelmään (<https://blogs.helsinki.fi/kulttuuri-ja-katsomussensitiivisyys/>).

Koulujen monet kielet ja uskonnot (KUSKI 2017–19) oli valtioneuvoston rahoittama, Helsingin yliopiston toteuttama tutkimushanke, jonka tehtävänä oli tarkastella muun muassa vähemmistöäidinkielten ja -uskontojen opetuksen tilannetta, resursseja ja tulevaisuuden tarpeita varhaiskasvatuksesta opettajankoulutukseen (Tainio & Kallioniemi 2019). Tarkastelussa huomioitiin nykyinen tutkimus, opetussuunnitelmien linjaukset ja tulevaisuuden tarpeiden ennakointi. Hankkeen tehtävänä oli myös antaa päättäjille ja koulutuksen suunnittelijoille tietoa, jotta aihepiirin koulutusta voitaisiin resursoida oikein. Tavoitteena oli rakentaa konkreettisia toimenpiteitä, joiden avulla maahanmuuttajaoppilaita voitaisiin integroida paremmin suomalaiseen

yhteiskuntaan. Hanke toteutettiin vuosina 2017–2018. (Tainio & Kallioniemi 2019.) Tästä hankkeesta työskentelyssä mukana oli professori Arto Kallioniemi.

Kuski-hankkeessa tulivat esille erityisesti pienryhmäuskontojen pätevien opettajien puute ja useat pienryhmäisten uskontojen järjestämiseen, etenkin islamin opetuksen toteuttamiseen, liittyvät ongelmat. Hanke toi esille myös, että tulevaisuudessa islamin opetukseen ja elämäkatsomustiedon opetukseen osallistuvien oppilaiden määrän kasvu on erittäin todennäköistä. Arvio perustui väestöennusteeseen sekä arvioon maahanmuuton lisääntymisestä. Perusopetuksessa tarvitaan tulevaisuudessa huomattavasti lisää päteviä vähemmistöuskontojen opettajia sekä erilaisia yhteistyö- ja erityisjärjestelyjä, kuten etäopetusta ja kuntien välistä yhteistyötä. Lukion katsomusopetukseen liittyen havaittiin sama haaste. Vähemmistöuskontojen opetuksen määrä kasvaa varsinkin pääkaupunkiseudulla, mikä synnyttää painetta kouluttaa vähemmistöuskontojen opettajia. Kuski-hankkeessa annettiin myös suosituksia opettajankoulutukseen. Uskonnon aineenopettajankoulutukseen annettiin seuraavat sisäänottosuositukset: evankelisluterilaiseen uskontoon 40 opiskelijaa, pienryhmäuskontoihin 5 opiskelijaa ja elämäkatsomustietoon 5 opiskelijaa. Kuski-hankkeen suositusten mukaan opetuksen valtakunnalliseen kehittämiseen tulisi varata määrärahoja ja perustaa työryhmä suunnittelemaan ja pohtimaan eri katsomusaineiden sisältöjä yhdistäviä kursseja.

Opetushallituksen rahoittama KUPERA-hanke (2019–20) eli Kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoinen perusopetus -hanke koostui kahdesta osahankkeesta. Toinen osahanke oli arviointi- ja tutkimushanke, ja toinen oli materiaalin tuottamiseen keskittyvä hanke. KUPERA-hanke toimi usean tahon yhteistyönä. Mukana hankkeessa olivat Helsingin yliopiston Koulutuksen arviointikeskus HEA ja kasvatustieteellisen tiedekunnan muut tutkimusryhmät, Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry ja Arto Kallioniemen UNESCO Chair -professorin (UNESCO Chair in Values, Dialogue and Human Rights in Education) ohjausryhmä. KUPERA teki yhteistyötä myös muiden hankkeiden, verkostojen ja yliopistojen kanssa. Hanke tuotti tutkimusperustaisia näkökulmia kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoiseen opetukseen (<https://www.helsinki.fi/fi/projektit/kulttuuri-katsomus-ja-kielitietoinen-perusopetus>).

Professori Tuula Sakaranahon johtama Uskontolukutaito moniarvoisessa yhteiskunnassa -hanke on Suomen Kulttuurirahaston rahoittama Argumenta-hanke. Hanke on toiminut vuosina 2019–21. Hankkeen mukaan ”Suomesa tarvitaan kasvavassa määrin uskontolukutaitoa, eli tietoa, ymmärrystä ja sensitiivisyyttä erilaisten uskonnollisten ja katsomuksellisten näkemysten riskipaineissa, unohtamatta sitä, että myös ns. uskonottomuudella ja tapauskovaisuudella on sijansa yhteiskunnassamme.” (Suomen Kulttuurirahasto; katsomukset.fi).

Kolmen yliopiston (Helsinki, Itä-Suomi ja Oulu) hanketta Monikatsomukselliset oppimisen tilat varhaiskasvatuksessa (2018–21) on johtanut Helsingin yliopistosta dosentti Saira Poulter (<https://blogs.helsinki.fi/monikatsomukselliset-tilat-varhaiskasvatuksessa/>). Hankkeessa on ollut tarkoituksena kehittää varhaiskasvattajien ammatillista osaamista katsomuskasvatuksen toteuttamiseen ja katsomuksellisen moninaisuuden ymmärtämiseen.

KuTiMat eli Kulttuuritietoiset materiaalit osaksi koulun arkea ja käytänteitä on ollut Opetushallituksen vuosina 2019–21 rahoittama hanke, johon on osallistunut neljä yliopistoa (Oulu, Lappi, Jyväskylä, Tampere). Hankkeen tarkoituksena on ollut edistää kulttuuritietoista opettajuutta, opettajankoulutusta ja koulukulttuuria, lisätä osallisuutta ja yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa, analysoida olemassa olevaa kulttuuriseen moninaisuuteen liittyvää materiaalia ja koota tutkimukseen perustuva opettajan opas (<https://www.oulu.fi/ktk/node/63997>).

3 USKONNONOPETTAJUUS JA OPETTAJANKOULUTUS

3.1 Katsomusaineiden opetuksen lähtökohdat Suomessa

Viime vuosikymmeninä globalisaatio ja muut maailmanlaajuiset muutokset ovat osaltaan muokanneet suomalaista yhteiskuntaa entistä moninaisemmaksi. Muutosten myötä myös uskonnollinen ja katsomuksellinen kenttä Suomessa on muuttunut, ja koulun on täytynyt reagoida muutokseen. (Sahlberg 2015; Sakaranaho 2018.) Muutos on näkynyt esimerkiksi siinä, että Suomen evankelisluterilaisen kirkon jäsenmäärä on vähentynyt ja samaan aikaan uskonnottomuus Suomessa on lisääntynyt (Pew Research Center 2018a; Ketola 2020). Toisaalta uskonnollisuus saa Suomessa koko ajan myös uusia muotoja (Illman, Ketola, Latvio & Sohlberg 2017) ja esimerkiksi 14 prosenttia suomalaisista kokee olevansa hengellisiä, mutta ei uskonnollisia (Pew Research Center 2018b). Vaikka uskontokuntiin kuuluminen on vähentynyt, ei sama koske välttämättä hengellisyyttä (Illman ym. 2017). Vastaava ilmiö voidaan havaita myös muissa Pohjoismaissa (Furseth 2018).

Yhteiskunnallisen muutoksen myötä myös Suomen evankelisluterilainen kirkko on muuttunut modernimmaksi ja itsenäisemmäksi ja painottanut rooliaan yhteiskunnassa eettisenä äänenä sekä heikomman auttamisessa (Malkavaara 2018). Kirkon muuntautuminen saattaa olla yksi syy siihen, että kirkko on sekularisaation vaikutuksesta huolimatta säilyttänyt jäsenmääränsä Suomessa ja muissa Pohjoismaissa muuhun Eurooppaan verrattuna suurena (Furseth 2018). Poulter, Riitaoja ja Kuusisto (2015) kuvaavat tätä muutosta ”sekulaariksi kristinuskoksi”, joka yhdistää sekulaareja ja protestanttisia arvoja. Yhteiskunnalliset muutokset näkyvät väistämättä kouluissa. Tämän seurauksena uskonto ja uskonnollisuus näkyy koulujen arjessa paikoin jopa aikaisempaa enemmän. Uskontojen käsittelyä kouluissa voidaan luonnehtia yhä useammin liberaaliksi ja kulttuuripainotteiseksi uskontokielteisyyden sijaan (Ubani 2019).

Katsomusaineiden opetusta ja eritoten katsomusopetusmallia käsittelevä keskustelu on jatkunut kiivaana 2000-luvun aikana. Suomalaisen peruskoulun katsomusopetus on muodoltaan kansainvälisesti poikkeava: samankaltainen oppilaat katsomuksensa perusteella erotteleva malli on käytössä lähinnä Itävallassa ja joissakin Saksan liittovaltioissa (Kallioniemi 2015). Suomalaiset koulut ovat pääasiassa julkisia kouluja, ja yksityisiä, uskontokuntaan linkittyneitä kouluja on verrattain vähän. Oppilaat jakautuvat katsomusopetuksen opetusryhmiin oman uskontonsa mukaisesti tai osallistuvat vaihtoehtoisesti elämäkatsomustiedon opetukseen. Perusopetuksen järjestäjällä on velvollisuus järjestää katsomusaineen opetusta oppilaiden enemmistön uskonnon mukaan (POL 13§). Käytännössä järjestettävä opetus on yhä lähes poikkeuksetta evankelisluterilaisen uskonnon opetusta. Vuoden 2016 lopussa lähes 90 prosenttia perusopetuksen oppilaista osallistui evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen. Eroa katsomusaineiden opetukseen osallistumisessa on kuitenkin erityisesti pääkaupunkiseudun ja muun Suomen välillä, sillä pääkaupunkiseudulla katsomusaineiden opetus on moninaisempaa kuin muualla Suomessa. Pääkaupunkiseudulla noin 80 prosenttia oppilaista osallistui evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen vuoden 2016 lopussa, ja määrä on laskenut viime vuosina. Opetuksen järjestäjän (usein kunta) on järjestettävä tietyn uskontoryhmän mukaista opetusta, jos perusopetuksen järjestäjän toimialueella on vähintään kolme samaan uskontokuntaan kuuluvaa oppilasta (tai vaihtoehtoisesti mihinkään uskontokuntaan kuulumatonta), jos heidän huoltajansa sitä pyytävät ja jos kyseiselle oppimäärälle on vahvistettu opetussuunnitelma. Eri uskontojen opetussuunnitelmia on vahvistettu enimmillään 13, ja raportin kirjoittamishetkellä on voimassa 10 uskonnon oppimäärän opetussuunnitelmat. (ePerusteet 2021.)

3.2 Suomalaisen uskonnon aineenopettajankoulutuksen lähtökohdat ja historiaa

Uskonnon aineenopettajan ammatin historia on Suomessa varsin pitkä. Ammatin syntyminen ja kehittyminen on ollut kiinteässä yhteydessä oppikouluun ja sen kehittymiseen. Oppikoulun tehtävänä oli pitkään eritoten

papiston kouluttaminen, ja oppikoulun opettajan ammatti liittyi kiinteästi papin ammattiin. Yhteiskunnallisten muutosten vuoksi 1800-luvun puolivälissä oppikoulun opettajan ammatti eriytyi papin ammatista siihen erikoistuneiden opettajien tehtäväksi. (Kähkönen 1979, 23; Kallioniemi 1997, 13–14.)

Aineenopettajankoulutus on historiallisesti ollut pitkään melko samankaltaista. Koulutusjärjestelmän puitteet luotiin jo 1860-luvulla. Tällöin perustettiin normaalilyseot ja annettiin asetukset, jotka sisälsivät kuvaukset niin sanotusta auskultoinnista. Kuvaukset loivat pohjan myöhemmälle aineenopettajankoulutuksen kehitykselle. Opettajaksi opiskelevan oli suoritettava kandidaatin tutkinto ja kasvatusopin tutkinto sekä osallistuttava vuoden kestävään opetusharjoitteluun. Opetusharjoittelu tapahtui normaalilyseoissa, ja sitä ohjasivat aineiden yliopettajat. Opettajankoulutus tapahtui pitkään näin varsinaisen tutkinnon suorittamisen jälkeen. Aineenopettajankoulutusta uudistettiin merkittävästi vasta 1970-luvulla. Silloin perustettiin erityiset kasvatustieteelliset tiedekunnat ja osastot, joissa opettajan pedagogiset opinnot suoritettiin. (Kähkönen 1979, 88–91; Kiuasmaa 1982, 476; Kallioniemi 1997, 17–19.)

Uskonnonopettajan teologiset sisältöopinnot olivat 1970-luvulle rakenteellisesti ja sisällöllisesti samankaltaiset kuin muilla teologisia opintoja opiskelleilla. Esimerkiksi opetusharjoittelu suoritettiin vasta perustutkinnon suorittamisen jälkeen. Merkittäviä uudistuksia opettajankoulutukselle tehtiin 1970-luvun alussa uuden opettajankoulutuslain, -asetuksen ja harjoittelukouluasetuksen myötä. Silloin opettajankoulutus siirrettiin yliopistojen ja korkeakoulujen tehtäväksi lukuisten uudistuspyrkimysten ja komiteamietintöjen jälkeen. Näin opettajankoulutus akatemisoitiin osaksi yliopistojärjestelmää. Lisäksi perustettiin kasvatustieteelliset tiedekunnat ja osastot, joissa pedagogiset opinnot suoritettiin. Uudistuksen yhteydessä normaalilyseot muuttuivat ensin harjoittelu- ja osa myöhemmin normaalikouluiksi. (Kähkönen 1979, 88–91; Kiuasmaa 1982, 475–476; Kallioniemi 1997, 19; Rautiainen 2021.)

Nykymuotoinen uskonnon aineenopettajankoulutus aloitettiin 1970-luvun lopulla. Tällöin uskonnonopettajien koulutus eriytyi omaksi koulutusohjelmakseen muihin työtehtäviin valmistavan teologisen koulutuksen rinnalle. Helsingin yliopiston teologiseen tiedekuntaan perustettiin uskonnonopettajan tehtäviin valmistava koulutusohjelma, joka käsitti kaksi

suuntautumisvaihtoehtoa: yhden ja kahden aineenopettajan suuntautumisvaihtoehdot. Opettajankoulutusohjelmassa suoritettiin rinnakkain teologian, kasvatustieteen ja mahdollisen toisen opetettavan aineen opintoja ja ne sisältyivät teologian maisterin tutkintoon. Toiseksi opetettavaksi aineeksi opiskelijat valitsivat useimmiten joko psykologian tai historian. Uudistuksen yhtenä keskeisenä tavoitteena oli kasvatustieteen opintojen integrointi opetettavan aineen opintoihin ja harjoitteluun. (Kähkönen 1979, 88–91; Kiuasmaa 1982, 475–476; Kallioniemi 1997, 19; Rautiainen 2021.) Uudistuksen voidaan myös katsoa huomioineen aiempaa paremmin opiskelijoiden suuntautuneisuutta alalle ja tukeneen kutsumustietoisuutta ja kasvua opettajan ammattiin koko tutkinnon ajan. Lisäksi integroituneen koulutuksen katsottiin antavan mahdollisuuden opettajan ammatissa tarvittavien asenteiden sisäistämiseen. (Tamminen 1979, 266–267; Kallioniemi 1997, 20.)

Uskonnon aineenopettajankoulutuksen yleiset, kaikkeen aineenopettajankoulutukseen liittyvät koulutuksen rakenteet ovat olleet hyvin pysyviä. Kuitenkin ajoittain on keskusteltu esimerkiksi ainedidaktisemmin painottuneesta aineenopettajankoulutuksesta, jossa opiskelijoiden pääaine olisi kasvatustiede ja sivuaine opetettava aine. Esimerkiksi opiskelijat suorittaisivat kasvatustieteen maisterin tutkinnon ja uskonnon aineopinnot. Valtaväylänä uskonnon aineenopettajan ammattiin on edelleen sisältöopinnot teologiasa. Opintoihin on aina liittynyt myös opetusharjoittelua normaalikouluissa, mutta joskus opetusharjoittelu on jouduttu suuren opiskelijamäärän vuoksi toteuttamaan myös niin sanotuissa kenttäkouluissa. Helsingin yliopistossa on pitkään ollut käytössä periaate, jonka mukaisesti toinen opetusharjoittelusta olisi suoritettava normaalikoululla. Myös Itä-Suomen yliopistossa neljästä opetusharjoittelusta kolme suoritetaan normaalikoululla. Kolmas vakiintunut rakenne on ainedidaktiset opinnot, jotka toteutetaan Helsingissä ja Joensuussa hieman eri tavalla johtuen näiden yliopistojen erilaisesta traditiosta aineenopettajankoulutuksen suhteen. Helsingissä opinnot käsittelevät opetettavan aineen opetuksen suunnittelua ja toteutusta, Joensuussa taas niiden näkökulma on yleispedagogisempi.

3.3 Katsomusaineiden opettajuus Suomessa ja kehittyvä kompetenssi

Suomalaisilla opettajilla on verrattain korkea autonomian taso. Käytännössä tämä tarkoittaa, että opettajat saavat esimerkiksi valita itse käyttämänsä opetusmateriaalit ja -menetelmät. Opettajuus on Suomessa lääkärin ja juristin ammatin ohella arvostettu professio. Opettajankoulutuksen hakijamäärät ovat edelleen yhdet maailman korkeimmista, mikä osoittaa opettajan ammatin olevan edelleen suosittu. (Sahlberg 2015.) Vaikka opettajat nauttivat Suomessa korkeaa autonomiaa, heillä on velvollisuus noudattaa koulun opetussuunnitelmaa ja sen tavoitteita. Tämä tarkoittaa, että opettajilla on noudatettava Opetushallituksen virallisia määräyksiä ja ohjeistuksia huomioiden niiden odotukset, sääntely ja rajoitukset. Opettajan ammattia onkin kuvattu tasapainotteluksi oman kyvyn ja persoonan sekä opettajalle annetun mandaatin välillä. (Katso Wilches 2007; Niemi ym. 2018.) Opetussuunnitelman ja koko oppimiskäsityksen muuttuessa myös opettajan pätevyysvaatimukset ovat muuttuneet. Käsitys ”hyvästä opettajasta” ei ole enää mitattavissa sillä, kuinka hyvin tieto on siirtynyt opettajalta oppilaalle, vaan enemmänkin sillä, kuinka hyvin tieto on sidoksissa luokkahuoneen ulkopuoliseen maailmaan ja kuinka oppilas kykenee soveltamaan sitä arkielämässä (Lee & Tan 2018).

Opettajan kompetenssiin perehtyneet tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että opettajan kompetenssia voidaan pitää kehittyvänä ilmiönä. Esimerkiksi Berliner (1988) jakaa opettajan kompetenssin kehittymisen viisiasteiseen malliin, joka alkaa noviisiopettajasta kehittyen kohti pätevää ja eksperttitasoa. Niin sanottujen eksperttiopettajien on huomattu käyttäytyvän noviisiopettajiin verrattuna eri tavalla. He esimerkiksi toimivat joustavammin ja käyttävät omaa kokemustaan toimintansa perusteena. (Berliner 2004.) Suomalaisia opettajia tutkittaessa on myös huomattu, että pidempään työssään toimineet opettajat suhtautuvat opetussuunnitelman toteuttamiseen luovemmin ja kriittisemmin kuin ne, joilla työskentelyvuosia on vähemmän (Kivioja 2014).

Suomalainen opettajankoulutus on kansainvälisesti arvostettua. Se pyrkii tukemaan opiskelijaa erityisesti kahdessa eri osa-alueessa: opettajan henkilökohtaisen professionaalisuuden sekä oman pedagogisen käyttöteorian kehittymisessä (Lavonen & Laaksonen 2009). Suomalainen opettajankoulutus

pohjautuu muun koulutuksen tavoin elinikäisen, jatkuvan oppimisen ajatukseen, jolloin koulutuksen tavoitteissa ja sisällöissä huomioidaan opettajan työhön kiinnittyvät tulevaisuuden tarpeet ja kompetenssivaatimukset (Niemi & Isopahkala-Bouret 2012; Niemi 2015). Opettajankoulutuksessa tutkimusperustaisuus on liittynyt käsityksiin opettajan ammatillisuuden jatkuvasta kehittymisestä (Niemi 2012, 2014). Opettajankoulutuksen ytimen muodostavat tiedot ja taidot, joiden säännöllinen tarkasteleminen on avainasemassa, kun halutaan reagoida tulevaisuuden haasteisiin, jotka kohdistuvat opettajan ammattiin (Harju & Niemi 2016). Esimerkiksi digitalisaatio on vaikuttanut opettajan työhön niin, että uusien teknologioiden ja oppimisympäristöjen omaksuminen kuuluu keskeisesti opettajan työhön (Niemi 2012, 2014; Harju & Niemi 2016). Digitalisaatio ja sen hyödyntäminen on tärkeä elementti opettajankoulutuksen sisällöissä.

Niemi (2012) on tutkinut opettajaopiskelijoiden käsityksiä suomalaisen opettajankoulutuksen laadusta. Tutkimustulosten perusteella suomalaisen opettajankoulutuksen laadun voidaan katsoa olevan hyvä, koska opiskelijat kokivat pääsääntöisesti saaneensa kehittää opettajan ammatillisuuden keskeisiä osa-alueita, kuten pedagogisia taitoja ja eettistä toimintaa. Kuitenkin tutkimuksessa huomattiin myös opettajankoulutuksen kehittämiskohteita, kuten yhteistyön harjoittelu koulun toimintaan liittyen (Niemi 2012). Yksittäiset tutkimukset ovat yksimielisiä siitä, että opettajan kompetenssi kehittyy koko opiskeluajan ja sen jälkeisen ammatillisen uran ajan (Baumfeld 2016; Freathy, Parker, Schweitzer & Simojoki 2016).

OECD:n suositusten mukaan opettajilla tulisi olla syvällistä ja laaja-alaista ammatillista tietoa, jotta he voisivat vaikuttaa opiskelijoiden oppimiseen nykytarpeiden mukaisesti (OECD 2019, 2020). Tähän ammatilliseen tietoon kuuluu ensinnäkin tieto tieteenalasta. Katsomusaineissa tämä tarkoittaa uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetukseen liittyvää tieteellistä tietoa sekä tietämystä uskonnon ja elämäkatsomustiedon oppiaineiden opetussuunnitelmista. Toiseksi tämä tarkoittaa tietoa oppilaista ja siitä, miten he oppivat kyseisten tiedonalojen sisältöjä. Kolmanneksi katsomusaineiden opettajat tarvitsevat tietoa ammatillisista käytännöistä. Opettajien tulisi pyrkiä tukemaan erilaisia oppijoita, sitouttamaan heidät oppimiseen sekä edistämään suvaitsevaisuutta ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Katsomusaineiden

opettajat tarvitsevat erilaisia tutkimustaitoja, joiden avulla he voivat itse toimia elinikäisinä oppijoina ja kehittyä ammatissaan. Katsomusaineiden opettajien ammatissa erilaiset etiikkaan ja arvoihin liittyvät moraaliset taidot korostuvat. (ks. ja vrt. Tirri & Laine 2017; Kuusisto & Tirri 2019.)

Uskonnonopettajan professionaalisuutta on tutkittu aikaisemmin vähän. Ammatissa on kysymys kahden hieman erilaisen profession kohtaamisesta. Sisältötietonsa pohjalta uskonnon aineenopettajan ammatti liittyy uskonnon tiedonalan eli teologian ja uskontotieteen professioihin. Työn konteksti, eli työskentely yleissivistävässä oppilaitoksessa, liittyy ammatin osaksi opetusalan professiota. Kallioniemi (1997) on tehnyt laajan, jo lähes klassikoksi muodostuneen tutkimuksen uskonnonopettajan ammattikuvasta 1990-luvun puolivälissä. Vaikka suomalainen yhteiskunta on muuttunut paljon ja opettajan professio kehittynyt viimeisen 25 vuoden aikana, Kallioniemen (1997) tutkimuksessa on esillä edelleen näkökulmia, jotka avaavat uskonnonopettajan ammatin eri elementtejä. Kallioniemi katsoi uskonnonopettajan ammattikuvan rakentuvan: 1) työtehtävistä, 2) tietopohjasta, 3) ammattiroolista, 4) ammatillisista arvoista ja 5) uskonnonopetuskäsityksestä.

Tutkimuksen jälkeen uskonnonopettajan työ on merkittävästi muuttunut; osaksi uskonnon opettajan ammattia ovat tulleet muun muassa digitaalisten oppimisvälineiden hallinta ja monet oppilaiden ohjaukseen liittyvät kysymykset ryhmänohjaajana, esimerkiksi henkilökohtaisten ohjauskeskustelujen suunnittelu ja toteuttaminen. Ammatin tietopohja ei sinällään liene muuttunut, sillä uskonnonopetuksen keskeisiä taustatieteitä ovat edelleen teologiset tieteenalat ja uskontotiede. Tosin niiden näkökulmat ja lähestymistavat uskontojen tutkimuksessa ovat kehittyneet ja muuttuneet. Vielä 1990-luvulla klassiset teologiset perustieteet eli eksegetiikka, kirkkohistoria, systemaattinen teologia ja käytännöllinen teologia keskittyivät oman alansa ydinkysymyksiin. Viime vuosina on ollut nähtävissä uusien lähtökohtien, muun muassa sukupuolentutkimuksen ja moninaisuuskysymysten, tuleminen keskeiseksi osaksi teologista tutkimusta (esim. Vuola 2021). Myös uskontotieteen näkökulmat ovat kehittyneet ja laajentuneet: esimerkiksi eletty uskonto, henkisyys ja uskonnon vaikutus populaarikulttuurissa ovat tulleet keskeisiksi näkökulmiksi (esim. Pesonen & Sakaranaho 2020).

1990-luvulla uskonnonopettajan ammattirooli rakentui Kallioniemen (1997) tutkimuksen mukaan opettajan asiantuntijaroolin, hengellisen työntekijän roolin, kulttuuriperinteen opettajan roolin ja virkamiesopettajan roolin sekä teologisen alan asiantuntijan varaan. Viime vuosina opettajan ammatillisessa roolissa lienee tapahtunut useita muutoksia, joiden taustalla ovat yhtäältä suomalaisessa yhteiskunnassa, toisaalta taas koulussa tapahtuneet muutokset. Oletettavaa on, että asiantuntijaroolin merkitys opettajan työssä on lisääntynyt. Keskeiseksi osaksi opettajan työtä on vahvistunut opetussuunnitelmatyö, esimerkiksi monialaisten integroituneiden, laaja-alaisten opintokokonaisuuksien suunnittelu. Vielä 1990-luvun puolessa välissä uskonnonopetus oli luonteeltaan tunnustuksellista ja osa uskonnonopettajista arvioi työtehtäväänsä kuuluvan erilaisia hengellisiä elementtejä, esimerkiksi sielunhoitajana toimimista. Näiden elementtien osuus uskonnonopettajan ammattiroolissa on vähentynyt ja poistunut samalla kun uskonnonopetus on muuttunut luonteeltaan tunnustuksellisesta opetuksesta oman uskonnon opetuksi 2000-luvun alussa. Kulttuuriperinteen opettajan roolin ja teologisen alan asiantuntijan roolin vaikutus lienee uskonnonopettajan ammatissa edelleen vahva, kun tarkastellaan esimerkiksi alan opetussuunnitelmia. Yhteiskunnallisen muutoksen myötä on todennäköistä, että alan opettajan ammattiroolissa korostuvat nykyisin voimakkaasti moninaisuuteen viittaavat elementit. Suomalainen yhteiskunta on nimittäin viimeisten 25 vuoden aikana muuttunut vahvasti moninaiseksi yhteiskunnaksi, jossa myös erilaiset sukupuoleen liittyvät kysymyksenasettelut ovat vahvasti esillä. Lisäksi kestävään kehitykseen liittyvät näkökulmat, kuten ilmastomuutokseen liittyvät kysymykset, saattavat sävyttää vahvasti uskonnonopettajan ammattiroolia.

Kallioniemi (1997) löysi alan ammatillisina arvoina kolme ulottuvuutta: itsensä toteuttaminen, ulkoiset palkkiot ja kutsumuksellisuus. 1990-luvun uskonnonopettajat painottivat näistä vahvasti itsensä toteuttamista. Kutsumuksellisuudenkin arvostus oli korkea, mutta ulkoisia palkkioita ei juuri arvostettu. Todennäköistä on, että yhä nykyään ammatissa työskentelevät uskonnon aineenopettajat arvostavat vahvasti ammatin mahdollistamaa itsensä toteuttamista. Uskonnonopettajan työn näkeminen kutsumuksena voi olla nykyisten uskonnonopettajien keskuudessa heikompaa kuin aikaisemmin. Toisaalta työ nuorten parissa mahdollistaa monenlaisen vuorovaikutuksen ja

tarjoaa mahdollisuuden hyvin ihmiskeskeiseen ammattiin, mikä voi ilmentää osaltaan tämän ajan kutsumuksellisuutta.

Kallioniemi (1997) määritteli yhdeksi ammattikuvan osaksi uskonnonopetuskäsityksen. Faktorianalyysin pohjalta eriytyi neljä erilaista uskonnonopetuskäsitystä: 1) uskonnonopetus nuorten tukemisessa heidän kasvussaan kristittyinä, 2) uskonnonopetus uskonnollisen tiedon ymmärtämisenä, 3) uskonnonopetus oppilaiden elämänskatsomuksen kasvun tukena ja 4) uskonnonopetus uskonnon merkityksen ymmärtämisen apuna. Luonnollisesti 1990-luvun jälkeen uskonnonopetuksessa ja yleensäkin katsomusopetuksessa on huomattavasti aikaisempaa enemmän korostettu uskontoihin ja katsomuksiin liittyvää lukutaitoa. Näkemykset uskonnonopetuksesta oppiaineena, jossa tuetaan nuorten kasvua kristittyinä, lienevät kadonneet. Keskeistä tämän päivän katsomusopetuksessa on antaa valmiuksia uskonnollisen ja katsomuksellisen moninaisuuden ymmärtämiseen sekä välineitä elää vuorovaikutuksessa erilaisen uskonnollisen ja katsomuksellisen taustan edustajien kanssa.

Suomessa viime aikoina tehdyt, uskonnonopettajien ammatillista kehittymistä uran aikana käsittelevät tutkimukset osoittavat, että uskonnonopettajaksi opiskelevat kokevat itsensä pätevämmiksi opiskelujensa loppuvaiheessa alkuun verrattuna (Ubani 2012, 2016). Näin ollen uskonnonopettajan ammatillisen kehittymisen voidaan katsoa alkavan jo opintojen alkuvaiheessa. Uskonnonopettajien on myös huomattu painottavan muita opettajia enemmän oppilaan kokonaisvaltaista kehittymistä pelkän oppiaineen sisältöjen hallitsemisen sijaan (Kuusisto & Tirri 2014; Ubani & Tirri 2014).

Suomalaisten uskonnonopettajien ammatillisuutta on myös tutkittu osana kansainvälistä vertailututkimusta. Euroopan laajuisessa TRES-hankkeessa (Teaching Religious Education in Multicultural European Society) kerättiin yli 3 400 vastausta kuudestatoista eri maasta. Tutkimuksen perusteella suomalaiset uskonnonopettajat hyödynsivät monipuolisesti erilaisia opetusmenetelmiä huomioiden erilaisten oppijoiden pedagogisia tarpeita ja olivat erityisen myönteisiä suhteessa monikulttuurisuuteen, moninaisuuteen ja muihin uskontoihin (Räsänen & Ubani 2009; Räsänen, Ubani, Ziebertz & Riegel 2009) verrattuina muiden maiden opettajiin.

3.4 Suomalainen uskonnonopettajankoulutus 2020-luvulla

Aineenopettajan kelpoisuus määritellään asetuksessa 1998/986. Sen mukaan aineenopettajan kelpoisuuden tuottaa ylempi korkeakoulututkinto, joka pitää sisällään vähintään 60 opintopisteen laajuiset opetettavan aineen opinnot sekä vähintään 60 opintopisteen laajuiset opettajan pedagogiset opinnot (Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 1998, 5§). Asetuksessa ei määritellä, kuinka opetus tulee järjestää. Tämä mahdollistaa sen, että yliopistot voivat tarjota eri tavoin rakennettuja koulutuksia vaihtelevin painoituksin. Viime aikoina eri yliopistot ovatkin uudistaneet koulutustaan ja erityisesti pedagogisten opintojen osalta on tapahtunut eriytymistä oppilaitosten välillä.

Itä-Suomen yliopiston opetussuunnitelmauudistuksessa vuonna 2015 uudistettiin myös opettajankoulutusta. Uudistuksessa muodostettiin pedagogiset opinnot, joiden yhtenä tarkoituksena on yhdistää eri opettaja- ja kasvattajaryhmiä. Opettajaryhmien yhteisopiskelun avulla voidaan mallintaa ja harjoitella moniammatillista yhteistyötä ja vahvistaa yleistä opettajuuskäsitystä. Tarkoituksena on vastata aiempaa paremmin työelämän vaatimuksiin ja taitoperustaisiksi kehitettyjen opetussuunnitelmien osaamisvaatimuksiin. Itä-Suomen yliopistossa uskonnonopettajankoulutus on soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen osaston opetukseen kuuluvaa, joten opetus on luonteeltaan geneeristä ja soveltavaa (UEF 2021).

Itä-Suomen yliopistossa valitaan vuosittain suoravalinnalla keskimäärin kymmenen opiskelijaa opiskelemaan evankelisluterilaisen uskonnon opettajaksi. Lisäksi Itä-Suomen yliopistossa koulutetaan ortodoksisen uskonnon opettajia. On arveltu, että Itä-Suomen yliopiston uskonnon opetusalan suuntautumisvaihtoehdon suoravalinta voi vaikuttaa positiivisesti opiskelijoiden ammatilliseen kehittymiseen (Kallioniemi, Ubani, Viinikka & Lipiäinen 2021). Esimerkiksi opiskelijoiden opettajan ammatillinen identiteetti voi alkaa kehittyä jo opintojen alusta alkaen. Opiskelijoilla on myös alusta asti opettajuuteen liittyviä odotuksia ja asenteita, jotka voivat vaikuttaa esimerkiksi opintoihin liittyviin valintoihin jatkossa (Viinikka 2021). Opiskelijat suorittavat teologian maisterin tutkinnon opetusalan suuntautumisvaihtoehdon (niin kutsuttu b-linja), joka koostuu 60 opintopisteen laajuisista läntisen teologian

perusopinnoista, 20 opintopisteen laajuisista opettajille suunnatuista läntisen teologian aineopinnoista, valitun pääaineen 60 opintopisteen syventävistä opinnoista ja 60 opintopisteen pedagogisista opinnoista. Opettajan pedagogiset opinnot on tarkoitus suorittaa Itä-Suomen yliopistossa kahden vuoden aikana. Lisäksi opiskelijat suorittavat osana tutkintoaan toisen opettavan aineen perus- ja aineopinnot (60 op) ja muut tutkintoon vaadittavat opinnot (opintopolku.fi 2019; UEF 2019).

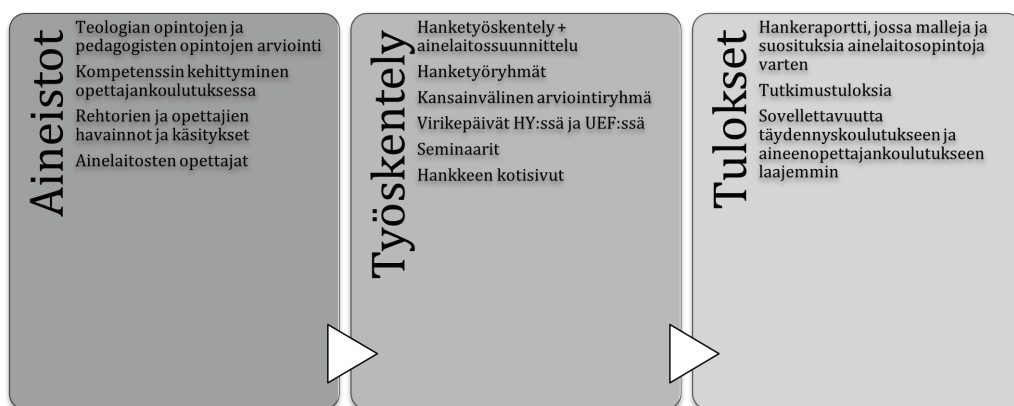
Helsingin yliopistossa kaikki teologian opiskelijat hakevat aluksi samaan koulutusohjelmaan ja kandidaatin tutkinnon suorittamisen jälkeen evankelisluterilaisen uskonnon opettajaksi haluavat voivat hakea opettajan pedagogisiin opintoihin, jotka suoritetaan yhden lukuvuoden aikana (HY 2021a, 2021b). Helsingin yliopisto käynnisti syksyllä 2017 Iso pyörä -koulutus uudistuksen. Tässä yhteydessä kandidaatintutkinnossa luovuttiin pääaineista. Rakenteellisten muutosten lisäksi uudistus koski opintojen sisältöjä, joissa nykyisin painottuvat entistä enemmän työelämätaidot ja digitalisaatio (HY 2018; Tuononen, Hyytinen, Hailikari & Toom 2020).

Helsingin yliopiston uskonnon aineenopettajankoulutukseen on vuosittain otettu 25 teologisen tiedekunnan opiskelijaa ja 5 humanistisen tiedekunnan uskontotieteen opiskelijaa. Tämän lisäksi opintoihin on otettu 5 opiskelijaa perustutkinnon suorittamisen jälkeen. Uskonnon aineenopettajia on myös valmistunut aikuiskoulutukseen suuntautuvasta koulutusohjelmasta. Sinne opiskelijoita on otettu vuodessa noin kolme. Helsingin yliopistossa koulutetaan myös muiden uskontojen aineenopettajia, kuten islamin opettajia. Mikäli aineenopettajaksi aikova on suorittanut sisältöopinnot jostakin uskonnosta, hän voi hakeutua aineenopettajankoulutukseen. Vuosikymmenien varrella Helsingin yliopistossa on islamin opettajien ohella koulutettu muun muassa Krishna-uskonnon opettajia, buddhalaisia uskonnonopettajia sekä katolisia opettajia. Helsingin yliopiston uskonnonopettajankoulutuksessa painottuu Itä-Suomen yliopistoa vahvemmin ainedidaktiikka. Itä-Suomen yliopistossa puolestaan korostuu Helsingin yliopistoa voimakkaammin kasvatustiedettä soveltava yleisdidaktinen ote (HY 2019; opintopolku.fi 2019).

4 HANKKEEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSPERUSTAISUUS

4.1 Hankkeen tutkimus

21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen -hanke on ohjautunut tutkimusperustaisesti paitsi teoreettisen taustan ja hyödynnetyn kirjallisuuden osalta myös siten, että se sisältää hanketarpeista välittömästi nousevaa tutkimusta. Hankkeessa tutkimustuloksia on esitelty moniammatilliselle asiantuntijaryhmälle ja kansainväliselle ohjausryhmälle ja niitä on hyödynnetty opetuksen kehittämistyössä.

Kuvio 1. Tiivistelmä hankkeen aineistosta, työskentelystä ja tavoitelluista tuloksista.

Kuvio 1 esittää tiivistelmän hankkeen aineistosta, työskentelystä ja tavoitelluista tuloksista. Hankkeessa on kerätty tutkimusaineistoa kyselyillä ja haastatteluilla. Aineistoa hankittiin eri lähteistä koko hankkeen keston ajan. Aineistoa kerättiin opiskelijoilta, opettajilta, rehtoreilta ja ainelaitosten opettajilta. Kyselyt olivat pääasiassa puolistrukturoituja lomakekyselyitä, joissa oli

sekä monivalinta- että avokysymyksiä (taulukko 1). Aineistonkeruu suunniteltiin niin, että menetelmästä huolimatta aineistoa voitaisiin verrata keskenään ja näin ollen tutkittavan ilmiön kokonaisvaltainen tarkastelu ja kokonaiskuvan hahmottaminen olisivat mahdollisia. Osallistujille on tiedotettu tutkimuksen lähtökohdista, tavoitteista ja tarkoituksesta ja heille on esitetty aineistonhallintasuunnitelma. Osallistujia pyydettiin antamaan kirjallinen suostumus tutkimusta varten.

Taulukko 1. Kerätyt aineistot

Ajankohta	Vastaajajoukko	Lukumäärä	Aineistomuoto
Syksy 2018	Uskonnonopettajaopiskelijat	43	Kyselylomake
	Uskonnonopettajaopiskelijat	8	Haastattelu
Kevät 2019	Luokanopettajaopiskelijat	120	Kyselylomake
	Uskonnon aineenopettajat	83	Kyselylomake
	Uskonnon aineenopettajat	17	Haastattelu
	Ainelaitosten opettajat	26	Kyselylomake
	Uskonnonopettajaopiskelijat	3	Haastattelu
	Rehtorit	10	Haastattelu
Syksy 2019	Uskonnonopettajaopiskelijat	30	Kyselylomake
Kevät 2020	Luokanopettajaopiskelijat	116	Kyselylomake

Aineistonkeruu aloitettiin syksyllä 2018 keräämällä kyselylomakkeella aineistoa uskonnonopettajaksi opiskelevilta sekä Itä-Suomen yliopistossa että Helsingin yliopistossa. Kyselyn lisäksi uskonnonopettajaopiskelijoille tehtiin kahdeksan puolistrukturoitua temahaastattelua syksyllä 2018. Aineiston kerääminen jatkui keväällä 2019. Silloin opiskelija-aineiston keruuta laajennettiin luokanopettajaopiskelijoihin. Kaikki lomakkeilla kerätty opiskelija-aineisto kerättiin luentojen yhteydessä.

Opiskelijoiden lisäksi aineistoa kerättiin keväällä 2019 kentällä toimivilta uskonnon aineenopettajilta. Kyselylomake oli sama kuin opiskelijoilla, mutta lomake muutettiin opettajakyselyä varten e-lomakkeeksi. E-lomaketta jaettiin

erilaisissa ammatillisissa ryhmissä, kuten Suomen uskonnonopettajain liiton (SUOL) sähköpostilistan avulla sekä Facebook-ryhmissä. Kyselylomakekeruun lisäksi uskonnonopettajia (18 kpl) haastateltiin puolistrukturoitujen teemahaastattelujen avulla keväällä ja kesällä 2019. Kevään 2019 aikana aineistoa kerättiin e-lomakkeella myös teologisen tiedekunnan ja osaston opettajilta (”ainelaitosten opettajat”) Helsingin ja Itä-Suomen yliopistoissa. Loppukeväältä 2019 toteutettiin vielä kolmen aineenopettajaopiskelijan puolistrukturoidut teemahaastattelut. Syksyllä 2019 aineistonkeruu uskonnon aineenopettajaopiskelijoilta täydentyi vielä toisella kyselylomakekeruulla Itä-Suomen ja Helsingin yliopistoista. Myös rehtoreita haastateltiin syksyllä 2019. Rehtorien haastattelut toteutettiin parihaastatteluina asennetutkimuksen metodia käyttäen.

4.2 Tutkimuksen kohderyhmät: opiskelijat, opettajat ja rehtorit

Opettajaopiskelijat

Hankkeen puitteissa on kerätty sekä määrällistä että laadullista aineistoa useilta kohderyhmiltä. Raportissa on kerrottu kohderyhmittäin osatuloksia, ja enemmän on mahdollista lukea varsinaisista julkaisuista (liite 4). 21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen -hankkeessa kerättiin kyselyaineistoa sekä uskonnon aineenopettajaopiskelijoilta että Itä-Suomen yliopiston luokanopettajaopiskelijoilta. Hankkeen varsinaisena tutkimuksen kohderyhmänä olivat uskonnonopettajaopiskelijat. Kaiken kaikkiaan kahdeksalle opintojaan aloittavalle uskonnonopettajaopiskelijalle tehtiin yksilöhaastattelu. Myös kolmelle tutkintonsa loppuvaiheessa olevalle uskonnonopettajaopiskelijalle tehtiin haastattelut. Kaikki haastateltavat olivat Itä-Suomen yliopistosta. Kyselylomakkeita opintojen alkuvaiheessa olevilta uskonnonopettajaopiskelijoilta kerättiin kahden syksyn (2018, 2019) aikana yhteensä 74. Kyselylomakkeita kerättiin Itä-Suomen ja Helsingin yliopistoista. Kysely käännettiin myös englanniksi, ja tarkoituksena on tuonnettu kerätä aineistoa myös Iso-Britanniassa

Exeterin yliopistossa uskonnonopettajaopiskelijoilta. Uskonnonopettajaopiskelijoiden näkökulmasta oli tarkoitus selvittää, millaiset heidän odotuksensa ja käsityksensä ovat tämänhetkisestä uskonnonopettajankoulutuksesta, uskonnonopetuksesta ja uskonnonopettajan työstä 21. vuosisadan taitojen näkökulmasta. Osatutkimustuloksia julkaistiin muun muassa artikkeleissa sekä konferenssiesitelmien yhteydessä.

Artikkeleista Viinikan ja Ubanin (2019) tutkimusartikkeli "The expectations of Finnish RE student teachers of their professional development in their academic studies in the light of twenty-first-century skills" käsittelee uskonnonopettajaopiskelijoiden odotuksia opettajankoulutukseensa liittyen. Erityisesti artikkelissa tutkittiin odotuksia 21. vuosisadan taitojen ilmenemisestä viidessä opintojen kategoriassa: 1) akateemiset opinnot yleisesti, 2) ainelaitosopinnot, 3) pedagogiset opinnot, 4) opetusharjoittelut ja 5) opinnäytteet. Varsinkin teologian opinnoissa opiskelijat odottivat pääsevänsä kehittämään uskontolukutaitoa, kriittistä ajattelua ja dialogin eri muotoja. Sen sijaan pedagogisissa opinnoissa ja opetusharjoittelussa erilaiset vuorovaikutukseen liittyvät taidot, kuten sosiaaliset taidot ja yhteistyö, nousivat taito-odotuksina esiin. Opinnäytteiden aikana odotettiin erityisesti erilaisten lukutaitojen, kuten informaatio- ja teknologialukutaidon, kehittyvän.

Viinikan, Ubanin, Lipiäisen ja Kallioniemen (2019) tutkimusartikkelin "21st Century Skills and Finnish Student Teachers' Perceptions about the Ideal RE Teacher Today and in the Future" tulokset osoittivat, että uskonnonopettajaopiskelijat näkevät etenkin uskontolukutaidon, kriittisen ajattelun ja dialogitaidot osana uskonnonopettajan kompetenssia. Myös erilaiset lukutaidot ja sosiaaliset taidot nähtiin merkityksellisinä nykyisessä koulumaailmassa opettajana työskenneltäessä. Kahden tutkimusartikkelin tulokset vahvistavat toinen toisiaan, koska uskonnonopettajaopiskelijat kokivat molemmissa tutkimuksissa, että 21. vuosisadan taidot ovat osa nykyistä ja tulevaa uskonnonopettajan kompetenssia, ja koska he halusivat ja odottivat saavansa kehittää näitä taitoja opettajankoulutuksensa aikana.

Viinikan ja Ubanin (2020) tutkimusartikkelissa "A qualitative analysis of Finnish RE students' perceptions of their professional development during their initial teacher education" havaittiin nykyisen uskonnonopettajankoulutuksen sisältävän tutkivan vaiheen, vahvistavan vaiheen ja induktiovaiheen. Vaiheet

sisältävät opiskelijoiden reflektoinnin keinoin esiin nostamia asioita omasta ammatillisesta kehittymisestään koko opettajankoulutuksensa ajalta. ”Tutkivan vaiheen” opiskelijoiden näkemyksissä ovat muun muassa epävarmuus opettajan ammatin valinnasta, oman persoonan reflektointi opettajuuteen liittyen ja sisältötiedon oppimisen painottaminen. ”Vahvistavaan vaiheeseen” liittyvissä opiskelijoiden käsityksissä nousivat esiin teorian ja käytännön yhdistäminen ja sisältötiedon ohella pedagogisten taitojen omaksuminen korostui. Opiskelijoiden ”induktiovaiheen” tulkinnot liittyivät keskeisesti työelämään. Opiskelijoiden näkemyksissä nousivat esiin halu saada lisää opettajan työkokemusta, työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen, tietojen ja taitojen soveltaminen käytännössä, opetuksen yhteiskunnalliset vaikutukset ja ammatillisen kehittymisen näkeminen jatkuvana.

Hankkeessa kerättiin lisäksi kyselyaineisto samalla, tosin lyhennetyllä kyselyllä Itä-Suomen yliopistossa luokanopettajaksi opiskelevilta. Luokanopettajan eri oppiaineiden opettamisen kelpoisuuden tuottavissa monialaisissa opinnoissa suoritetaan vähintään yksi jonkin katsomusaineen opettamiseen kelpoisuuden tuottava opintojakso. Evankelisluterilaisen uskonnon didaktiikan opintojakson suorittavilta opiskelijoilta kerättiin kyselyaineistoa, koska haluttiin testata kyselyn toimivuutta aineenopettajaopiskelijoita laajemmalla osallistujajoukolla ja toisaalta haluttiin tutkimuksen keinoin avata kahden erilaisen vastaajaryhmän käsityksiä 21. vuosisadan taidoista ja uskonnonopetuksesta sekä vahvistaa kyselyn luotettavuutta. Luokanopettajaopiskelijoilla teetettyjen kyselyiden avulla oli mahdollisuus kartoittaa nykyisen luokanopettajakoulutuksen katsomusopetuksen didaktiikan suhdetta opetussuunnitelmien laaja-alaisen osaamisen ja monilukutaidon vaatimuksiin (POPS 2014).

Vertailtaessa luokanopettajaksi opiskelevien taitokäsityksiä aineenopettajaopiskelijoihin havaittiin luokanopettajaopiskelijoiden (N=234) korostavan uskonnonopetuksen yhteydessä erityisesti vuorovaikutukseen liittyviä taitoja. Sosiaaliset taidot ja dialogisuus painottuivat sekä laadullisessa että määrällisessä analyysissä. Lisäksi kriittinen ajattelu ja moninaisuuden ymmärtäminen nousivat keskeisiksi taidoiksi uskontoa opettaessa. Kaiken kaikkiaan luokanopettajaopiskelijat näkivät, että uskonnonopetuksen tulisi olla objektiivista ja tunnustuksetonta. Opettajan asiantuntijuus ja yleistietous

uskonnoista ja katsomuksista nähtiin myös keskeisenä osana opetusta. Oppimisilmapiirin luokassa tulisi olla eri näkökulmat hyväksyvä, toisia kunnioitava, positiivinen, turvallinen ja luotettava. Maailman- ja elämäkatsomusten opettamiseen liittyen aineistossa painottuivat eettisten asioiden, kuten arvojen, moraalin ja suvaitsevaisuuden huomioiminen, osana uskonnonopetusta. Opettajaopiskelijat kuvasivat myös oppilaan identiteetin ja hengellisyyden kehittymisen tukemisen osaksi uskonnonopetusta. (Ubani & Viinikka 2021.)

Uskonnon aineenopettajat

Tulevaisuuden taitoja, niiden painotuksia ja opettajan taitoihin liittyvää pätevyyttä tutkittiin myös työssä olevien opettajien näkökulmasta. Aineiston pohjalta kirjoitettiin tieteellinen artikkeli (Lipiäinen, Ubani, Viinikka & Kallioniemi 2020; ks. myös Viinikka, Ubani & Lipiäinen, painossa). Aineistoa kerättiin kyselylomakkeella sekä puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Kerätty aineisto jaettiin teoreettisen ATC21S (Griffin & Care 2015) -viitekehyksen mukaan neljään alaluokkaan: 1) ajattelun taidot (Ways of thinking), 2) työskentelyvälineet/monilukutaito (Tools for working), 3) työskentelytaidot (Ways of working) ja 4) maailmassa elämisen taidot (Ways of living in the world). Taitoja oli yhteensä 21, joiden tärkeyttä opettajat arvioivat uskonnonopetuksessa nyt ja tulevaisuudessa. Lisäksi he arvioivat omaa pätevyyttään opettaa kyseisiä taitoja. Yleisesti opettajat suhtautuivat taitoihin hyvin myönteisesti ja pitivät merkityksellisenä, että taitojen tärkeyttä tutkitaan tieteellisin menetelmin. Opettajat arvostivat myös yleisesti, että pätevyys taitoihin liittyen nostettiin tutkimuksessa esille, ja aiheen tutkiminen oli heidän mielestään merkityksellistä. Uskonnonopetuksen muuttunut tarkoitus ja oppilaiden moninaisuus nousivat esille kaikissa haastatteluissa. Opettajat kokivat myös usein riittämättömyyden tunnetta siitä, etteivät pysty resurssien ja ajan puutteen takia toimimaan työssään parhaalla mahdollisella tavalla.

Taidoista puhuttaessa opettajat näkivät niiden opettamisen uskonnossa jopa osittain sisältöjen opettamista tärkeämpänä. Jotkut haastateltavat kuvasivat uskontoa oppiaineena enemmän taito- kuin teoriapohjaiseksi aineeksi. Tutkimuksen perusteella opettajat painottivat opetuksessaan tärkeinä ajattelun ja työskentelyn taitoja sekä työskentelyvälineitä, mutta maailmassa

elämisen taidot jäivät painotukseltaan vähäisemmiksi. Opettajat selittivät tätä sillä, että viimeisessä kategoriassa painoutuivat enemmän niin kutsutut ”kovat taidot”, kuten tuottavuus ja tuloksen tekeminen, jotka nähtiin uskonnonopetuksen vastakohtana. Opettajat näkivät uskonnonopetuksen yhtenä tärkeimpänä tehtävänä kehittää oppilaan omaa ajattelua rauhassa ja syvällisesti ja painottivat opetuksessaan niin sanottuja ”pehmeitä arvoja”. Yksittäisistä taidoista opettajat näkivät kaikista tärkeimmiksi kriittisen ajattelun taidot, moninaisuuden ymmärtämisen, sosiaaliset taidot (pois lukien johtajuus) sekä uskontolukutaidon. Taitojen tärkeyttä perusteltiin meneillään olevilla tai jo tapahtuneilla yhteiskunnan muutoksilla.

Opettajat kokivat, että heillä on hyvät valmiudet opettaa ajattelun taitoja (ehkä pois lukien moninaisuuden ymmärtäminen) sekä työskentelytaitoja. Moninaisuuden ymmärtäminen liittyi vahvasti muuttuneeseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja muutoksiin suomalaisessa yhteiskunnallisessa kentässä. Oppilaan omaa uskontoa tai katsomusta ei opettajien mukaan voi määritellä oppilaan opiskeleman katsomusaineen mukaan, vaan oppilaiden katsomuksellinen moninaisuus näkyi painotetusti ryhmien sisällä. Opettajat kuvasivat myös erilaisten oppimisvaikeuksien ja integroitujen erityisoppilaiden lisäävän moninaisuutta opetusryhmissä. Tähän opettajat kokivat tarvitsevänsä enemmän koulutusta. Monilukutaitoon liittyvät taidot korostuivat opettajan pätevyyteen liittyvissä keskusteluissa. Opettajat kokivat saaneensa paljon koulutusta erilaisten välineiden käyttöön, mutta niiden liittäminen oppilaiden arkeen, sosiaaliseen mediaan ja sen sekä uskontolukutaidon opettaminen koettiin haasteelliseksi. Lukutaitojen tärkeys korostui tutkimuksessa, ja opettajat painottivat tarvitsevänsä tähän täydennyskoulutusta. Maailmassa elämisen taidot jäivät vähälle huomiolle kompetenssiin liittyen, todennäköisesti siksi, että opettajat eivät kokeneet niiden opetusta uskonnon opiaineessa merkityksellisenä. Ainoastaan globaali vastuu ja kestävä kehitys nousivat kategorian taidoista sellaisiksi, joihin opettajat kokivat tarvitsevänsä lisää koulutusta.

Tutkimuksessa ilmeni myös, että vasta vähän aikaa työssään toimineilla, niin sanotuilla ”noviisiopettajilla”, oli paljon haasteita hallita itse omaa työtään. He nostivat keskusteluissa poikkeuksetta esille elämän ja työn yhteensovittamisen terveyttä ja hyvinvointia tukevalla tavalla, ja useampi mainitsi

olleensa ”loppuun palamisen partaalla” ensimmäisten työvuosien aikana. Nuorten opettajien uran alkuvuosia ja jaksamista niiden aikana tulisi tukea nykyistä enemmän.

Rehtorit

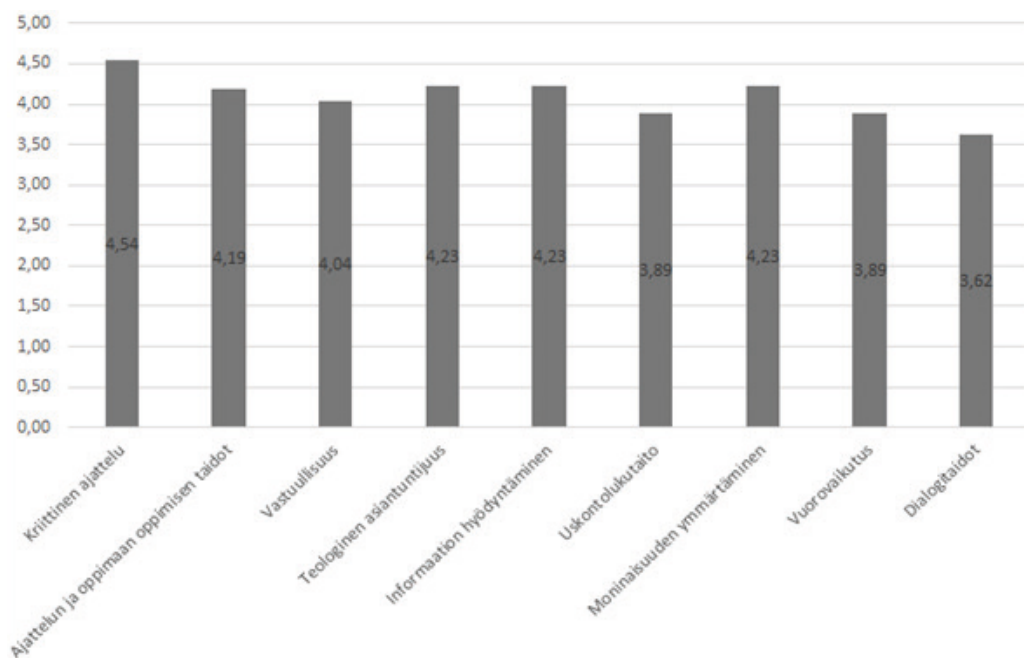
Laadullista haastatteluaineistoa kerättiin myös kymmeneltä rehtorilta ja apulaisrehtorilta kesän ja syksyn 2019 aikana. Osallistujat olivat pääkaupunkiseudulta ja Kaakkois-Suomesta. Rehtorit osallistuivat haastatteluun pareittain, ja haastattelut toteutettiin asennetutkimuksen menetelmin siten, että rehtoreille näytettiin tutkimusaiheeseen liittyviä väittämiä. Rehtorit ottivat kantaa väitteisiin, ja aineisto analysoitiin tämän pohjalta. Kysyttäessä rehtoreilta tulevaisuuden taidoista rehtorit nimesivät tärkeimmiksi taidoiksi sosiaaliset taidot, vuorovaikutustaidot, moninaisuuden ymmärtämisen, kriittisen ajattelun, globaalin vastuun ja kestävän kehityksen sekä empatiataidon. Rehtoreiden mukaan koulun tulee edelleen taata oppilaille ympäristö, jossa he voivat kasvaa tulevaisuuden osaaviksi kansalaisiksi, ja tätä määriteltäessä on pystyttävä arvioimaan, mitkä taidot tulevaisuudessa ovat merkityksellisempiä kuin toiset. Rehtorit näkivät opettajien roolin taitojen kehittymisessä hyvin tärkeänä, ja heidän mielestään opettajien pätevyys opettaa tulevaisuudessa tarvittavia taitoja on syytä pitää tarkastelun alla.

Ainelaitosten opettajat

Loppukevästä 2019 kerättiin e-lomakekyselyllä Itä-Suomen teologisen osaston ja Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan opettajilta näkemyksiä nykyisestä teologisten yksiköiden annista uskonnonopettajankoulutukseen. Kyselyyn vastasi 26 opettajaa. Kyselyssä kartoitettiin aluksi opettajien käsityksiä eri alojen koulutuksen tärkeydestä osana teologian ja uskontotieteen opintoja seuraavan kysymyksen avulla: Kuinka tärkeää on, että teologian ja uskontotieteen tieteenalat valmistavat asiantuntijoita seuraaviin tehtäviin? (1 = vähemmän tärkeää, 5 = erittäin tärkeää). Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että opettajat näyttivät olevan tietoisia koulutuksen tehtävästä tuottaa asiantuntijoita eri aloille. Yleisesti ottaen opettajat pitivät konkreettisia tehtäviä

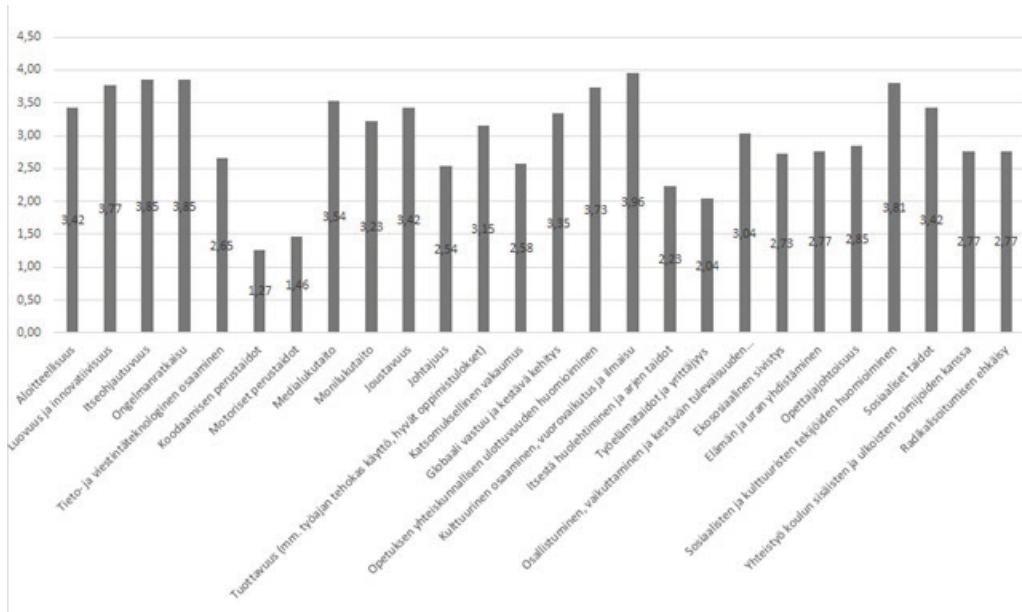
tärkeinä. Heidän mukaansa oli tärkeää valmistaa opiskelijoita erityisesti ”Tutkijoiksi” (M=4.68, SD=.55) mutta myös ”Koulutustehtäviin” (M=4.56, SD=.65) ja ”Kirkon tehtäviin” (M=4.52, SD=.93). Toki muitakin tehtäviä pidettiin tärkeinä, eli opiskelijoita piti valmistaa ”Kansainvälisiin tehtäviin” (M=4.16, SD=.96) ja ”Muihin yhteiskunnallisiin tehtäviin” (M=4.12, SD=.95).

Kyselyssä ainelaitosten opettajia pyydettiin arvioimaan oman tieteenalan opetusta seuraavan kysymyksen kautta: Missä määrin oppiaineen antamassa opetuksessa annetaan valmiuksia seuraaviin taitoihin? Kaiken kaikkiaan opettajat arvioivat 35 eri taitoa Likertin asteikolla 1–5 (1=vähän, 5=paljon). Kyselyn perusteella ainelaitosten opettajat mielsivät kaikki taidot verrattain tärkeiksi kehittää uskonnonopettajankoulutuksen aikana. Kuviosta 2 voi nähdä, että etenkin kriittinen ajattelu, ajattelun ja oppimaan oppimisen taidot, vastuullisuus, teologinen asiantuntijuus, informaation hyödyntäminen, uskontolukutaito, moninaisuuden ymmärtäminen, vuorovaikutus ja dialogitaidot nousivat opettajien vastauksista esiin koulutuksen aikana tärkeimpinä kehitettävänä taitoina. Kuvioiden 2 ja 3 taitojen keskihajonnat on esitetty raportin lopussa (liite 5).

Kuvio 2. Korkeimmat keskiarvot taidoista ainelaitosten opettajien kyselystä.

Kuviosta 3 voi havaita, että ainelaitosten opettajat näkivät ylipäänsä taitojen kehittämisen tärkeänä uskonnonopettajankoulutuksen aikana, mutta vähemmän tärkeinä kehitettävänä taitoina uskonnonopettajankoulutuksessa nousivat esiin motoriset taidot, koodaamisen perustaidot, työelämätaidot ja yrittäjyys sekä itsestä huolehtimisen ja arjen taidot.

Kuvio 3. Loput kysytyt taidot ainelaitosten opettajien kyselystä.

4.3 Opintojen suunnitteluprosessi

Syksyllä 2019 hankkeessa toteutettiin työskentely, jossa tarkoituksena oli kehittää esimerkkejä malliopintojaksoista, joiden kuvauksissa on huomioitu 21. vuosisadan taidot ja niiden kehittäminen opinnoissa. Malliopintojaksoiden kehittäminen tapahtui hankkeen tutkimustulosten perusteella erikseen yhteistyössä Itä-Suomen yliopiston teologisen osaston ja Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan kanssa. Tarkoituksena oli, että kehitettyjä opintojaksoja voitaisiin hyödyntää seuraavalla teologisen osaston/tiedekunnan opetussuunnitelmakerroksella.

Itä-Suomen yliopistosta valittiin tarkastelun kohteeksi kuusi opintojaksoa: johdatus opin historiaan, kristinuskon historia keskiajalta nykypäivään, uskontojen kohtaaminen ja dialogi, orientoivat opinnot Suomen evankelisluoterilaisen kirkon virkaan vaadittaviin soveltaviin opintoihin, metodiopetus ja tutkielmaseminaari (käytännöllinen teologia) sekä Raamatun kreikan perusteet (liite 1: Yhteistyössä Itä-Suomen yliopistossa kehitetyt malliopintojaksot). Opintojaksot valittiin sillä perusteella, että ne edustavat kattavasti eri opintojen lajeja, teologian klassisia oppiaineita ja uskontotiedettä.

Työskentelyprosessi eteni Itä-Suomen yliopistossa vaihteittain. Syksyllä 2019 ajatus ja alustava suunnitelma työskentelystä esiteltiin teologian osaston kokouksessa, jonka jälkeen oltiin sähköpostitse yhteydessä edellä mainittujen kuuden opintojakson vastuopettajiin. Vastuopettajat (professori, apulaisprofessori tai yliopistonlehtori) saattoivat opettaa sekä läntistä että ortodoksista teologiaa. Sähköpostissa kerrottiin suunnitelma siitä, mitä olisi tarkoitus tehdä, ja viestin liitteiksi laitettiin valittu opintojakson kuvaus ja taulukko 21. vuosisadan taidoista. Kaikkien kuuden opintojakson vastuopettajat ilmoittivat halukkuutensa yhteistyöhön kurssien kehittämiseksi 21. vuosisadan taitojen näkökulmasta.

Työskentelyn seuraavassa vaiheessa jokaisen vastuopettajan kanssa käytiin joko kasvokkain tai Skypen välityksellä keskustelu, joka kesti noin kaksi tuntia. Keskustelussa hankkeen työntekijä kertoi, mistä hankkeessa on kyse, mitä 21. vuosisadan taidot ovat ja millaisia tutkimustuloksia hankkeessa on tähän asti saavutettu taitoihin ja opettajankoulutukseen liittyen. Hankkeen työntekijä toi esiin myös opetussuunnitelmien kehittämiseen liittyvää tutkimusta. Lisäksi käytiin läpi, miten on tarkoitus tutkimusperustaisesti kehittää nykyisiä opintojaksoja entistä paremmin vastaamaan muuttuneita uskonnonopettajan työelämän vaatimuksia. Koska opintojaksojen vastuopettajat ovat oppiaineidensa asiantuntijoita, käytiin läpi nykyinen opintojakso, ja miten se oli siihen asti toteutettu. Tässä keskustelussa käytiin läpi, mihin 21. vuosisadan taitoihin heidän mielestään kyseisen opintojakson yhteydessä olisi järkevää keskittyä. Keskustelujen tuloksena jokaiseen kurssiin liittyen löytyi tiettyjä taitoja, joita voitaisiin huomioida nykyistä paremmin teologian opintojaksojen kuvauksissa ja sitä kautta osaston/tiedekunnan tulevassa opetuksessa. Sovittiin, että hankkeen työntekijä laatii keskustelun pohjalta

kyseisestä opintojaksosta uuden kuvauksen. Tarkoitus oli ulottaa 21. vuosisadan taitonäkökulma opintojakson tavoitteista arviointiin saakka. Keskustelun loppuksi käytiin vielä läpi koko työskentelyn eteneminen ja sovittiin yhteinen aikataulu. Sovittiin myös, että mahdollisuuksien mukaan keskustelussa esiin nousseita asioita voidaan soveltaa heti opetuksessa, mutta kuitenkin päätavoitteena oli, että seuraavalla opetussuunnitelmakerroksella opettajat saisivat hyödyntää uusia opintojaksokuvauksia opetuksensa pohjana.

Lopuksi hanketyöntekijä laati käydyin keskustelun pohjalta ja tutustuen kurssilla käytössä oleviin opetusmateriaaleihin uudet opintojaksojen kuvaukset, jotka huomioivat eri 21. vuosisadan taitoja. Tämän jälkeen hanketyöntekijä lähetti uudet kuvaukset vastuuopettajille, ja heillä oli mahdollisuus kommentoida niitä. Kun kuvaukset oli hyväksytetty vastuuopettajilla, sovittiin, että joulukuussa 2019 hankkeen puolivuositain kokoontuvat asiantuntijaryhmät voivat käsitellä ja kommentoida niitä. Jos asiantuntijoiden kokoontumisissa Itä-Suomen tai Helsingin yliopistoissa tulee vielä ehdotuksia opintojaksoihin liittyen, hankkeen tutkija viimeistelee kurssikuvaukset, jonka jälkeen työskentely päättyy.

Työskentely Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa eteni työvaiheiltaan hyvin samankaltaisesti kuin Itä-Suomen yliopistossa. Opintojaksoja kehittämiseen valittiin yhteensä neljä: TUK-102 Kristinuskon historian perusteet, TUK-103 Käytännöllisen teologian perusteet, TUK-105 Uskontotieteen perusteet ja TUK-2304 Uskontokasvatus kodissa, koulussa, uskonnollisessa yhteisössä ja arkielämässä (liite 2: Yhteistyössä Helsingin yliopistossa kehitetyt malliopintojaksot). Toisin kuin Itä-Suomen yliopistossa opiskelijat eivät hakeudu Helsingin yliopistossa teologiseen tiedekuntaan opiskelemaan suoraan uskonnonopettajaksi, vaan opettajaksi haetaan opiskelemaan opintojen aikana. Kyseiset opintojaksot valittiin tarkasteltavaksi, koska ne ovat tutkintoon kuuluvia pakollisia opintoja, eli myös tulevat uskonnonopettajat suorittavat kyseiset opintojaksot. Samoilta kursseille osallistuu siis myös muita kuin uskonnonopettajaksi opiskelevia. Ehdotuksia tehtäessä oli huomioitava, että ne ovat tarkoituksenmukaisia kaikille teologian opiskelijoille, ei vain uskonnonopettajaopiskelijoille.

Työskentely Helsingissä alkoi ottamalla yhteyttä valittujen malliopintojaksojen vastuuhenkilöihin ja tapaamalla heidät keväällä–syksyllä 2019.

Opintojaksojen vastuuopettajat kertoivat opintojaksojen sisällöistä ja toteutustavoista sekä kartoittivat opintojaksolla esiintyviä haasteita. Hanketyöntekijä puolestaan arvioi tapaamisessa hankkeen tutkimustulosten puitteissa nousseita asioita ja niiden mahdollisuutta tukea opintojakson kehittämistä tulevaisuudessa. Tapaamisen jälkeen tutkija perehtyi opintojakson opetussuunnitelmaan ja teki siihen muutosehdotuksia hankkeen tutkimustulosten valossa. Muutosehdotuksia arvioitiin hankkeen ohjausryhmässä. Kurssien vastuuhenkilöiden kanssa käytävissä keskusteluissa nousi esiin taitojen opettaminen erilaisten työskentely- ja opetustapojen kautta. Taitojen opetussuunnitelmaan kirjaamista ei nähty kaikissa tapauksissa tarkoituksenmukaisina, vaan vastuuhenkilöt olivat kiinnostuneempia ottamaan taitojen opettamisen mukaan toteuttaen opetusta erilaisten opetusmenetelmien ja työskentelytapojen kautta. Tämän takia opetussuunnitelmiin tehtävien muutosehdotusten lisäksi tutkija teki jokaisesta opintojaksosta tarkemman kirjallisen analyysin, jossa taitoja käsiteltiin opetussuunnitelmatason lisäksi käytännön tasolla. Sekä opetussuunnitelmatason muutokset että tarkemmat opintojaksoanalyysit toimitettiin kurssien vastuuhenkilöille, ja ne otetaan huomioon tulevaisuudessa opintojaksojen kehitystyössä.

4.4 Hankkeen arviointi

Hankeprosessin reflektio

Hankkeessa oli tunnistettavissa kolme samanaikaisesti käynnissä ollutta avainprosessia: ajattelutavan muutos ainelaitoksella, tutkimusprosessi sekä hanketyöskentely. Nämä edellyttivät erityisiä toimia hankkeelta. Ensimmäinen prosesseista, ajattelutavan muutos ainelaitoksella, kohdistuu käsitykseen opettajankoulutuksesta ja siihen liittyvästä asiantuntijuudesta ja ainelaitoksen rooliin tämän osaamisen kehittämisessä sekä opettajankoulutuksessa ylipäätään. Tämän prosessin kannalta olennaista oli valmistella ja motivoida henkilöstöä tarkastelemaan mahdollisuuksia muuttaa käytänteitä. Tärkeässä roolissa oli kyselyn tekeminen ainelaitoksen henkilöstölle keväällä 2019. Kysely koski oman alan tuottamaa osaamista katsomusaineiden opettajuuteen

21. vuosisadan taitojen näkökulmasta. Keskeistä tämän prosessin tukemisessa katsottiin olevan ainelaitoksen asiantuntijuuden tunnustaminen ja osallistuvan henkilöstön valtuuttaminen kehittämään koulutusta välittömän osaamisalueensa ulkopuolelle. Ainelaitoksen opetusta ja opettajan ammattitaidon kehittämistä koskevan ajattelutavan muotoutuminen ja 21. vuosisadan taitojen huomioiminen tässä yhteydessä on jatkuva ja dynaaminen prosessi, joka ei ole käynnistynyt vasta hankkeen toimesta, eikä sen oleteta päättyvän hankkeen loppuessa.

Kuvio 4. Hankkeen avainprosessit

Toinen hankkeen avainprosessi oli tutkimusprosessi, jossa lähtökohtana olivat hanketarpeet. Aihepiiristä on vähänlaisesti aiempaa tutkimusta, ja hankkeessa nousi aika ajoin tarve lisäaineiston keruulle. Tämän prosessin kannalta oleellista oli tutkimuksen notkeus ja nopeus eli kyky reagoida riittävän nopeasti ja täsmällisesti, jotta hankeprosessi ei tältä osin hidastuisi kohtuuttomasti.

Kolmas avainprosessi kohdistui hanketyöskentelyyn. Tässä keskeisenä kysymyksenä oli kommunikaatio kahden yksikön välillä sekä kahden erilaisen yliopisto- ja opetussuunnitelmakontekstin tunnistaminen. Olennaista tässä prosessissa oli pyrkimys joustavuuteen toteutustavoissa, oli sitten kyseessä kommunikaatio, yhteistyö tai opetuksen suunnittelu. Kahden yksikön välisessä

suhteessa tärkeään rooliin tuli jaettu yhteinen tutkimustyö, jossa pyrittiin yhdessä tutkimusperustaisesti ratkaisemaan hankkeen peruskysymyksiä.

Hankkeen prosessien arvioinnissa ja esittelyssä on hyödynnetty Lucanderin ja Christerssonin (2020, 139) arvioinnin laadunvarmistuskuviota, josta kuva on tällä sivulla. Sen mukaan voitiin täsmentää eroja Itä-Suomen yliopiston ja Helsingin yliopiston prosessien välillä. Ensimmäiseksi kuvion kartoitusvaihetta ilmentäen kerättiin kyselyitä 21. vuosisadan taitoihin liittyen aineenopettaja-opiskelijoilta, luokanopettajaopiskelijoilta, uskonnonopettajilta ja ainelaitosopettajilta. Haastatteluja toteutettiin aineenopettajaopiskelijoiden, uskonnonopettajien ja rehtoreiden kanssa. Kaiken kaikkiaan tutkimusryhmä on julkaissut useita tutkimuksia, jotka ovat kohdistuneet sekä opiskelijoihin että opettajiin.

Tutkijoilla on ollut tiivistä yhteydenpitoa ainelaitosopettajien kanssa opetussuunnitelmatyöskentelyyn liittyen. Hankkeen tutkijoiden pyrkimyksenä oli tehdä tutkimusperustaisesti opetussuunnitelmatyöskentelyä yhdessä ainelaitosopettajien ja asiantuntijatyöryhmien kanssa. Tutkimusten tekeminen ja yhteistyö ainelaitosopettajien kanssa ovat esimerkkejä Lucanderin ja Christerssonin kuvion analyysi- ja arviointivaiheista (analyses ja evaluation). Tällä hetkellä Itä-Suomen yliopisto on muutoksen toteutusvaiheessa (realizing change), koska yhteistyössä kehitetyt opintojaksot ovat osa käynnissä olevaa opetussuunnitelmatyötä. Sen sijaan Helsingissä kehitystyössä mukana olleet opintojaksot huomioidaan suunniteltaessa opetussuunnitelmamuutoksia tulevaisuudessa, joten Helsingissä ollaan mallinnuksen mukaan muutoksen suunnitteluvaiheessa (planning change).

Hankkeen sisäinen arviointi

Hankkeen sisäinen arviointi toteutettiin jatkuvan arvioinnin periaatteita noudattaen kevytrakenteisesti ja joustavasti. Hankkeen työntekijät ja monialaisiin työryhmiin osallistuneet asiantuntijat osallistuivat hankkeen aikana opettajankoulutusfoorumien yhteydessä kerättyyn sähköiseen itsearviointikyselyyn vuonna 2019. Työryhmien kokoontuminen perustui reflektiiviseen työskentelyyn, ja jäsenet arvioivat ja esittivät kehittämisehdotuksia hankkeen tuotoksia ja välivaiheita koskien. Hankkeen monialaisille työryhmän jäsenille järjestettiin palauteseminaari hankeraportin valmistuttua syksyllä 2021.

Hankkeen ulkoinen arviointi: Kansainvälinen ohjausryhmä

Hankkeen kansainvälinen ohjausryhmä koottiin hankkeen rahoituksen hakuvaiheessa keväällä 2018. Hankkeen kansainväliselle ohjausryhmälle, hankkeen työntekijöille ja monialaiselle asiantuntijaryhmälle oli suunniteltu kahden päivän seminaari keväälle 2020. Seminaari jouduttiin siirtämään ensin syksylle 2020 ja lopuksi keväälle 2021. Tarkoitus oli pitää kaksipäiväinen seminaari, jossa toinen päivä olisi avoin seminaari ja toinen päivä varattu hankkeen sisäiseen työskentelyyn ja arviointiin. Lopulta päädyttiin pitämään hankkeen esittelyyn ja ohjausryhmän arvioinnin käynnistämiseen keskittyvä seminaarityöskentely keväällä 2021. Kuitenkin samalla säilytettiin mahdollisuus ohjausryhmän tapaamiseen raportin julkistamisen yhteydessä syksyllä 2021 hankkeen saatua jatkon rahoituspäätökselleen syksyksi 2021. Seminaarissa olivat paikalla hankkeessa työskentelevien lisäksi professori Jenny Berglund (Tukholman yliopisto), professori Arniika Kuusisto (Tukholman yliopisto), professori Rob Freathy (Exeterin yliopisto) ja professori Henrik Simojoki (Humboldtin yliopisto). Seminaarissa ohjausryhmän jäsenille esiteltiin hanketta ja sen tutkimusta ja annettiin ohjeistus hankkeen arvioinnin tekemiseen.

Seminaarissa ohjausryhmän jäsenet toivat esille, että hankkeella on tärkeä merkitys uskonnonopetukseen ja opettajankoulutukseen liittyvässä tutkimuksessa kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Arvioitsijat arvostivat hankkeen tutkimusperustaisuutta. Tutkimuksia on tällä hetkellä julkaistu

neljä, ja viides tutkimus on painossa. Kuitenkin haasteena kansallisessa uskonnonopettajankoulutuksen kehittämisessä he näkivät Helsingin ja Itä-Suomen yliopisto-organisaatioiden toimintakulttuureihin ja rakenteisiin liittyvät erot. Kuten aiemmin on tässä raportissa todettu, Helsingissä uskonnonopettajankoulutuksessa on ainedidaktinen painotus ja Itä-Suomen yliopistossa koulutus on luonteeltaan soveltava. Molemmissa yliopistoissa aineenopettajankoulutuksen rakenteet ja yhteistyön tekeminen ovat erityisiä haasteita, koska suurin osa, neljä viidesosaa, uskonnonopettajan teologian maisterin tutkinnon opinnoista suoritetaan ainelaitoksella ja vain viidesosa tutkinnon opinnoista on pedagogisia opintoja. Keskeistä arvioitsijoiden mielestä on, miten ainelaitoksella onnistutaan huomioimaan opiskelijoiden opettajaksi kehittyminen ja myös tekemään yhteistyötä pedagogisten opintojen järjestäjän kanssa. Opettajankoulutuksessa on eri maissa myös huomattavia eroja, kuten esimerkiksi Ison-Britannian ja Suomen välillä, joten hankkeen tulosten soveltamismahdollisuudet muiden maiden tilanteeseen sellaisenaan ovat rajalliset.

Ohjausryhmää pyydettiin tekemään arviointinsa neljä kysymystä huomioiden. Kysymykset olivat: 1) Miten projektin tavoitteet on saavutettu, 2) Projektin tulosten relevanssi katsomusopetuksen tutkimuskentässä, 3) Tulosten sovellettavuus opettajankoulutukseen ja 4) Millaisia näköaloja yhteistyölle ja jatkokehittelylle projekti tarjoaa?

Lyhyesti kuvattuna arviointiraportissa (liite 6) todettiin seuraavaa:

1) Miten projektin tavoitteet on saavutettu

Arviointiraportissa korostettiin hankkeen ansioina kansainvälistä vertaisarvioitua tutkimusperustaisuutta. Edellisen lisäksi arvostettiin monimenetelmäisyyden tarjoamia näkökulmia 21. vuosisadan taitojen teorian ja käytännön yhdistämiseksi opettajaksi opiskelevien pedagogiseen ajatteluun. Arviointiraportissa annettiin tunnustusta edellisten annista kummankin hankkeeseen osallistuneen yksikön koulutuksen kehittämiseksi.

2) Projektin tulosten relevanssi katsomusopetuksen tutkimuskentässä

Arviointiraportissa painotettiin hankkeen kehittämiskohteen sisältävän jännitteen toisaalta nykyisen koulutuspoliittisen kompetenssi- ja taitoperustaisuuden ja toisaalta aineenopettajankoulutuksen perinteen välillä; näiden välillä olisi syytä löytää tasapaino. Hankkeen tieteenalat ylittävällä lähtökohdalla on yhtymäkohtia eri maissa käytävään katsomusopetuksen opettajankoulutusta koskevaan keskusteluun. Hankkeen todettiin kuitenkin pyrkivän myös perinteisemmän oppiainespesifin sisällön, kuten uskontolukutaidon tai dialogitaitojen, huomioimiseen uuden oppimisen viitekehyksessä.

3) Tulosten sovellettavuus opettajankoulutukseen

Arviointiraportin perusteella hankkeen tuloksilla on sovellusarvoa opettajankoulutuksen ja opetussuunnitelmien kehittämisessä. Samanaikaisesti korostettiin, että hanke osoittaa kontekstisidonnaisuuden, paikallisuuden, institutionaalisen ja yksiköiden itseymmärryksen sekä historiallisen ulottuvuuden tiedostamisen tärkeyden kehittämistyössä. Lisäksi raportissa kiinnitettiin huomiota 21. vuosisadan taitojen painotuksesta seuraavaan asiantuntijuiden muutokseen sekä opettajan toimijuuteen liittyviin kysymyksiin.

4) Millaisia näköaloja yhteistyölle ja jatkokehittelylle projekti tarjoaa

Raportin mukaan hankkeen empiirisen tutkimuksen pohjalta olisi luonnollista jatkaa kansainväliseen vertailututkimukseen. Tulevaisuuden opettajat tuskin rajoittavat uraansa yhteen maahan, ja opettajankoulutuksen kansainväliselle vertailulle ja tiedonvaihdolle on senkin vuoksi enenevää tunnistettua tarvetta. Hankkeen tietoperustaa voitaisiin hyödyntää opettajaksi opiskelevien kansainvälisissä vaihto-ohjelmissä. Lisäksi moninaisuuden ymmärtämisellä ja uskontolukutaidolla on merkitystä katsomusopettajien ohella muille opettajille; raportti kiinnitti huomiota eri opettajien osaamisen kehittämistarpeeseen.

5 KEHITTÄMISNÄKÖKULMIA HANKKEEN POHJALTA

5.1 Opettajuuden tukeminen

Uskonnonopettajan 21. vuosisadan opettajuuden tukemista voidaan tarkastella kolmen osa-alueen avulla, joita ovat kvalifikaatio, kompetenssi ja professionaalisuus (Ubani 2016). Kaikki kolme osa-aluetta liittyvät uskonnonopettajan työhön, ja hän pyrkii kehittämään näitä ammatillisuutensa puolia koko uransa ajan. Osa-alueet eivät kuitenkaan ole toisistaan irrallisia, vaan ne ovat osittain päällekkäisiä ja niiden merkitys voi opettajilla painottua erilaisilla tavoilla ajankohdasta riippuen.

Kvalifikaatio

Kvalifikaatio tarkoittaa koulutuksen perusteella saavutettavaa opettajan muodollista kelpoisuutta toimia uskonnonopettajana. Kvalifikaation voi Suomessa saavuttaa usean opintopolun kautta. Erilaiset väylät saavuttaa muodollinen pätevyys on esitelty raportin kappaleessa 3.3. Kvalifikaation merkitys opettajana toimimisen kannalta on kuitenkin pätevyyttä laajempi. Muodollisen kelpoisuuden lisäksi uskonnonopettajaopiskelijoiden haastatte- luissa kävi ilmi, että uskonnonopettajankoulutuksen kautta saatava muodol- linen pätevyys on myös yksi keskeinen osa opettajan ammatti-identiteettiä. Voidaan todeta, että muodollinen kelpoisuus samaistetaan pätevyyteen eli kompetenssiin opettaa. Hankkeen perusteella tämä osa-alue ei näyttäytynyt merkittävänä suhteessa 21. vuosisadan taitoihin, mutta se ei toisaalta myös- kään ollut varsinaisen tarkemman huomion kohteena. Sen sijaan kysymykset kompetenssista ja professionaalisuudesta olivat hankkeen kannalta edellistä keskeisempiä aihealueita.

Kompetenssi

Hankkeessa lähdettiin oletuksesta, että 21. vuosisadalla toimiva uskonnonopettaja hahmottaa, mitä tulevaisuuden taidot ovat, ymmärtää niiden merkityksen opetustyössä ja osaa opettaa niitä. Tutkimuksemme perusteella osan taidoista voidaan nähdä korostuneen ja opettajat painottavat joitakin taitoja toisia enemmän. Taidot eivät myöskään ole toisistaan irrallisia. Ne ovat osittain päällekkäisiä, eikä niitä ole tarkoituksenmukaista erottaa kokonaan toisistaan. Opettajat ja opiskelijat painottavat tutkimuksemme perusteella samoja taitoja, joista esimerkiksi dialogitaidot, kulttuurien välinen osaaminen, vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot, empatiataidot, uskonto- ja katsomuslukutaito sekä kriittinen ajattelu korostuivat hankkeemme tutkimusten tuloksissa. Tulevaisuuden taitojen painottaminen opetuksessa voidaan nähdä yhtenä katsomusopetuksen kehitystrendinä, ja uskonnonopetuksen taitopainotteisuus nousi tutkimuksemme perusteella hankkeen yhdeksi päätulokseksi.

Opettajan osaamisen kehittäminen 21. vuosisadan taitojen näkökulmasta sisältää kolme puolta, jotka ovat yhteydessä toisiinsa:

- oma kompetenssi 21. vuosisadan taidoissa,
- kompetenssi opettaa 21. vuosisadan taitoja hyödyntäen ja
- kompetenssi opettaa tai auttaa omaksumaan 21. vuosisadan taitoja.

Opettajan kompetenssiin kuuluvat tietyt kriittisen ajattelun taidot, mutta tämän lisäksi opettajan tulee olla kykenevä opettamaan kriittisen ajattelun taitoja oppilaille ja vielä varmistaa, että kriittisen ajattelun taidon oppimisprosessi tapahtuu myös oppilaassa. Tutkimusaineistojen perusteella aineenopettajaksi opiskelevat näyttävät suhtautuvan varsin kriittikittömästi 21. vuosisadan taitoihin. Kaiken kaikkiaan opettajille pitäisi koulutuksessa mahdollistaa riittävät välineet arvioida kriittisesti vallitsevien koulutuspoliittisten linjausten taloudellista kilpailua ja hyötyä korostavia tarkoituksiperiä. Lisäksi esimerkiksi opettajankoulutuksessa tulisi huomioida kasvatusfilosofiset näkökulmat, esimerkiksi yleissivistystä ja kokonaispersoonallisuuden kehitystä painottava *Bildung*-ihanne.

Professionaalisuus

Uskonnonopettajan pätevyden kolmas osa-alue, professionaalisuus, koostuu ammatti-identiteetin kahdesta osa-alueesta. Ensimmäiseksi professionaalisuuteen liittyy osalla opettajista ammatti-identiteetti teologina ja sen tuomat odotukset ja käsitykset. Toisaalta samanaikaisesti opettaja toimii myös katsomusopettajana opettajaidentiteettinsä kautta. Kuten missä tahansa aineenopettajan ammatissa opettajan professionaalisuudessa on aina läsnä kaksi professionaalisuuden ulottuvuutta. Tutkimuksemme mukaan osa opettajista kokee voimakkaammin olevansa enemmän opettaja ja toisaalta toiset kokevat teologiminänsä vahvempana. Tosin osa Helsingin yliopiston opettajankoulutuksesta valmistuneista opiskelijoista suorittaa tai on suorittanut tutkintonsa humanistisessa tiedekunnassa teologisen tiedekunnan sijaan. Kumpaakaan ulottuvuutta ei kuitenkaan katsomusaineiden opettajan professionaalisuudessa voida erottaa toisistaan. Lisäksi muihin aineenopettajiin verrattuna katsomusaineiden opettajuuteen liittyy myös muita ammatillisia erityispiirteitä. Esimerkiksi opettajan oman vakaumuksen tai arvojen hahmottamisen ja arvioimisen suhteessa opetussuunnitelman tavoitteistoon ja opetuksen aiheenkäsittelyyn voidaan katsoa olevan uskonnonopettajan ammattiin kuuluva eettinen peruskysymys.

5.2 Ammatillisen kehittymisen pitkittäinen tuki opintojen aikana

Viimeaikaisissa opetus- ja kulttuuriministeriön tarkasteluissa suomalaisen opettajankoulutuksen yleisinä kehittämishaasteina on esitelty ongelmat, jotka liittyvät informaalin, koulun yhteydessä tai siihen eri tavoin verkostoituneen, vuorovaikutteisesti tapahtuvan oppimisen huomioimiseen, induktiovaiheen eli työhöntulovaiheen tukemiseen ja satunnaiseen ja suunnittelelmattomaan täydennyskoulutukseen (Heikkinen, Aho & Korhonen 2015, 26–27; Husu & Toom 2016, 23–24). Edelliset haasteet näyttävät ilmentävän tarvetta tarkastella opettajankoulutuksen kehittämistä aiempaa vahvemmin ammatillisen kehittymisen pitkittäisen ja kokonaisvaltaisen tuen näkökulmista.

Hankkeen osatutkimukset ilmentävät opettajien pyrkimystä suhteuttaa omaa ammatillista kasvuaan jo koulutusvaiheessa muun muassa vallitsevaan opetussuunnitelma-ajatteluun, kuten erityisesti tässä hankkeessa huomion kohteena olleisiin 21. vuosisadan taitoihin. Tulevat ja kentällä olevat opettajat tuntevat uusien oppimistaitojen lähtökohtia ja suhteuttavat niitä omaan työhönsä. Tämä on olennaista, koska yhteiskunnallisen kasvatustehtävän näkökulmasta opettajan kompetenssin sisällöt määrittyvät viime kädessä suhteessa voimassa olevaan opetussuunnitelmaan.

Opettajan ammatillinen kehittyminen on jatkuvaa, eikä se edes alkuvaiheessa rajaudu pedagogisiin opintoihin. Viime vuosina Helsingin yliopiston ja Itä-Suomen yliopiston eri alojen koulutuksia on kehitetty kansallisten koulutuspoliittisten linjausten mukaisesti varsinkin yleisiä, generisiä työelämätaitoja silmällä pitäen. Toteutuessaan tämä lähtökohta tarjoaa yhteisen perustan viisivuotiselle ainelaitokset ja opettajankoulutukset yhdistävälle linjakkaalle aineenopettajankoulutuskokonaisuudelle.

Yksi suomalaisen opettajankoulutuksen sisällöllisiä kivijalkoja on tutkimusperustaisuuden ohella opettajan ammatillinen reflektio. Hankkeessa nähdään aineenopettajana kasvun kannalta ongelmallisena se, jos opettajan pedagogisia kelpoisuusopintoja edeltävät tai samanaikaisesti annettavat muut, etenkin ammatinharjoittamisen kannalta relevantit, opinnot eivät nivoudu tuetusti opettajuuteen ja sen kehittymiseen. Tällaisia opintoja ovat erityisesti oppiaineen opettamisen kelpoisuuden tuottavat pääaineen ja sivuaineen opinnot. Nivoutumisen olisi syytä tapahtua jo kyseisten opintojen aikana tai läheisessä ajallisessa yhteydessä. Opettajan ammatillisen kehittymisen tuen pitäisi opiskeluaikana olla jatkuvaa ja eri opintojen kokonaisuuksia professionaalisuuteen integroivaa, eikä tuen tulisi myöskään päättyä opettajaopiskelijan saavutettua formaalin kvalifikaation eli opettajan kelpoisuuden. Yksi keskeinen kysymys aineenopettajankoulutuksen ammatillisen kehityksen tukemisessa perustutkinto-opintojen aikana on, missä määrin ainelaitosten perinteisesti edustama kognitiivinen asiantuntijuuskäsitys on sovitettavissa nykyiseen konstruktivistiseen asiantuntijuus- ja opetuskäsitykseen (Kallioniemi, Ubani, Viinikka & Lipiäinen 2021; Ubani 2021).

Asiantuntijuuskäsitys, jossa painottuu tietosisältöjen hallitseminen ja tiedon jäsentäminen oppilaille sopivaan, opittavaan muotoon, sisältää helposti

varsin staattisen tietokäsityksen. Kognitiiviseen asiantuntijuuskäsitykseen perustuva täydennyskoulutus keskittyy helposti tällöin uusimman uskontoa ja katsomuksia koskevan tiedon jakamiseen opettajille. Uusimman teologiaa ja uskontoa koskevan tutkimustiedon seuraaminen on tärkeä osa uskonnonopettajan ammatillisuutta. Kuitenkin edellisen kaltainen painotus ainelaitosten järjestämässä opetuksessa, joka on potentiaalisesti neljä viidesosaa aineenopettajan perustutkinnosta, tuottaa hankalimmillaan huomattavaa käsitysten purkamistarvetta konstruktivistiseen asiantuntijuuskäsitykseen perustuvan opettajankoulutuksen pedagogisissa opinnoissa. Nykytilanteessa ainelaitoksen opetuksen perusteella uskonnonopettajuus voi yhä näyttäytyä korostuneesti tietopainotteisena. Opetettaviin sisältöihin liittyvän osaamisen muuttuminen pedagogiseksi aineenhallinnaksi on vaativa prosessi, joka voi vielä osittain hankaloitua johtuen virheellisestä käsityksestä, mitä on olla hyvä uskonnonopettaja. Aiemmat tutkimukset (Ubani 2011, 2012, 2016) näyttävät viittaavan painopisteen muutokseen pedagogisten opintojen aikana asiantuntijuuskäsityksissä nimenomaan tällä alueella. Tosin on epäselvää, missä määrin tietopainotteinen aineenopettajan asiantuntijuuskäsitys novisiopettajien keskuudessa on edes vältettävissä tai on yhteydessä yksinomaan ainelaitosten opetukseen.

Koulutuksen aikana rakennetaan professionaalista perustaa ammatinharjoittamista varten. Uskonnonopettajien ammatillinen identiteetti on ollut pitkään murrosvaiheessa. Siinä korostuu aiempaa vahvempi kiinnittyneisyys opettajan ammattiin teologin ammatin sijasta tai sen rinnalla (ks. Innanen 2003). Uskonnonopettajat identifioituvat vielä aiempaa vahvemmin yhteiskunnallisesta yleisestä kasvatustehtävästä käsin (ks. Räsänen ym. 2009) ja toimivat myös useiden muiden kouluaineiden osaavina pedagogeina, asiantuntijoina ja kehittäjinä. Opettajuuden ja teologian tai uskontotieteen sekä muiden tieteenalojen asiantuntijuuden jäsentyminen eheäksi professiotietoisuudeksi edellyttäneenä jatkossa aiempaa vahvempaa ohjattua työstämistä läpi opintojen myös ainelaitoksilla.

Hankkeen tulosten perusteella suosittelemme, että opettajaksi opiskelevat aloittaisivat jo opintojensa alussa ammatillisen kehittymisen reflektointia, joka seuraisi opettajuuden kehittymistä läpi koko opintojen. Tällainen työskentelytapa voitaisiin toteuttaa esimerkiksi portfoliotyöskentelynä olemassa

olevien opintojaksojen yhteydessä tai kokonaan uuden opintojakson puitteissa. Reflektiiviyöskentelyn avulla tulevaisuuden taidot tulisivat näin osaksi opettajan ammatillista ajattelua opintojen alkuvaiheesta lähtien. Tällä hetkellä sisältöopinnot ovat luonteeltaan eri ammattiryhmille sopivia, eikä nykyisten opintojen sisällä voi tapahtua voimakasta eriyttämistä ja opettajuuden kasvun tukemista. Opettajuuden kehittämiseksi on tärkeää, että opiskelija hahmottaa itsensä opintojen alusta asti paitsi teologiksi myös opettajaksi ja että opinnoissa saatua tietoa ja osaamista suhteutetaan aktiivisesti tulevaan tehtävään. Ennen hankkeen käynnistymistä tapahtunut geneeristen työelämätaitojen painotus tai niiden huomioiminen ainelaitosten opetussuunnitelmien tavoitteistossa on ensimmäinen askel osaamisperustaisen aineenopettajankoulutuksen huomioimisessa ainelaitoksilla. Aivan kuten teologiaa ja uskontoa koskevien tieteenalojen sisältöjä koskevien opintojen kohdalla myös yleisten työelämätaitojen painotusten hyödyntäminen edellyttäne reﬂektointityötä opettajan työn kannalta tarvittavan osaamisen näkökulmasta sekä kyseisten osaamisalueiden aiempaa vahvempaa tunnistamista opetusharjoittelujen yhteydessä.

5.3 Täydennyskoulutustarpeet

Opettajan työhön siirtymisen nivelvaiheen eli induktiovaiheen tuki on kirjallisuudessa alettu hahmottamaan aiempaa vahvemmin jatkuvan professionaalisen oppimisen viitekehyksessä. Opiskelijan induktiovaiheeseen, eli opiskelujen päätyttyä työelämän ensimmäisten vuosien tukemiseen, pitäisi muiden alojen opettajien tavoin myös katsomusaineiden opettajuuden osalta panostaa enemmän. Hankkeen tutkimuksen avulla havaitut täydennyskoulutustarpeet ovat luonteeltaan varsin konkreettisia. Kuitenkaan niiden ratkaisemisen ei tulisi perustua yksittäisiin tarvealueisiin reagoimisena vaan edellisten tarpeiden huomioimisena laajemmassa opettajan täydennyskoulutuksen systematisoimisessa.

Hankkeemme tutkimuksen perusteella havaitsimme monia katsomusaineen opettajien täydennyskoulutustarpeita. Näitä nousi esille etenkin opettajien haastatteluissa. Täydennyskoulutustarpeissa ei havaittu eroavuutta

opettajien asuinkunnan tai kokemuksen perusteella, vaan tarpeita esiintyi tasaisesti ympäri Suomea. Täydennyskoulutus ei kuitenkaan jakautunut haastattelujen perusteella alueellisesti tasaisesti, vaan moni pääkaupunki-seudun ulkopuolella asuva opettaja koki täydennyskoulutukseen osallistumisen olevan hyvin haastavaa ja vähäistä. Koulujen ja kuntien välillä havaittiin olevan paljon eroja siinä, onko kaikki täydennyskoulutus opettajan omalla vastuulla ja kouluttaako kunta tai koulu opettajiaan, sekä siinä, miten koulutuksen kustannukset jaetaan. Erilaisia käytäntöjä vaikuttaa olevan paljon. Toiset opettajat saivat osallistua koulutuksiin kunnan tai koulun kustannuksella sijaisen palkkaamisen huomioiden, kun taas toisilla paikkakunnilla tai kouluissa kaikki koulutuksen kustannukset kasaantuivat opettajille itselleen.

Tulevaisuuden osaamistarpeiden muuttuessa myös tulevaisuuden taitoja pitäisi saada jalkautettua opetukseen ja korkeakoulutukseen. Hankkeemme ja aikaisemman tutkimuksen perusteella keskiössä tulisi olla erityisesti induktiovaiheen opettajat, mutta täydennyskoulutusta tulisi olla saatavilla myös uran eri vaiheissa oleville opettajille. Tulevaisuuden taitojen opetuksessa tarvitaan uusia pedagogisia taitoja ja uutta tapaa hahmottaa opetusta ja kasvatusta sekä katsomusopetuksen roolia ja antia koulupedagogiikassa ja viime kädessä tämän päivän ja tulevaisuuden kansalaisten kasvatuksessa. Oppimiskäsityksen painotusten muuttuessa koulutusjärjestelmän laadun kannalta on ehdottoman tärkeää, että vastuu uusien tavoitteiden saavuttamisesta ei jää yksin opettajien harteille ja että yhdenvertainen koulutus pystyttäisiin takaamaan koko maassa.

Tutkimuksestamme ilmeni kuitenkin, että joihinkin taitoihin oli saatu verrattain paljon koulutusta. Esimerkiksi tietoteknisiin taitoihin oli panostettu teknologian lisääntymisen yhteydessä paljon joka puolella Suomea. Joka tapauksessa erityisesti pitkään työskennelleet opettajat kokivat tarvitsevansa myös tähän lisää tukea. Moni opettajana työskennellyt nosti esille myös tarpeen taitojen ja tietojen yhdistämisestä. Esimerkiksi teknologiaan liittyvät taidot eivät yksin riitä, vaan koulutuksen tulisi tarjota yksityiskohtaisempaa osaamista siinä, kuinka juuri uskonnonopetuksessa hyödynnetään kyseistä taitoa. Katsomusaineiden opettajien taito suhteuttaa opetustaan ja kasvatustähtämyksensä 21. vuosisadan taitoihin ilmentää vakaata ammattitaitoa. Jotta varmistetaan opettajien kyky mukautua tulevaisuudessa tapahtuviin

koulutuspoliittisiin ja opetussuunnitelmallisiin painotusmuutoksiin, olisi tärkeää ylläpitää kriittistä näkökulmaa opettajankoulutuksessa myös 21. vuosisadan taitoja koskevan ajattelun suhteen. Esimerkiksi tutkimukseen osallistuvat opiskelijat tunnistivat ja pitivät tärkeänä edellisten taitotavoitteiden keskeisyyttä yhteiskunnallisessa kasvatuksessa. Opiskelijoiden varsin varaukseton suhtautuminen 21. vuosisadan taitoihin muistuttaa kuitenkin kriittistä professionaalisuutta tukevan opettajankoulutuksen tärkeydestä. Instrumentaalisen menetelmäkeskeisen koulutuksen sijaan onkin keskeistä opetussuunnitelmien historiallisten kerrosten ja poliittisten ja aatteellisten kytkösten tarkastelu, kasvatustieteellinen ja -eettinen tarkastelu sekä koulun sosiaalistamisfunktion tunteminen.

Samoin kuin perustutkinto-opiskelu myös uskonnonopettajien täydennyskoulutus näyttäisi hyötyvän aiempaa vahvemmassa systematisoinnista. 21. vuosisadan taitojen pedagogiikka sisältää paitsi opettajan omat taidot myös taidon opettaa niitä hyödyntäen ja niihin perustuen sekä kyvyn opettaa kyseisiä taitoja. Jotta näistä viimeiseen eli taitoon opettaa 21. vuosisadan taitoja päästään, edellyttää se opettajalta henkilökohtaisten taitojen hallitsemista mutta myös edelliseen kasvatustieteeseen pohjautuvaa käytäntöä. Tällä hetkellä täydennyskoulutuksen toimijat tarjoavat tukea hyvin erilaisiin tarpeisiin. Opettajan osaamisportfolion kehittäminen osana jatkuvan oppimisen ja täydennyskoulutuksen systematisointia on ylipäätään suomalaisen opettajankoulutuksen kehittämishaaste. Kyseessä ei siis ole yksinomaan katsomusaineenopettajien täydennyskoulutuksen haaste. Hankkeen työskentelyyn on osallistunut edustajia useista täydennyskoulutusta järjestävistä yksiköistä varsin kattavasti. Mukana on ollut aineenopettajien perustutkintokoulutuksesta vastaavien tahojen lisäksi asiantuntijoita avoimesta yliopistosta, seurakuntaopistosta, Suomen uskonnonopettajain liitosta (SOOL) sekä Opetushallituksesta. Tulevaisuudessa voisi olla mahdollista hyödyntää opettajien osaamisen karttaa, kuten varsin yleisesti käytössä olevaa opettajan kompetenssin moniulotteista opettajan osaamisen MAP-mallia (Metsäpelto, Poikkeus, Heikkilä, Heikkilä-Jokilahti, Husu, Laine, Lappalainen, Lähteenmäki, Mikkilä-Erdmann & Warinowski 2020), erilaisten täydennyskoulutuskokonaisuuksien ja mahdollisten tehtävänjakojen määrittelyissä sekä samalla huolehtia osaamisen katvealueiden paremmasta huomioimisesta. Yksinkertaisesti

kuvattuna opettajuuden kehittymisen jatkuva tuki edellyttäneen toisaalta pikaisten tarpeiden huomioimista mutta ennen kaikkea opettajien jatkuvaa koulutusta. Tällöin täydennyskoulutuksessa eivät korostu kohtuuttomasti teologis-uskontotieteelliset sisällöt tai pelkät opetusmetodit, vaan sen sijaan pyrkimys on edistää opettajuuden kehittymistä tasapainoisesti ja systemaattisesti opettajuuden tutkimuksen empiriaa ja teoriaa hyödyntäen.

Yksi koulutuskysymys liittyy ainelaitosten henkilöstöön. Yliopistopedagogiikka on vakiintunut osaksi yliopiston opettajien ammattitaitoa. Korkeakoulutusta koskevan pedagogiikan teoreettinen tuntemus sekä kasvatustodellisuuden koulutuspoliittisen, opetussuunnitelmallisen, tutkimuksellisen ja käytännöllisen ulottuvuuden kriittinen ymmärtäminen ja käsitteellistäminen ovat edellytys linjakkaalle pedagogiikalle ja sen uudistustyölle yliopistossa. Teologian ala on perinteisesti ollut koulutusmyönteinen ja siten suhtautunut positiivisesti koulutuksen kehittämisen kysymyksiin. Opetuksen lähtökohtien kriittinen tarkastelu edellyttää viimeaikaisen korkeakoulutusta ympäröivän kasvatustieteellisen keskustelun ja käsitteistön tuntemusta. Jo tutkijankoulutuksessa olisi tarkoituksenmukaista antaa riittävät välineet koulutuksen ja oman pedagogisen osaamisen kriittistä arviointia ja kehittämistä varten osana työelämävalmiuksia. Lisäksi olisi tarpeen vahvistaa suunnitelmallisen yliopistopedagogisen jatkuvan kouluttautumisen näkökulmaa osana yliopiston opettajan työtä.

6 YHTEENVETO JA SUOSITUKSET

Seuraavassa esitetään raportoitavan tutkimusperustaisen kehittämishankkeen ”21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja uskonnon aineenopettajankoulutus” (2018–2021) yhteenveto ja suositukset. Tarkasteltaessa koulutuksen kehittämistä on olennaista ottaa huomioon koulutusta antavien yksiköiden – Helsingin ja Itä-Suomen yliopistojen – erot toimintakulttuureissa, pedagogisissa lähtökohdissa ja opetussuunnitelma-ajattelussa. Katsomusaineiden opettajankoulutus tapahtuu yliopistoissa tiedekuntien välisenä yhteistyönä. On myös hyvä muistaa, että tiedekuntien välillä on eroja opetussuunnitelman ja -ohjelman laadintaan liittyvissä taustalähtökohdissa. Ainetiedekuntien tavoitteet eroavat kasvatustieteellisten yksiköiden tavoitteista; myös ainetiedekuntien tapa rakentaa opetussuunnitelma ja toteuttaa opetusta voi erota merkittävästi kasvatustieteellisten yksiköiden tavoitteista ja traditioista.

Katsomusaineiden opettajien työn kannalta 21. vuosisadan taidoista keskeisiä nyt ja tulevaisuudessa ovat sellaiset taidot kuin vuorovaikutustaidot, sosiaaliset taidot, kriittinen ajattelu, moninaisuuden ymmärtäminen, uskontolukutaito ja dialogitaidot. Opettajien kompetenssissa 21. vuosisadan taitoihin liittyy henkilökohtainen taito, kompetenssi osata opettaa kyseisiä taitoja sekä kompetenssi opettaa 21. vuosisadan taitoja hyödyntäen. Opettajat ja opettajaksi opiskelevat näyttävät olevan hyvin tietoisia geneerisistä taidoista, mutta ainelaitosten osaaminen jää hankkeen näkökulmasta hieman avoimeksi.

Aineenopettajankoulutusta on tarkasteltava kokonaisuutena, joka kattaa ainetiedekuntien koulun oppiaineiden opettamisen kelpoisuutta tuottavat opinnot ja muut opinnot sekä pedagogisten opintojen kasvatustieteen sisältöopinnot ja opetusharjoittelun. Näitä opintoja tulee kehittää ja tarkastella kokonaisuutena. Vaikka ne tapahtuvat eri tiedekunnissa tai osastoissa, niiden yhteisenä keskeisenä tavoitteena on ammattitaitoisten katsomusaineiden opettajien kouluttaminen. Opettajan hyvään ammattitaitoon liittyy sekä syvälinen ja monipuolinen opetettavan aineen tietosisältö että laadukas pedagoginen osaaminen. Aineenopettajan ammatin ytimessä on näiden osa-alueiden pohjalta rakentuva tiivis substanssiosaaminen, joka rakentuu

niin opetettavaan aineeseen kuin pedagogiikkaan liittyvästä tiedosta. Näiden erottaminen toisistaan opettajan ammatissa on mahdotonta. Olennaista on edellisten tiivis integraatio. Aineenopettajankoulutuksen kehittämiseksi esitetään seuraavia suosituksia:

- Aineenopettajankoulutus olisi nähtävä, arvioitava ja kehitettävä kokonaisuutena, joka kattaa ainelaitosten koulun oppiaineiden opettamisen kelpoisuuden tuottavat opinnot ja muut opinnot sekä pedagogisten opintojen kasvatustieteen sisältöopinnot ja opetusharjoittelun.

- Kun uusiin opintojaksoihin sisällytetään 21. vuosisadan taidot tai opintojaksot perustuvat niihin, olisi huomioitava ainelaitosten tieteenalojen sisältöjen käsittelyn lähtökohdat ja painotukset sekä käytetty terminologia. Opintojaksojen kuvaustekstien olisi oltava linjassa sen kanssa, millainen rooli geneerisille työelämätaidoille annetaan koulutuksen kokonaisuudessa.

- On tärkeää huolehtia siitä, että ymmärrys 21. vuosisadan geneeristen taitojen taustalla olevasta taitoperustaisesta osaamisesta jaetaan eri yksiköiden välillä. Yliopistopedagogiikalla on tärkeä rooli vallitsevan koulutussuunnitteluajattelun kriittisessä ymmärtämisessä ja suhteuttamisessa ainelaitosten opetussuunnitelmiin.

- 21. vuosisadan taitojen viitekehys tuo uudenlaisen arviointivälineen teologian ja uskontotieteen opintojen ja tutkintojen työelämärelevanssiin ja ohjaa opetussuunnitelma-ajattelua ylittämään sisältökeskeisyyteen yhteydessä olevaa opintojen sirpaleisuutta. Osana tätä kehitysprosessia on huolehdittava teologian ja uskontotieteen opintojen ydinainesanalyysistä suhteessa geneerisiin taitoihin.

- Aineenopettajankoulutus, tutkintorakenteet ja koulutuksen järjestämisen rakenteet ovat vakiintuneita ja säädelyjä. Tämä osaltaan takaa koulutuksen laadukkuutta mutta toisaalta aiheuttaa jähmeyttä reagoida koulutuspoliittisiin linjauksiin tai kentän realiteeteista nouseviin muutostarpeisiin. Näemme, että olisi syytä arvioida ja kehittää kokonaisvaltaisesti aineenopettajankoulutuksen rakenteita, jotta paitsi peruskoulun tai lukion kansallisten opetussuunnitelmien muutokset myös katsomusopettajan monikelpoisuuden tarve tulisi aiempaa paremmin huomioitua niin tutkintorakenteissa kuin kattavasti opettajankoulutuksen pedagogissa ratkaisuisissa nyt ja tulevaisuudessa.

- Integroituneen aineenopettajankoulutuksen ja professionaalisen kehityksen tuen kannalta olisi tärkeää, että koko perustutkinto-opintojen aikana olisi ohjattua reflektointitukea, jossa opiskeltua suhteutetaan eksplisiittisesti omaan ammatilliseen kasvuun. Tämä koskee yhtä lailla Itä-Suomen yliopiston kaltaista suoravalintakohdetta kuin opintojen aikaista suuntautumismvaihtoehtoa, kuten Helsingin yliopistoa. Jälkimmäisessä painottuvat kuitenkin geneeriset työelämätaidot ja teologisuus, ensimmäisessä voidaan reflektointi kiinnittää konkreettisemmin opettajuuden kehitykseen alusta alkaen.

- Aineenopettajaopiskelijan olisi kehittääkseen 21. vuosisadan taitojen pedagogiikkaa ja professionaalisuutta syytä reflektoida omia 21. vuosisadan taitovalmiuksiaan, valmiuksiaan opettaa 21. vuosisadan taito -perustaisesti sekä valmiuttaan opettaa kyseisiä taitoja. Aineenopettajaopiskelijan olisi saatava valmiuksia asettaa omia oppimis- ja kehitystavoitteita sekä arvioida omaa edistymistään 21. vuosisadan taitojen pedagogiikassa.

- Pedagogisen uudistustyön pitäisi perustua yliopistopedagogiselle osaamiselle. Myös aineenopettajien reflektoinnin kattava tuki edellyttää yliopistopedagogiikan lähtökohtien ja professionaalisuuden kehityksen perusteiden hallintaa. Tasokkaan yliopisto-opetuksen näkökulmasta olisi tarkoituksenmukaista, että tohtoriopintoihin alasta riippumatta sisältyisi työelämävalmiusopinnoissa yliopistopedagogiikkaa. Tämän avulla varmistetaan paitsi käytännön toteutuksen taso myös koulutusten linjakas kehitystyö suhteessa koulutuspoliittisiin ja kasvatustieteellisiin virtauksiin.

- Ainelaitosten opetussuunnitelmia ja opintojaksoja on jo aiemmin kehitetty geneeriset työelämätaidot huomioiden. Jotta 21. vuosisadan taidot tulevat huomioitua opetuksessa, on minimi, että ne on kirjattu opetussuunnitelmien tavoitteistoon. Olisi kuitenkin oleellista tutkia, missä määrin edellinen painopiste ja 21. vuosisadan taitojen viitekehys itse asiassa toteutuu käytännön pedagogiikassa ja miten käytännön toteutusta voitaisiin edistää muun muassa täydennyskoulutuksen keinoin.

- 21. vuosisadan taitoja ja opettajuuden kehittämisen tukemista voidaan huomioida ainelaitosten opetussuunnitelmissa hyvin eri tavoin. Niitä voidaan huomioida esimerkiksi suoritustavoissa, tavoitteissa, vaihtoehtoisina opintojaksoina, eriyttävien tehtävien ja/tai arvioinnin muodossa.

- Viime aikoina tieto koskien 21. vuosisadan taitoja opetuksen, työntekijän ammattitaidon ja ammatillisuuden kehittämässä sekä työelämän vaatimusten kohtaamisessa on lisääntynyt. Hyvien käytäntöjen jakamisesta ja tiedon kattavasta rakentumisesta hyötyisivät eri oppilaitokset ja opettajat mutta myös opiskelijat.

- Myös katsomusaineiden didaktisen kehittämistyön olisi syytä huomioida geneeristen osaamistaitojen, taitoperustaisuuden ja monilukutaidon keskeisyys viimeaikaisessa opetussuunnitelma-ajattelussa. Tämä edellyttää tutkimuksen ja kehittämistyön pitkäjännitteistä resursointia, mutta sen avulla voidaan vaikuttaa katsomusaineiden opettajankoulutukseen kokonaisvaltaisesti ja tätä kautta itse opetukseen eri koulutusasteilla.

- Aineenopettajankoulutuksen eri yksiköissä ja tehtävissä työskentelevän henkilökunnan olisi syytä saada lisää valmiuksia opettajan ammattia koskeviin 21. vuosituhannen taitoihin ja ymmärrykseen yleissivistävässä koulussa. Taitojen soveltaminen ja haltuunotto sekä ammattiin liittyvien erityiskysymysten tiedostaminen koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa edellyttävät henkilökunnan täydennyskoulutusta. Yksi vaihtoehto olisi järjestää säännöllisiä kontaktiseminaareja koulutuspolitiikasta vastaavien toimijoiden ja ainelaitosten henkilöstön kanssa.

7 LOPUKSI

Suomalainen uskonnon aineenopettajankoulutus, kuten muu opettajankoulutus, on monilta osin vakiintunut ja historiallisen kehityskulun tulos. Opettajankoulutus on osoittautunut monella tapaa laadukkaaksi ja merkitykselliseksi yhteiskunnallisen kasvatuksen kivijalaksi. Ajan saatossa koulutuksen muotoon ovat vaikuttaneet muun muassa erilaiset koulua ja korkeakoulutusta koskevat koulutuspoliittiset ratkaisut ja esimerkiksi opettajan kelpoisuusehdot, jälkimmäisessä tapauksessa myös tiedepoliittiset linjaukset. Aineenopettajankoulutuksen käytäntöjen ja rakenteiden muuttaminen on haastavaa (ks. Rautiainen 2012). Aineenopettajankoulutuksen nykyinen jaottelu, jossa tulevat aineenopettajat suorittavat teologian alan tai uskontotieteen pääaineen opintojen lisäksi pedagogiset kelpoisuusopinnot opettajankoulutusta antavassa yksikössä, on suomalaiselle koulutukselle tyypillinen. Opettajankoulutuksen linjakkuuden näkökulmasta opettajankoulutusyksiköiden ja ainelaitosten erillisyyttä tuottaa kuitenkin myös haasteita.

Koska ainelaitosten tarjoamat opinnot muodostavat pääosan tulevan aineenopettajan peruskoulutuksesta, on olennaista arvioida sitä, miten myös ainelaitosten antama opetus voisi tukea opettajaksi kasvamista. Koulutuksen nykyinen jaotteleva rakenne ylläpitää helposti mielikuvaa opetettavan sisällön ja opetusmenetelmien erillisyydestä. Asiantuntijuuden näkökulmasta ainelaitokset ja opettajankoulutus edustavat osittain erilaisia asiantuntijuuskäsityksiä. Kärjistäen voidaan sanoa, että kognitiivinen asiantuntijuuskäsitys korostaa tietosisältöjen hallitsemista ja siinä pedagogisena lähtökohtana on tiedon jäsentäminen oppilaille sopivaan omaksuttavaan tai opittavaan muotoon. Nykyinen opettajankoulutus perustuu konstruktivistiselle asiantuntijuuskäsitykselle, jossa korostuu dynaaminen ongelmanratkaisu ja oman professionaalisuuden kehittäminen tutkivan otteen ja kriittisen reflektion avulla. Lähtökohdissa on oleellinen ero, joka konkretisoituu eroiksi staattisen sisältötiedon ja dynaamisen aineenhallinnan välillä. Jos pitäydytään lähtökohdassa, jonka mukaan ainelaitoksen tuottama osaaminen on siirrettävissä tai edes hyödynnettävissä opettajankoulutuksessa, on arvioitava ensinnäkin ainelaitoksen teologiaa ja uskontoa koskevien sisältöjen tarkoituksenmukaisuutta

esimerkiksi opetussuunnitelmien sisältöjen valossa ja toisaalta ainelaitoksen tukemien geneeristen taitojen yhteyttä opettajan työhön. Ensimmäisen kysymyksen ratkaiseminen voi tuottaa tarpeen muuttaa tutkinnon sisältöä huomioimaan nykyistä kokonaisvaltaisemmin katsomusopetuksen monitehtäisen yhteiskunnallis-kulttuurisen nykyluonteen (ks. Ubani 2013, 2017; Kallioniemi, Ubani, Viinikka & Lipiäinen 2021). Jälkimmäinen kysymys on tämän hankkeen tematiikan kannalta keskeinen. Geneeristen taitojen eksplisiittistä linkittämistä teologian ja uskontotieteen sisältöihin voidaan pitää perusedellytyksenä tulevan opettajan 21. vuosisadan taitojen kehittymiselle teologian ja uskontotieteen temaattisessa viitekehyksessä, ja se luo näin pohjaa 21. vuosisadan katsomusaineiden pedagogiikalle.

Tässä hankkeessa on tehty kehittämistyötä nykyistä uskonnon aineenopettajankoulutuksen rakennetta silmällä pitäen, joskin tuloksilla on laajempaa ja yleisempää sovellusarvoa ja hyödynnettävyyttä. Se, missä määrin aineenopettajankoulutuksen kehittämisen on tarkoituksenmukaista perustua nykyisille rakenteille, on hankkeen lähtökohdissa sivuutettu, vaikka aihetta on sivuttu eri yhteyksissä osin hankkeen stimuloimana. Hankkeen päättymisenkin jälkeen on avoimia kysymyksiä. Tulisi pohtia esimerkiksi sitä, olisiko tulevaisuudessa tarkoituksenmukaista, että opettajankoulutuksesta vastaavat yksiköt ottaisivat nykyistä opettajan kelpoisuuden tuovia pedagogisia opintoja laajemman vastuun aineenopettajan koulutuksesta. Lisäksi pitäisi miettiä, olisiko tarkoituksenmukaista kehittää aineenopettajille vaikkapa yksiköiden yhteinen ainedidaktiikan maisterivaihe (vrt. Kohonen 2005, 283), jonka opinnäytteessä teologis-uskontotieteellinen sisältö yhdistyisi opetusharjoittelun toteutukseen ja sen tutkimukseen. Yleisempiä uskonnon aineenopettajia koskevia kysymyksiä ja opettajankoulutuksen kehittämiseen liittyviä ongelmakohtia on esimerkiksi se, miten opettajan tehtävän hahmottaminen ennen kaikkea katsomusaineiden opettajana evankelisluterilaisen uskonnon sijaan tai usean aineen opettajana pitäisi paremmin huomioida tutkinnoissa, jotta saavutettaisiin aidompi työelämärelevanssi myös tutkintorakenteiden osalta.

Koulu elää yhteiskunnan mukana. Koulun kanssa elää opettajankoulutus. Monet opettajankoulutuksen kehittämistarpeista ovat jatkuvia, ja opettajankoulutus ei siinä mielessä ole koskaan valmis. Esimerkiksi uudistettaessa

opettajankoulutusta 1970-luvulla haluttiin nimenomaan ratkaista ongelmaa, joka seurasi nykykielellä aineenopettajan ainelaitoksen tuottaman asiantuntijuuden ja opettajan tehtävän edellyttämien taitojen välillä. Keravuoren (2004) sanoin ”opetussuunnitelmat eivät tuolloin pitäneet silmällä sellaisia seikkoja, kuin mihin ammattiin opiskelija mahdollisesti tähtäsi... Opiskelija rakensi opiskelemaansa aineen tutkinnon kognitiivisen perustein ja vasta tutkinnon jälkeen meni auskultoimaan opetusharjoitteluun.” (Keravuori 2004, 252). Suomalaisen opettajankoulutuksen vahvuuksia ovat yhtäältä vahva akateeminen, tutkimusperustainen ja kriittinen refleктоiva ote, toisaalta kiistaton tietoisuus koulun ja opettajuuden arvosta, merkityksestä ja tärkeydestä. Koska koulu on kiinteä osa yhteiskuntaa, sen muuttuessa myös odotukset ja tarpeet koulua, elämää ja työtä liittyviä taitoja kohtaan muuttuvat sisällöltään. Hanke on ollut poikkeuksellinen lähtökohdiltaan mutta myös keskittyessään erityisesti katsomusaineiden opettajankoulutukseen. Hankkeen saama tuki opetus- ja kulttuuriministeriön alaisen opettajankoulutusfoorumin kautta ilmentää luottamusta rahoituksen saaneiden osaamiseen, eri tahojen yhteistyökykyyn sekä aiheen tärkeyteen opettajankoulutuksen kehittämisen näkökulmasta. Se on myös tunnustus sukupolvien kehittämistyölle katsomusaineiden opettajankoulutuksen parissa. Tuki osoittaa myös, että katsomusaineiden aineenopettajankoulutus ja sen tutkimus voi olla ennakoluulottomien avauksien kenttä ja viitoittaa tietä aineenopettajankoulutukseen ja opettajankoulutukseen laajemmin. Toivomme ja luotamme siihen, että hanke on ollut saamansa luottamuksen ja tuen arvoinen. Toivottavasti tämä hanke voisi olla osaltaan evästävässä suomalaista opettajankoulutusta mutta etenkin katsomusaineiden opettajankoulutusta sen tehtävässä tuottaa hyviä opettajia nyt ja tulevaisuudessa.

Tekijät

LÄHTEET

- Ahonen, A. & Kinnunen, P. 2015. How do students value the importance of twenty-first century skills? *Scandinavian Journal of Educational Research* 59 (4), 395–412. (DOI:10.1080/00313831.2014.904423).
- Ananiadou, K. & Claro, M. 2009. 21st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries. OECD Education Working Papers No. 41. OECD Publishing. (DOI:10.1787/218525261154).
- Anderson, L. W. & Krathwohl, D. R. 2001. *A taxonomy for learning, teaching, and assessing*. Abridged edition. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 1998. 986/14.12.1998.
- Assessment & Teaching of 21st century skills [ATC21s] kehys. 2010. Assessment and teaching of 21st century skills. Status report as of January 2010. https://www.cisco.com/c/dam/en_us/about/citizenship/socio-economic/docs/ATC21S_Exec_Summary.pdf. (Luettu 15.9.2020.)
- Bandura, A. 1977. *Social learning theory*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Baumfeld, V. 2016. Making a difference in the religious education classroom: Integrating theory and practice in teachers' professional learning. *British Journal of Religious Education* 38(2), 141–151. (DOI:10.1080/01416200.2016.1139889).
- Berliner, D. C. 1988. *The development of expertise in pedagogy*. New Orleans: American Association of Colleges for Teachers.
- Berliner, D.C. 2004. Expert Teachers: Their Characteristics, Development and Accomplishments. *Bulletin of Science, Technology and Society* 24(3), 200–212.
- Bloom, B. S., Engelhart, M. D., Furst, E. J., Hill, W. H. & Krathwohl, D. R. 1972. *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals*. Handbook I: Cognitive domain. New York: David McKay Company.
- Boud, D. & Feletti, G. 1991. *The challenge of problem-based learning*. London: Kogan Page.

- Bouma, G. 2017. Australia's changing religious profile-raising nones and pentecostals, declining British protestants in superdiversity: Views from the 2016 census. *Journal for the Academic Study of Religion* 30(2), 129–143. (DOI:10.1558/jasr.34826).
- Clarke, C. & Woodhead, L. 2017. A new settlement: Religion and belief in schools. <https://faithdebates.org.uk/wp-content/uploads/2018/07/Clarke-Woodhead-A-New-Settlement-Revised.pdf>. (Luettu 1.10.2019).
- Conroy, J. C. 2016. Religious education and religious literacy – a professional aspiration? *British Journal of Religious Education* 38(2), 163–176. (DOI:10.1080/01416200.2016.1139891).
- CoRE. 2018. Commission on religious education. Final report. Religion and worldviews: The way forward. A national plan for RE. September 2018.
- Darling-Hammond, L. 2006. Constructing 21st century teacher education. *Journal of Teacher Education* 57(3), 300–314. (DOI:10.1177/0022487105285962).
- Dede, C. 2010. Comparing frameworks for “21st century skills”. Teoksessa J. Bellanca & R. Brandt (toim.) *21st century skills: Rethinking how students learn*. Bloomington: Solution Tree Press, 51–75.
- ePerusteet. 2021. Opetushallitus. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/sisallot/502087>. Luettu 19.4.2021
- Flanagan, R. 2019. Implementing a Ricoeurian lens to examine the impact of individuals' worldviews on subject content knowledge in RE in England: a theoretical proposition, *British journal of religious education*. (DOI:10.1080/01416200.2019.1674779).
- Freathy, R., Parker, S. G., Schweitzer, F. & Simojoki, H. 2016. Professionalism, professionalisation and professionalism in religious education. *British Journal of Religious Education* 38(2), 111–113. (DOI: 10.1080/01416200.2016.1139886).
- Freathy, R., Doney, J., Freathy, G., Walshe, K. & Teece, G. 2017. Pedagogical bricoleurs and bricolage researchers: The case of religious education. *British Journal of Educational Studies* 65(4), 425–443. (DOI:10.1080/00071005.2017.1343454).

- Furseth, I. 2018. Religious Complexity in the Public Sphere: Comparing Nordic Countries. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Geisinger, K. 2016. 21st century skills: What are they and how do we assess them? *Applied Measurement in Education* 29(4), 245–249. (DOI:10.1080/08957347.2016.1209207).
- Griffin & Care 2015 Griffin, P., and E. Care. 2015. The ATC21S method. Teoksessa P. Griffin & E. Care. (toim.) *Assessment and teaching of 21st century skills: Methods and approach*. Dordrecht: Springer, 3–33. (DOI:10.1007/978-94-017-9395-7_1).
- Harju, V. & Niemi, H. 2016. Newly qualified teachers' needs of support for professional competences in four European countries: Finland, the United Kingdom, Portugal, and Belgium. *CEPS Journal* 6 (3), 77–100.
- Heikkinen, H. L.T., Aho, J. & Korhonen, H. 2015. Ope (ei) saa oppia. Opettajankoulutuksen jatkumon kehittäminen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Helsingin yliopisto [HY]. 2018. Uudistunut koulutus. <https://www.helsinki.fi/fi/alumniyhdistys/uudistunut-koulutus>. (Luettu 28.7.2019.)
- Helsingin yliopisto [HY]. 2019. Kelpoisuudet. <https://www.helsinki.fi/fi/teologinen-tiedekunta/opiskelijaksi/opinto-oikeudet-ja-kelpoisuudet/kelpoisuudet>. (Luettu 10.10.2019.)
- Helsingin yliopisto [HY]. 2021. Helsingin yliopisto. Teologinen tiedekunta. Kelpoisuudet. <https://www2.helsinki.fi/fi/teologinen-tiedekunta/opiskelijaksi/opinto-oikeudet-ja-kelpoisuudet/kelpoisuudet>. (luettu 14.3.2021).
- Helsingin yliopisto [HY]. 2021. Helsingin yliopisto. Opettajan pedagogiset opinnot. <https://studies.helsinki.fi/ohjeet/artikkeli/opettajan-pedagogiset-opinnot>. (luettu 14.3.2021).
- Husu, J. & Toom, A. 2016. Opettajat ja opettajankoulutus – suuntia tulevaan: Selvitys ajankohtaisesta opettaja- ja opettajankoulutustutkimuksesta opettajankoulutuksen kehittämisohjelman laatimisen tueksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu No. 2016/33. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

- Illich, I. 1971. *Deschooling society*. Chapter 6: Learning Webs. London: Calder & Boyars.
- Illman, R., Ketola, K., Latvio, R. & Sohlberg, J. 2017. Johdanto. Teoksessa R. Illman, K. Ketola, R. Latvio & J. Sohlberg. (toim.) *Monien Uskontojen Ja Katsomusten Suomi*. Kuopio: Grano Oy, 7–12.
- Innanen, T. 2003. Teologiksi nuorena tasavallassa: Suomalaisten teologian ylioppilaiden rekrytoituminen, opiskeluaika ja valmistuminen teologiprofession murroksessa 1918–1929. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura 190.
- Itä-Suomen yliopisto [UEF]. 2019. Läntisen teologian suuntautumisvaihtoehdot. <https://www.uef.fi/web/teol/lantinen-teologia/suuntautumisvaihtoehdot>. (Luettu 18.9.2019.)
- Itä-Suomen yliopisto [UEF] (2021). Opettajankoulutus. Soveltavan Kasvatustieteen ja Opettajankoulutuksen Osasto. <https://www.uef.fi/fi/yksikko/soveltavan-kasvatustieteen-ja-opettajankoulutuksen-osasto>. (luettu 26.2.2021.)
- Jackson, R. 2012. European developments. Teoksessa L. Barnes (toim.) *Debates in religious education*. New York, NY: Routledge, 168–179.
- Jackson, R. 2014. *Signposts: Policy and practice for teaching about religions and nonreligious worldviews in intercultural education*. Strasbourg, France: Council of Europe Publishing.
- Kallioniemi, A. 1997. Uskonnonopettajan ammattikuva. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 180. Helsinki: Hakapaino.
- Kallioniemi, A. 2009. Koulun uskonnonopetuksen ja uskonnon aineenopettajakoulutuksen ajankohtaisia näkökulmia. *Teologinen Aikakauskirja*, 114(5), 385, 404–422.
- Kallioniemi, A., Ubani, M., Viinikka, K. & Lipiäinen, T. 2021. Uskonnon aineenopettajakoulutuksen kehittäminen. Käsikirjoitus.
- Kallioniemi, A. & Ubani, M. 2010. Uskonnon didaktiikka luokanopettajankoulutuksessa. Teoksessa A. Kallioniemi, A. Toom, H. Linnansaari & M. Ubani. *Akateeminen luokanopettajankoulutus. 30 vuotta teoriaa, käytäntöä ja maistereita*. Kasvatusalan julkaisuja. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.

- Kallioniemi, A. & Ubani, M. 2016. Religious Education. In H. Niemi, A. Kallioniemi & A. Toom, The miracle of PISA. The principles and practices of teaching and learning in Finnish schools. Second edition. Rotterdam: Sense, 179–190.
- Kallioniemi, A. 2015. Eurooppalaisia näkökulmia uskonnonopetukseen ja visioita suomalaisen mallin kehittämiseksi. R. Hämäläinen & H Pesonen (toim.). Kohtaamisia kirjoituksia uskonnosta, arjesta ja monikulttuurisesta. Helsingin yliopisto. Helsinki: Casper Oy, 276–285.
- Katsomukset.fi. Argumenta: Uskontolukutaito. <https://katsomukset.fi/argumenta/>. (Luettu 28.8.2021.)
- Keravuori, K. 2004. Mukana opettajankoulutuksen muutoksessa: aikalaistodistusta ja asiakirjoja. R. Jaatinen, P. Kaikkonen & J. Lehtovaara (toim.) Opettajuudesta ja kielikasvatuksesta. Tampere: Tampere University press, 251–263.
- Ketola, K. 2020. Uskonnolliset identiteetit ja uskomusmaailma moninaistuvat. Teoksessa H. Salomaki, M. Hytönen, K. Ketola, V-M. Salminen & J. Sohlberg (toim.) Usko arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016-2019. Kirkon tutkimuskeskus, 67–89.
- Kivioja, L. 2014. Opetussuunnitelman opettelijasta pohtivaksi osaajaksi: omaelämäkerrallinen opetussuunnitelmatarina. Kasvatustieteen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.
- Kohonen, V. 2005. Aineenopettajankoulutuksen kehittämisen mahdollisuuksia. Teoksessa R. Jakku-Sihvonen (toim.). Uudenlaisia maistereita. Keuruu: PS-kustannus, 277–298.
- KUKAS. Kulttuuri- ja katsomussensitiivistä ohjausta ja opetusta kehittämässä. (<https://blogs.helsinki.fi/kulttuuri-ja-katsomussensitiivisyys/>). (Luettu 21.5.2021.)
- KUPERA. Kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoinen perusopetus. (<https://www.helsinki.fi/fi/projektit/kulttuuri-katsomus-ja-kielitietoinen-perusopetus>). (Luettu 21.5.2021.)
- KUTIMAT. Kulttuuritietoiset materiaalit osaksi koulun arkea ja käytänteitä. (<https://www oulu.fi/ktk/node/63997>). (Luettu 21.5.2021)

- Kuusisto, E. & Tirri, K. 2014. The core of religious education: Finnish student teachers' pedagogical aims. *Journal of Beliefs & Values* 35 (2), 187–199. (DOI:10.1080/13617672.2014.953297).
- Kuusisto, E., & Tirri, K. 2019. Teachers' moral competence in pedagogical encounters. In W. Veugelers (Ed.), *Education for democratic intercultural citizenship* (pp. 81–106). (Moral Development and Citizenship Education; No. 15). Brill Sense. https://10.1163/9789004411944_005.
- Kähkönen, E. 1979. Opettajankoulutus Suomen koulu-uudistuksessa v. 1958-1978. Yleissivistävän koulun järjestelyt ja tavoitteet. *Acta Universitatis Ouluensis. Serie E. Scientiarum socialium. Pedagogica* No.1. Oulu.
- Lavonen, J. & Laaksonen, S. 2009. Context of teaching and learning school science in Finland: Reflections on PISA 2006 results. *Journal of Research in Science Teaching* 46(8), 922–944. (DOI:10.1002/tea.20339).
- Lee, W. O. & Tan, J. P. L. 2018. The new roles for twenty-first-century teachers. Teoksessa H. Niemi, A. Toom, A. Kallioniemi & J. Lavonen (toim.) *The teacher's role in the changing globalizing world: Resources and challenges related to the professional work of teaching*. Leiden: Brill Sense.
- Lipiäinen, T., Ubani, M., Viinikka, K. & Kallioniemi, A. 2020. What does "New Learning" require from religious education teacher? A study of Finnish RE teachers' perception. *Journal of Religious Education* 68 (2), 213–231. (DOI:10.1007/s40839-020-00098-3).
- Lucander, H. & Christersson, C. 2020. Engagement for quality development in higher education: a process for quality assurance of assessment. *Quality in higher education*, 26(2), 135–55. (DOI:10.1080/13538322.2020.1761008).
- Lukion opetussuunnitelmien perusteet [LOPS]. 2019. Opetushallitus: Helsinki.
- Malkavaara, M. 2018. Luterilaisuuden vaikutus kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Teoksessa R. Illman, K. Ketola, R. Latvio & J. Sohlberg (toim.) *Monien*

- uskontojen ja katsomusten Suomi. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja Vol. 48. Kuopio: Grano Oy, 46–64.
- Metsäpelto, R.-L., Poikkeus, A.-M., Heikkilä, M., Heikkinen-Jokilahti, K., Husu, J., Laine, A., Lappalainen, K., Lähteenmäki, M., Mikkilä-Erdmann, M. & Warinowski, A. 2020. Conceptual framework of teaching quality: A Multidimensional Adapted Process Model of Teaching. (DOI:10.31234/osf.io/52tcv).
- Metz, S. 2011. Editor's corner: 21st century skills. *The Science Teacher* 78 (7), 6.
- Monikatsomukselliset oppimisen tilat varhaiskasvatuksessa -hanke. 2021. (<https://blogs.helsinki.fi/monikatsomukselliset-tilat-varhaiskasvatuksessa/>). (Luettu 21.5.2021.)
- Newton, L. D. & Newton, D. P. 2014. Creativity in 21st-Century Education. *Prospects* 44, 575–589. (DOI:10.1007/s11125-014-9322-1).
- Niemi, H. 2012. Relationships of Teachers' Professional Competences, Active Learning and Research Studies in Teacher Education in Finland. *Reflecting education* 8 (2), 23–44.
- Niemi, H. 2014. Teachers as active contributors in quality of education: A special reference to the Finnish context. Teoksessa D. Hung, K. Y. T. Lim & S.-S. Lee (toim.) *Adaptivity as a transformative disposition for learning in the 21st century*, 179–199. Singapore: Springer.
- Niemi, H. 2015. Teacher professional development in Finland: Towards a more holistic approach. *Psychology, Society and Education* 7 (3), 278–294. (DOI:10.25115/psye.v7i3.519).
- Niemi, H., Harju, V., Vivitsou, M., Viitanen, K., Multisilta, J. & Kuokkanen, A. 2014. Digital storytelling for 21st-century skills in virtual learning environments. *Creative Education* 5, 657–671. (DOI:10.4236/ce.2014.59078).
- Niemi, H. & Isopahkala-Bouret, U. 2012. Lifelong learning in Finnish society: An analysis of national policy documents. *International Journal of Continuing Education and Lifelong Learning* 5 (1), 43–63.
- Niemi, H. & Multisilta, J. 2016. Digital storytelling promoting twenty-first century skills and student engagement. *Technology, Pedagogy and Education* 25 (4), 451–468. (DOI:10.1080/1475939X.2015.1074610).

- Niemi, H., Niu, S., Vivitsou M., & Li, B. 2018. Digital storytelling for twenty-first-century competencies with math literacy and student engagement in China and Finland. *Contemporary Educational Technology* 9 (4), 331–353. (DOI:10.30935/cet.470999).
- OECD. 2019. TALIS 2018 results (Volume I): Teachers and school leaders as lifelong learners. TALIS, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>.
- OECD. 2020. TALIS 2018 results (Volume II): Teachers and school leaders as valued professionals. TALIS, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/19cf08df-en>.
- Oliver, B. & St Jorre, T. 2018. Graduate attributes for 2020 and beyond: Recommendations for Australian higher education providers. *Higher Education Research & Development* 37 (4), 821–836. (DOI:10.1080/07294360.2018.1446415).
- OSCE/ODIHR. 2007. The Toledo guiding principles on teaching about religions and beliefs in public schools. Organisation for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights. <https://www.osce.org/odihr/29154?download=true>. (Luettu 27.8.2020.)
- Opettajankoulutusfoorumi. <https://minedu.fi/opettajankoulutusfoorumi>. https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/opettajankoulutuksen-kehittaminen-jatkuu-opettajankoulutusfoorumissa. (Luettu 31.5.2021.)
- Partnership for 21st Century Skills. 2019. A Framework for twenty-first century learning. http://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_Framework_Brief.pdf. (Luettu 26.3.2020.)
- Perusopetuslaki 628/1998.
- Perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteet [POPS]. 2014. Helsinki: Opetushallitus.
- Pesonen, H. & Sakaraho, T. 2020. (toim.) Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus.
- Pew Research Center. 2018a. Being Christian in Western Europe.
- Pew Research Center. 2018b The Age Gap in Religion Around the World.

- Poulter, S., Riitaoja, A.-L. & Kuusisto, A. 2015. Thinking multicultural education 'otherwise'—From a secularist construction towards a plurality of epistemologies and worldviews. *Globalisation, Societies and Education*. (DOI:10.1080/14767724.2014.989964).
- Rautiainen, M. 2012. Pysähtyneisyyden aika - Aineenopettajakoulutuksen akateeminen taival. *Kasvatus & Aika* 6 (2), 37–51.
- Räsänen, A., Ubani, M., Ziebertz, H.-G. & Riegel, U. 2009. Eurooppalainen uskonnonopettaja. *Teologinen aikakauskirja* 115(5), 436–449.
- Räsänen, A. & Ubani, M. 2009. Finland: The Finnish RE teacher – a modern traditionalist. Teoksessa H.-G. Ziebertz & U. Riegel (toim.) *How teachers in Europe teach religion. An international empirical study in 16 countries. International Practical Theology vol 12*. LIT: Berlin, 57–68.
- Räsänen, R., Jokikokko, K. & Lampinen, J. 2018. Kulttuuriseen moninaisuuteen liittyvä osaaminen perusopetuksessa : kartoitus tutkimuksesta sekä opetushenkilöstön koulutuksesta ja osaamisen tuesta. Helsinki: Opetushallitus.
- Sahlberg, P. 2015. *Finnish lessons 2.0: What can the world learn from educational change in Finland?* (2nd ed.). New York: Teachers College Press.
- Sakaranaho, T. 2018. Encountering religious diversity: Multilevel governance of Islamic education in Finland and Ireland. *Journal of Religious Education* 66(2), 111–124. (DOI: 10.1007/s40839-018-0065-9).
- Scott, W. 1962. Cognitive complexity and cognitive flexibility. *Sociometry* 25, 405–411.
- Shulman, L. 1986. Those who understand. *Knowledge growth in teaching. Educational Researcher* 15(2), 4–14.
- Siemens, G. 2005. Connectivism: A learning theory for the digital age. *International Journal for Instructional Technology and Distance Learning* January 2005.
- Silfverberg, H. 2020. Subject teacher education as a prisoner of its own tradition. Experiments in mathematics and science to break out of the routine. Teoksessa E. Ropo & E. Jaatinen (toim.), *Subject Teacher*

- Education in Transition. Educating teachers for the future. Tampere: Tampereen yliopiston paino, 181–201.
- Silva, E. 2008. Measuring skills for 21st century learning. *Phi Delta Kappan* 90 (9), 630–635. (DOI:10.1177/003172170909000905).
- Skeie, G. 2017. Impartial Teachers in Religious Education - a Perspective from a Norwegian Context. *British journal of religious education* 39(1), 25–39.
- Soland, J., Hamilton, L. & Strecher, B. 2013. Measuring 21st century competencies: Guidance for educators. Los Angeles, CA: Asia Society/Rand Corp.
- Spiro, R. J., Coulson R. L., Feltovich, P. J. & Anderson, D. K. 1988. Cognitive flexibility theory: advanced knowledge acquisition in ill-structured domains. Technical Report No. 441. Southern Illinois University School of Medicine: Champaign, Illinois.
- Suomen kulttuurirahasto. Uskontolukutaito moniarvoisessa yhteiskunnassa. <https://skr.fi/apurahat/maaliskuun-haku/argumenta/aiemmat-argumenta-hankkeet/uskontolukutaito-moniarvoisessa>.
- Suomen uskonnonopettajain liitto ry [SUOL]. 2019. Uskonnon aineenopettajan koulutus. <https://suol.fi/index.php/99-uncategorised/99-uskonnon-aineenopettajankoulutus>. (Luettu 10.7.2019.)
- Tainio, L. & Kallioniemi, A. 2019. Koulujen monet kielet ja uskonnot (KUSKI). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. https://tietokayttoon.fi/hankkeet/hanke-esittely/-/asset_publisher/koulujen-monet-kielet-ja-uskonnot-kuski-.
- Tamminen, K. 1979. Uudistuva teologian kandidaatin tutkinto. *Teologinen aikakauskirja* (84) 4, 261–270.
- Tirri, K., & Laine, S. 2017. Teacher education in inclusive education. Teoksessa D. J. Clandinin & J. Husu (toim.), *The SAGE Handbook of Research on Teacher Education*, Vol. 2, 761–776. Sage.
- Tuononen, T., Hyytinen, H., Hailikari, T. & Toom, A. 2020. Akateemisten asiantuntijataitojen integroimisen tukeminen koulutusohjelma- ja kurssitasolla. Teoksessa A. Virtanen, P. Tynjälä & J. Helin (toim.)

- Työelämäpedagogiikka korkeakoulutuksessa. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Vaasa:Grano Oy, 96–100.
- Tynjälä, P., Virtanen, A., Klemola, U., Kostiainen, E. & Rasku-Puttonen, H. 2016. Developing social competence and other generic skills in teacher education: applying the model of integrative pedagogy. *European Journal of Teacher Education* 39 (3), 368–387. (DOI:10.1080/02619768.2016.1171314).
- Ubani, M. 2019. Religion and multiculturalism in Finnish public schools. The secularist – culturalist transition. Teoksessa M. Ubani, I. Rissanen & S. Poulter (toim.), *Contextualising dialogue, pluralism and secularisation. Cases analyses on Finnish public education*. Münster: Waxmann.
- Ubani, M. & Ojala, E. 2018. Introduction. *Journal of religious education*, 66(2), 79–83. (DOI:10.1007/s40839-018-0067-7).
- Ubani, M. & Tirri, K. 2014. Religious education in Finnish schools. Teoksessa M. Rothgangel, M. Jäggle & G. Skeie (toim.) *Religious education in schools in Europe. Part 3: Northern Europe*. Wien: Vienna University Press, 99–120.
- Ubani, M. 2011. Expertise over character. The perceptions of competent RE teacher among student teachers before and after training. The case of Finland. *Religious education journal of Australia* 26(1), 7–14.
- Ubani, M. 2012. What characterizes the competent RE teacher? A qualitative study on Finnish teacher students. *British journal for religious education*. 34(1), 35–60.
- Ubani, M. 2013. *Peruskoulun uskonnonopetus*. PS-Kustannus: Helsinki.
- Ubani, M. 2016. RE student teachers' professional development in initial teacher education: results, reflections and implications. *British journal for religious education*, 38(2), 189–199.
- Ubani, M., Rissanen, I. & Poulter, S. 2020. Transition in RE in Finland. Teoksessa O. Franck & P. Thalén (toim.) *Religious education in a post-secular age*, 99–122. Palgrave Macmillan, Cham. (DOI:10.1007/978-3-030-47503-1_6).
- Ubani, M. 2021. FALKO-R: Professional Knowledge of Teachers of Religious Education (RE): Scope, future perspectives and limitations. Manuscript.

- Ubani, M. & Viinikka, K. 2021. Primary school student teachers, 21st century skills and the perceptions of RE. A report of results. Esitelmä. ISREV 2021, Göteborg.
- Uljens, M. & Rajakaltio, H. 2017. National curriculum development as educational leadership: A discursive and non-affirmative approach. Teoksessa M. Uljens & R. Ylimäki (toim.) Bridging Educational Leadership, Curriculum Theory and Didaktik. Educational Governance Research, vol 5. Springer, Cham, 411–437. (DOI: 10.1007/978-3-319-58650-2_13).
- Viinikka, K. & Ubani, M. 2019. The expectations of Finnish RE student teachers of their professional development in their academic studies in the light of 21st century skills. *Journal of Beliefs & Values CJBV* 40 (4), 447–463. (DOI:10.1080/13617672.2019.1618153).
- Viinikka, K., Ubani, M., Lipiäinen, T. & Kallioniemi, A. 2019. 21st century skills and Finnish student teachers' perceptions about the ideal RE teacher today and in the future. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research* 18 (8), 75–97. (DOI: 10.26803/ijlter.18.8.5).
- Viinikka, K. & Ubani, M. 2020. A qualitative analysis of Finnish RE students' perceptions of their professional development during their initial teacher education. *Journal of Beliefs & Values*. (DOI:10.1080/13617672.2020.1805924).
- Viinikka, K., Ubani, M. & Lipiäinen, T. 2021. painossa. RE as a 21st century practice. A quantitative study of the perceptions of in-service and pre-service RE teachers about new learning skills.
- Viinikka, K. 2021. 21st century skills and RE teacher education. A case study of Finnish religious education student teachers and their professional development. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu.
- Vipunen. 2018. Education Statistics Finland: Pupils in grades 1-6 of comprehensive school option for religious education or ethics. Education administration's and Statistics Finland's information service contract, materials 2.1 and R2.22. https://vipunen.fi/en-gb/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/en-gb/Reports/Perusopetus%20-%20ainevalinnat%20-%20katsomusaine%20-%201-6%20-%20

koulutuksen%20j%C3%A4rjest%C3%A4j%C3%A4_EN.xlsb. (Luettu 9.4.2020).

- Virtanen A. & Tynjälä, P. 2019. Factors explaining the learning of generic skills: a study of university students' experiences. *Teaching in Higher Education* 24 (7), 880–894. (DOI: 10.1080/13562517.2018.1515195).
- Vuola, E. 2021. (toim.) Eletty uskonto. Arjen uskonnollisuudesta ja sen tutkimuksesta. SKS Tietolipas 265. Helsinki: Hansaprint Oy.
- Wang, Y., Lavonen, J. & Tirri, K. 2018. Aims for learning 21st century competencies in national primary science curricula in China and Finland. *EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education* 14 (6), 2081–2095. (DOI:10.29333/ejmste/86363).
- Wilches, J. 2007. Teacher autonomy: A critical review of the research and concept beyond applied linguistics. *Ikala, Revista de Lenguaje y Cultura* 12 (1), 245–275.
- Zilliacus, H. & Kallioniemi, A. 2016. Secular ethics education as an alternative to religious education: Finnish teachers' views. *Journal of Beliefs and Values* 37 (2), 140–150. (DOI:10.1080/13617672.2016.1185231).

LIITTEET

Liite 1: Yhteistyössä Itä-Suomen yliopistossa kehitetyt malliopintojaksot

Tunniste	2410910
Nimi	Raamatun kreikan perusteet 1
Laajuus	5 op
Tyyppi (esim. perusopinnot, aineopinnot)	Klassiset kielet
Laji	Monimuoto-opetus
Opinto-oikeus	
Suositteltu suoritus aika	1. opintovuosi
Tuntimäärä	
Arvostelu	0-5
Vastuuyksikkö	Teologian osaston yhteiset
Opettajat	

Osaamistavoitteet (pakollinen)
<p>Opintojakson suoritettuaan opiskelija</p> <ul style="list-style-type: none">• osaa lukea ja kirjoittaa kreikkaa• tunnistaa ja määrittää Raamatun kreikan helppoja kielellisiä rakenteita sekä muistaa keskeisen sanaston• osaa sanakirjan ja kieliopin avulla kääntää helppoja Raamatun kreikan tekstejä• ymmärtää mikä merkitys kielen hallinnalla on ja mihin sitä voi käyttää• tuntee kieltä käyttänyttä kulttuuria käännettävien tekstien pohjalta• pystyy vastuulliseen ja suunnitelmalliseen itsenäiseen opiskeluun sekä toimimaan omaa ja toisten oppimista tukevana ryhmän jäsenenä• osaa hyödyntää edellä esiteltyjä taitoja työelämässä ja ymmärtää taidon merkityksen työssään
Sisältö (pakollinen)

Opiskelija perehdytetään

- Raamatun kreikan kielen kirjoitusjärjestelmään, kielioppiin sekä tekstin itsenäiseen kääntämiseen ja kääntämisen sekä tulkinnan ongelmiin sanakirjaa ja kielioppia apuna käyttäen
- kieltä käyttäneeseen kulttuuriin käännettävän tekstin pohjalta

Suoritustavat (pakollinen)

Aloitusluennot 8 t, kontaktiopetus 22 t, itsenäistä/ryhmässä tapahtuvaa opiskelua, keskustelu/vuorovaikutus toisten opiskelijoiden sekä opettajan kanssa, loppuentti, omatoiminen työskentely 110 t.

Toteutustavat

- Luennot (xxxx) joilla opetetaan lukemaan ja kirjoittamaan kreikkaa. Opiskelijan tulee antaa lukunäyte opettajalle ennen kontaktiopetusvaiheen alkua viimeistään xxxx.
- Kielen itsenäistä tai ryhmässä opiskelua virtuaalisessa monimuoto-oppimisympäristössä Moodlessa sekä ennen kontaktiopetusta ja sen jälkeen suoritettavat tehtävät: materiaalinkäyttö- ja opiskeluohjeet, opetusvideot, niihin liittyvät tehtävät, videoiden sisältöön liittyvät tekstit, harjoitukset, muu oppimiseen liittyvä materiaali sekä viestintäsovellukset [myös Yammerissa] tiedotukseen, kysymysten tekoon ja keskusteluun. Ennakkotehtävät tulee palauttaa opettajalle kontaktiopetusta edeltävänä päivä puoleen päivään mennessä. Kontaktiopetukseen ei voi osallistua, ellei tehtäviä ole palautettu.
- Kontaktiopetus joilla selvennetään vaikeita asioita, syvennetään ja sovelletaan ennalta oppimateriaalista itsenäisesti opittua Uuden ja Vanhan testamentin kreikankieliseen tekstiin
- Loppuentti. Kurssi on suoritettava yhden lukuvuoden kuluessa, osasuorituksia ei tallenneta. Kertaukset voi suorittaa vain kurssin kertauskuulusteluissa tai opetusoppaassa ilmoitettuina yleisinä tenttipäivinä.
- Tentissä saa käyttää sanakirjaa.
- Opiskelijan tulee tehdä opettajalle viikoittainen, realistinen ja yksityiskohtainen kirjallinen suunnitelma ajankäytöstään ja kielen opiskeluun käyttämistään menetelmistä (aikataulu, opiskelutavat, jne.) viimeistään viikkoa ennen kurssin kontaktiopetuksen alkamista ja seurata kirjallisesti suunnitelman toteutumista. Ajankäyttösuunnitelma ja raportti sen toteutumisesta kirjataan opiskelijan henkilökohtaiseen tilaan oppimateriaalissa.

Oppimateriaalit
<ul style="list-style-type: none"> • Kurssilla käytetään erikseen jaettavaa ja internetissä osoitteessa http://moodle.uef.fi -> Teologian osasto -> 2410910 ja 2410911 Raamatun kreikan perusteet 1 ja 2 käänteisen opetuksen materiaalit (sekä Raamatun kreikan peruskurssi [vanha kurssimateriaali]) saatavilla olevaa oppimateriaalia • E. Nestle & K. Aland, Novum Testamentum Graece, 28. painos • M. Liljeqvist, Uuden testamentin sanakirja Kreikka-Suomi • L. Aejmelaeus, Uuden testamentin kreikan kielioppi
Arvosteluperusteet (pakollinen)
<ul style="list-style-type: none"> • Ajankäyttösuunnitelma ja sen toteuttaminen sekä toimiminen ryhmässä (1/3 arvosanasta) • Harjoitustehtävät + loppuentti (2/3 arvosanasta) • Arvosteluperusteena on se, kuinka hyvin opiskelija osaa tunnistaa ja selittää Raamatun kreikan kielen rakenteita ja ilmiöitä tekstissä sekä kuinka laadukkaasti hän osaa kääntää tekstiä ja selittää kielen ilmiöitä.
Edellytykset
Ajankohta
1. opintovuosi
Tarjontatieto
Teologian tutkinto-opiskelijat
Jatkuvan oppijan opinto-oikeudella opintoja tekevät
Avainsanat
Kampus
Lisätietoja
Opetuksen kieli (pakollinen tieto)
Suomi

Tunniste	2412007
Nimi	Kristinuskon ja islamin kohtaaminen ja dialogi
Laajuus	4 op
Tyyppi (esim. perusopinnot, aineopinnot)	Aineopinnot
Laji	
Opinto-oikeus	
Suositteltu suoritus aika	
Tuntimäärä	
Arvostelu	0-5
Vastuuyksikkö	Teologian osasto
Opettajat	kirkkohistorian yliopistonlehtori (ort.)

Tavoitteet (pakollinen)
<ul style="list-style-type: none"> • ymmärtää kristinuskon ja islamin kohtaamisen historiallisena ilmiönä • tuntee kohtaamisen eri muodot ja niihin liittyvät ongelmat • osaa soveltaa tietämystään uusiin tilanteisiin
Sisältö (pakollinen)
Kurssilla käsitellään uskontojen, erityisesti kristinuskon ja islamin kohtaamista ennen ja nyt.
Suoritustavat (pakollinen)
<ul style="list-style-type: none"> • Luennot + oppimispäiväkirja tai • essee (n. 3 500 sanaa) tentaattorin kanssa sovittavasta aiheesta tai • sähköinen tentti.
Toteutustavat

Oppimateriaalit
A. Sharp, Orthodox Christians and Islam in the Postmodern Age s. 1–241 sekä toinen seuraavista: C. Bennett, Understanding Christian-Muslim Relations s. 1–224 TAI H. Goddard, A History of Christian-Muslim Relations s. 1–194.
Arvosteluperusteet (pakollinen)
Oppimispäiväkirja tai kirjallisuuden tenttiminen sähköisessä tentissä tai essee. Arvosteluasteikko 0–5. Luentokuulustelun tarkemmat arvosteluperusteet ilmoitetaan luentojen alussa. Kirjatentin hyväksytyt suorittaminen edellyttää hyväksytyä vastausta kaikkiin kysymyksiin. Hyväksytyt essee on käsitteilyvaltaansa itsenäinen (ei referaatti), etenee loogisesti, pitäytyy otsikossa ja kielellisesti hyvää asiasuomea.
Edellytykset
Ajankohta
Tarjontatieto
Avainsanat
Lisätietoja
Kieli Finnish, in general exams and essays also English is possible.

Tunniste	2433402N
Nimi	Metodiopetus ja tutkielmaseminaari (käytännöllinen teologia)
Laajuus	10 op

Tyyppi (esim. perusopinnot, aineopinnot)	syventävät opinnot
Laji	Opintojakso
Opinto-oikeus	
Suositteltu suoritus aika	4. tai 5. opintovuosi
Tuntimäärä	270
Arvostelu	hyv / hyl
Vastuuyksikkö	Teologian osasto, ortodoksinen koulutusohjelma, käytännöllinen teologia
Opettajat	Käytännöllisen teologian (ort.) professori

Kuvaus:

Osaamistavoitteet (pakollinen)
<p>Opintojakson jälkeen opiskelija</p> <ul style="list-style-type: none"> • hallitsee käytännöllisessä teologiassa käytettäviä tutkimusmenetelmiä siinä määrin, että pystyy soveltamaan niitä omaan tutkimustyöhönsä • kykenee laatimaan tutkimussuunnitelman ja tieteellisen esitelmän • osaa arvioida toisten tutkimussuunnitelmia ja antaa niistä palautetta sekä ja osaa myös itse ottaa vastaan palautetta • kykenee käymään tieteellistä keskustelua ja argumentoimaan tieteellisesti hyväksytyllä tavalla • osaa analysoida tutkimuksen lähdeaineistoa tieteellisillä metodeilla ja laatimaan siltä pohjalta pro gradu -tutkielman
Sisältö (pakollinen)
<ul style="list-style-type: none"> • paneutuminen oman tutkimusaiheen kannalta relevanttiin aiempaan tutkimukseen, aihepiiriin ja lähteisiin • perehtyminen tieteenalan metodologiaan, tutkimusprosessin vaiheisiin ja menetelmiin sekä käytännöllisen teologian tutkimuksen tekemiseen • oman tutkielman ja toisten tekemien tutkielmien metodisten ratkaisujen kriittinen arviointi • pro gradu -tutkielman kirjoittaminen

Suoritustavat (pakollinen)
Osallistuminen tutkielmaseminaari-istuntoihin: tutkimussuunnitelman esittäminen, 2-3 esitelmää oman tutkielman sisällöstä, 2-3 opponointia kanssaopiskelijoiden tutkielmista
Toteutustavat
Seminaari-istunnot, kirjalliset tehtävät ja oman tutkielman kirjoittaminen.
Oppimateriaalit
Tutkielman kirjoittamiseen ohjaava oheiskirjallisuus: <ul style="list-style-type: none"> • Hakala, Juha, Uusi graduopas. Melkein maisterin entistä ehempi niksikirja. 2008. • Hakala, Juha, Tulevan maisterin graduopas. 2017. • Kananen, Jorma, Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. 2010 • Karisto, Antti & Seppälä, Ullamaija, Maukas gradu. Valmistusvihjeitä tutkielman tekijöille. 2004. • Mäntylä, Katja, Toomar, Jaana & Reukauf, Marianne, Graka kaulassa. gradun ja kandin tekijän selviytymisopas. 2016. • Svinhufhud, Kimmo, Gradutakuu. 2015.
Arvosteluperusteet (pakollinen)
Aktiivinen osallistuminen tutkielmaseminaari-istuntoihin (80 %).
Edellytykset
Ajankohta
Tarjontatieto
Käytännöllisen teologian pääaineopiskelijat.
Avainsanat
Kampus

Lisätietoja

Opetuksen kieli (pakollinen tieto)
suomi

Tunniste	2424100
Nimi	Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virkaan vaadittavat soveltavat opinnot
Laajuus	20 op
Tyyppi	Soveltavat opinnot
Laji	Opintojakso
Opinto-oikeus	
Suositteltu suoritus aika	4.-5. opintovuosi
Tuntimäärä	540 t
Arvostelu	HYV-HYL
Vastuuyksikkö	Läntinen teologia
Opettajat	Soveltavien opintojen yliopistonlehtori ja tuntiopettajat

Kuvaus:

Osaamistavoitteet

<p>Opintokokonaisuuden suoritettuaan opiskelija osaa</p> <ul style="list-style-type: none"> • analysoida Suomen ev.-lut. kirkon papin työhön ja ammattitaitoon liittyvää teoreettista ja käytännöllistä tietämystä • soveltaa kirkon määrittelemiä ja yhteiskunnallisesta tilanteesta nousevia pappisviran ammattitaitovaatimuksia • soveltaa ja harjoittaa papin ammattikuvaan ja ammatti-identiteettiin liittyviä työelämätaitoja • analysoida työelämätodellisuuden yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja yksilöllisiä rakenteita ja kirkon työn erityiskysymyksiä • arvioida papin ammattietiikan eri ulottuvuuksia ja soveltaa niitä omaan toimintaansa • toimia kirkossa moniammatillisen tiimin jäsenenä arvostaen omaa ja muiden erityisosaamista
Sisältö
<p>Osiolla A orientoidutaan seurakunnan työelämän tehtäviin ja todellisuuteen. Osiolla B osallistutaan kahdeksan viikon mittaiseen työssäoppimisjaksoon sekä pienryhmätyöskentelyyn. Sisällöt on eritelty tarkemmin kurssikohtaisesti.</p>
Suoritustavat
<ul style="list-style-type: none"> • 2424101 Orientoivat opinnot Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virkaan vaadittaviin soveltaviin opintoihin 8 op (A-osio) • 2424102 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virkaan vaadittavien soveltavien opintojen työssäoppimisjakso 12 op (B-osio)
Toteutustavat
<p>Lähi- ja etäopetus, itsenäinen työskentely, pienryhmätyöskentely, osallistumisen ohjattuun työssäoppimiseen</p>
Oppimateriaalit
<ul style="list-style-type: none"> • Lueteltu kurssikohtaisesti
Arvosteluperusteet
<p>Osio A: Hyväksytty suoritus edellyttää ennakkotehtävän tekemisen, aktiivisen osallistumisen luennoille ja pienryhmäopetukseen sekä ryhmissä annettujen tehtävien tekemisen.</p> <p>Osio B: Hyväksytty suoritus edellyttää työssäoppimisjaksolla annetut tehtävät, pienryhmätyöskentelyn sekä raportoinnin.</p>
Edellytykset
<p>Edeltävinä opintoina teologian kandidaatin tutkinto.</p>

Ajankohta
Haku aika vuosittain 1.-28.2., A-osio toteutetaan periodeissa 1 ja 2; B-osio 3. periodissa
Tarjontatieto
Opintokokonaisuus on suunnattu evankelis-luterilaisen kirkon papin virkaa pohtivien opiskelijoiden opetuksesi. Opintojaksolle etusijalla ovat ne tutkinto-opiskelijat, joille kurssi on pakollinen. Lisäksi jatkuville oppijoille (JO) on kiintiöity 5 paikkaa kirkollisissa soveltavissa opinnoissa. Ryhmään voidaan ottaa myös opiskelijoita, jotka ovat saaneet opinto-oikeuden Erillisopinnojen haun kautta: vuosittain 5 jo valmistunutta maisteria voi saada oikeuden täydentää tutkintonsa vastaamaan evl-kirkon vaatimaa pappisviran pätevyyttä. Mikäli opintojaksolla on tilaa, jatkuvia oppijoita voidaan ottaa mukaan enemmänkin kuin 5.
Avainsanat
Kampus
Joensuu
Lisätietoja
Opintojakson sisältöä määrittelevät Suomen ev.-lut. kirkon piispainkokouksen papiksi kelpoistavalle teologian maisterin tutkinnolle asettamat vaatimukset. Opintojaksoa ei suositella suoritettavaksi samanaikaisesti tutkielmaseminaarin kanssa. Opetuksen kieli suomi

Tunniste	2421203
Nimi	KH perusopinnot: Kristinuskon historia myöhäiskeskiajalta nykypäivään
Laajuus	4 op
Tyyppi (esim. perusopinnot, aineopinnot)	Perusopinnot
Laji	Opintojakso

Opinto-oikeus	
Suositteltu suoritus aika	2. opintovuosi, 3. ja 4. periodi
Tuntimäärä	108
Arvostelu	0-5
Vastuuyksikkö	Läntinen teologia
Opettajat	

Osaamistavoitteet (pakollinen)
<p>Opintojakson suoritettuaan opiskelija</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee kristinuskon historian pääpiirteet myöhäiskeskiajalta nykypäivään • osaa ajoittaa kirkkohistorian keskeisimmät murrosvaiheet ja ymmärtää samalla aikakausiajattelun haasteet • hahmottaa kirkkohistoriallisen lähestymistavan keskeiset painotukset • osaa arvioida kristinuskon merkitystä nykypäivän maailmassa historiallisesta perspektiivistä • on harjoitellut tieteellisen esseen kirjoittamista • on harjoitellut kriittistä ajattelua ja argumentointia • on oppinut soveltamaan tutkimusten tarjoamaa tietoa tehtävissään
Sisältö (pakollinen)
Opintojakson aikana perehdytään kristinuskon historiaan myöhäiskeskiajalta nykypäivään.
Suoritustavat (pakollinen)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Luennot 30 t, tentti 4 t ja omatoiminen työskentely 74 t tai 2. Itsenäinen verkko-opiskelu 104 t ja verkkotentti 4 t tai 3. Sähköinen tentti
Toteutustavat
Lähiopetus tai verkko-opetus, itsenäinen verkko-opiskelu
Oppimateriaalit

1. Suoritustapa (luennot & tentti):

- K. Arffman, Kristinuskon historia s. 9–13, 70–269 (203 s.) TAI Alister McGrath: Christian history – An introduction, luvut 2.4–5 (240 s.)
- M. Ahola, M-R. Antikainen & P. Salmesvuori (toim.), Eevan tie alttarille. Nainen kirkon historiassa s. 9–14, 78–239 (166 s.)
- muu opetuksessa määritelty/jaettava materiaali

2. ja 3. suoritustapa (itsenäinen verkko-opiskelu ja tentti tai pelkkä tentti):

- K. Arffman, Kristinuskon historia s. 9–13, 70–269 (203 s.) TAI Alister McGrath: Christian history – An introduction, luvut 2.4–5 (240 s.)
- M. Ahola, M-R. Antikainen & P. Salmesvuori (toim.), Eevan tie alttarille. Nainen kirkon historiassa s. 9–14, 78–239 (166 s.)
- M. E. Marty, Kristitty maailma. Kristinuskon globaali historia s. 111–335 (224 s.)
- J. Hanska, Kristuksen sijaiset maan päällä? Paaviuden historiaa apostoli Pietarista Johannes Paavali toiseen s. 33–309 (276 s.)

Arvosteluperusteet (pakollinen)

oppimistehtävät, tentti 0–5

Edellytykset

Avoimen yliopiston opiskelijat: opintojakso 2421201

Ajankohta

Suositusajankohta: 2. opintovuosi, 3. ja 4. periodi
Luento-opetus: kevätlukukausi, periodit 3–4
Itsenäinen verkko-opiskelu ja tenttiminen: periodit 1–4

Tarjontatieto

Opintojakso on avoin tutkinto-opiskelijoille, sivuaineopiskelijoille ja avoimen yliopiston opiskelijoille.

Avainsanat

Kampus

Joensuu

Lisätietoja

Opetuksen kieli (pakollinen tieto)
suomi

Tunniste	2421302
Nimi	ST perusopintoja: Johdatus opin historiaan
Laajuus	3 op
Tyyppi (esim. perusopinnot, aineopinnot)	Perusopinnot
Laji	Opintojakso
Opinto-oikeus	
Suositteltu suoritus aika	1. opintovuosi
Tuntimäärä	81
Arvostelu	0-5
Vastuuyksikkö	Läntinen teologia (J)
Opettajat	Systemaattisen teologian yliopisto-opettaja

Osaamistavoitteet (pakollinen)

Opintojakson suoritettuaan opiskelija

- osaa kuvata, miten kristinuskon tärkeimmät opilliset käsitykset ovat muodostuneet ja mitä ne ovat
- osaa tunnistaa keskeisiä opillisiä näkökulmia kristillisessä aineistossa
- tuntee varhaisen kirkon tärkeimpiä teologeja ja heidän opillisiä painotuksiaan

Sisältö (pakollinen)

Opintojaksossa perehdytään klassiseen opinmuodostukseen varhaisesta kirkosta keskiajalle.

Suoritustavat (pakollinen)

Suoritus yhtenä 3 op:n kokonaisuutena.

Tutkinto-opiskelijat:

- kaksi luontosarjaa (2421302 ST perusopintoja: Johdatus opin historiaan 1 op JA 2431301N ST perusopintoja: Dogmatiikka ja dogmihistoria 2 op) ja niihin liittyvä työskentely. Opintojaksosta 2431301N ST perusopintoja: Dogmatiikka ja dogmihistoria 2 op ei järjestetä luento-opetusta lukuvuonna 2020–2021.
- vain opintojakson 2421302 luennot (1 op) ja siihen liittyvä työskentely kirjallisuuden avulla ja sen perusteella suoritettu esitys/essee tai
- vain opintojakson 2421302 luennot (1 op) ja yhdessä luentojen kanssa suoritettava täydentävä kirjallisuustentti
- Kirjallisuustentti (sähköinen tentti)

Avoimen yliopiston opiskelijat:

- Kirjallisuustentti (sähköinen tentti)
- Oppimistehtävät

Toteutustavat

Luennot ja ryhmätyöt 4. periodissa (osittain 3. periodissa)

Oppimateriaalit

Kirjallisuus:

- T. Mannermaa, Kristillisen opin vaiheet (197 s.)
- A. McGrath, Kristillisen uskon perusteet (vuoden 202 tai uudempi painos), luku 1–4, s. 23–143 (120 s.)
- B. Hägglund, Uskon malli, s. 11–154 (143 s.)
- G. af Hällström-A.M. Laato-J. Pihkala: Johdatus varhaisen kirkon teologiaan (269 s.)

Arvosteluperusteet (pakollinen)

Osallistuminen opetukseen ja luentokertaus/täydentävä esitys tai kirjallisuustentti tai essee, 0–5

Edellytykset

Ajankohta

1. opintovuosi, kevätlukukausi

Tarjontatieto

Avainsanat
Kampus
Lisätietoja
Opetuksen kieli (pakollinen tieto) suomi

Liite 2: Yhteistyössä Helsingin yliopistossa kehitetyt malliopintojaksot

TUK-105 Uskontotieteen perusteet

Osaamistavoitteet

Opintojakso antaa uskontotieteellisiä välineitä tulkita ja tarkastella uskonnon paikkaa inhimillisessä kulttuurissa, yhteiskunnassa ja ihmisten ajattelussa. Jakson suoritettuaan opiskelija ymmärtää, minkälainen oppiaine uskontotiede on ja miten se suhteutuu muihin tieteenaloihin, hahmottaa uskontotieteen tutkimuskohteen eli uskonnon määrittelyn problematiikkaa sekä tutkimuskäsitteiden arkikäytön ja tieteellisen käytön välisiä suhteita ja niiden lukutaitoa. Hän tuntee uskontotieteen keskeisiä tutkimuskäsitteitä ja osaa arvioida niiden merkitystä uskonnon tieteellisessä tarkastelussa, sekä tuntee ja osaa erotella uskontotieteen eri tutkimussuuntausten tavat tarkastella uskontoa. Opiskelija oppii suhtautumaan oppimaansa tietoon kriittisesti, peilaten sitä aikaisemmin opittuun tietoon ja soveltaen tietämystään uusiin tilanteisiin.

Suoritustapa

Keskustelua aktivoiva luentokurssi, joka suoritetaan esseemuotoisella luentotentillä. Kurssilla on myös muita kurssikirjallisuuteen liittyviä tehtäviä, joiden tavoitteena on kartoittaa opiskelijan lähtötietoja tieteenalasta sekä sitä, miten tieto ja ymmärrys tieteenalan luonteesta ovat kasvaneet kurssin myötä. Tehtävien tarkoitus on tiedollisen kehittymisen seuraamisen lisäksi reflektoida omien taidollisten valmiuksien, kuten kriittisen ajattelun ja uskontolukutaidon kehittymistä kurssin aikana. Tehtävänannot keskittyvät tulevaisuuden työelämätaitoihin, kuten kriittiseen ajatteluun ja uskontolukutaitoon. Kurssin suorittaminen edellyttää kurssikirjallisuuteen liittyvien pohdintatehtävien tekemistä, aktiivista osallistumista opetukseen, sekä esseemuotoisen luentotentin tekemistä.

Mikäli opiskelija ei pysty osallistumaan luento-opetukseen, on vaihtoehtoinen suoritus tapa Avoimen yliopiston järjestämä verkkokurssi AYTUK-105.

Arviointi

Kurssi arvioidaan asteikolla 0-5 ja se perustuu esseemuotoisen luentotentin tekemiseen. Arvioinnissa huomioidaan opiskelijan tiedollista osaamista suhteessa osaamistavoitteisiin, sekä tiedollisten valmiuksien linkittymistä taidollisiin valmiuksiin, keskittyen kriittiseen ajatteluun ja uskontolukutaitoon. Kurssikirjallisuuteen liittyvät pohdintatehtävät voivat vaikuttaa kurssiarviointiin positiivisesti tai negatiivisesti.

TUK-103 Käytännöllisen teologian perusteet

OSAAMISTAVOITTEET

Opiskelija

- tutustuu käytännöllisen teologian oppialan määritelmiin ja tutkimukseen
- osaa tehdä eron uskonnollisten käytäntöjen harjoittamisen ja uskonnollisten käytäntöjen tieteellisen tutkimuksen välillä ja arvioida tätä kriittisesti
- osaa tunnistaa ja pohtia erilaisia tutkimusnäkökulmia, joilla lähestytään uskonnon ilmenemistä esimerkiksi kirkkojen ja uskonnollisten yhteisöjen traditioissa
- pohtii omaa suhdettaan uskonnollisten käytäntöjen tutkimukseen
- tutustuu erilaisiin teologian alan ammatteihin ja pohtii omia uramahdollisuuksiaan
- huomaa katsomuksellista dialogisuutta käytännöllisen teologian kentällä
- kehittää kriittistä ajatteluaan lukemalla luentojen etukäteistehtäviä ja pohtimalla niiden sisältöjä suhteessa omaan osaamiseensa

SISÄLTÖ

- uskonnon, kulttuurin, yhteiskunnallisen elämän ja politiikan vuorovaikutus

- kirkkojen ja erilaisten uskonnollisten ryhmien rituaalit, oikeuskäytännöt, hallinto, vuorovaikutus, viestintä, sielunhoito, yhteisöllisyys ja kasvatus

SUORITUSTAPA

Opintojakson suorittaminen edellyttää

- aktiivista osallistumista luento-opetukseen
- luento-opetukseen liittyvien tehtävien kirjallista, monipuolista ja kriittistä raportointia
- erikseen ohjeistettavaan kirjalliseen ja kuvalliseen aineistoon tutustumista ja raportointia
- opitun osoittamista ohjeistuksen mukaan tentin, yksilöllisen oppimispäiväkirjan tai opintopiirituotosten avulla

ARVIOINTIMENETELMÄT JA -KRITEERIT

Tehtävät arvioidaan osaamistavoitteiden perusteella. Kurssin suorittaminen vaatii aktiivista osallistumista opetukseen, sekä loppuesseen tekemistä. Loppuessee arvioidaan asteikolla 0-5. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota oppijan sisältötietoon käytännöllisen teologian eri ulottuvuuksista ja tutkimussuunnista, sekä koko oppiaineen tutkimuksellisten perusasioiden ymmärtämisestä oppimistavoitteiden mukaisesti. Sisältötietojen lisäksi arvioidaan oppijan osaamista suhteessa kriittiseen ajatteluun ja uskontolukutaitoon.

TOTEUTUS

Oppimista tuetaan

- vuorovaikutteisuutta rakentavalla luento-opetuksella (20–30 t), joka suoritetaan joko aktiivisella osallistumisella kontaktiopetukseen tai verkkomateriaalin tukemana
- sähköisen oppimisalustan tarjoamilla ohjeistuksilla, oppimistehtävillä ja materiaaleilla
- vuosittain erikseen tarkennettavalla kirjallisella ja kuvallisella oppimateriaalilla

Mikäli opiskelija ei pysty osallistumaan luento-opetukseen, on vaihtoehtoinen suoritustapa Avoimen yliopiston järjestämä verkkokurssi AYTUK-103.

TUK-2304 Uskontokasvatus kodissa, koulussa, uskonnollisessa yhteisössä tai arkielämässä

OSAAMISTAVOITTEET

Opiskelija

- tutustuu uskontokasvatuksen tutkimuksen peruskäsitteisiin
- osaa hahmottaa uskontoon ja muihin katsomuksiin liittyvien oppimisympäristöjen kuten kodin, koulun, uskonnollisten yhteisöjen, vertaisryhmien ja kaupallisen kulttuurin vaikutuksia
- harjaantuu tarkastelemaan katsomuksellisen oppimisen prosessia niin yksilöjen kuin yhteisöjen näkökulmista kriittisesti ja ottaen huomioon katsomuksellisen moninaisuuden
- perehtyy tarkemmin johonkin oman urana kannalta kiinnostavaan uskontokasvatuksen oppimisympäristöön ja hahmottaa uskontokasvattajan työtä käytännön tasolla
- kehittää vuorovaikutus- ja dialogitaitojaan ryhmätyöskentelyssä

SUORITUSTAPA

Opintojakson suorittaminen edellyttää

- luento-opetuksen aktiivista seuraamista ja yhteiseen keskusteluun osallistumista
- luento-opetukseen liittyvien tarkkailutehtävien ja ennakkotehtävien kirjallista raportointia
- erikseen ohjeistettavaan kirjalliseen ja kuvalliseen aineistoon tutustumista ja raportointia
- opitun osoittamista erillisen ohjeistuksen mukaan tentin, yksilöllisen oppimispäiväkirjan tai opintopiirituotosten avulla
- oppimispäiväkirjan, sekä kaikkien kurssitehtävien tekemistä

ARVIOINTIMENETELMÄT JA -KRITEERIT

Opintojakso arvioidaan asteikolla 0–5. Kurssin arvosana perustuu ensisijaisesti oppimispäiväkirjaan, erityisesti oppimispäiväkirjan tiivistelmään. Hyvä oppimispäiväkirja sisältää monipuolista, kriittistä reflektointia liittyen opiskeltaviin sisältöihin ja kehittyviin työelämätaitoihin. Hyvä ryhmätehtävä voi nostaa kurssin kokonaisarvosanaa tai tehtävän huolimaton suorittaminen

laskea sitä. Aktiivinen osallistuminen opintojaksolla voi nostaa arvosanaa, poissaolot tai passiivisuus opetustilanteissa puolestaan laskea sitä.

TOTEUTUS

Oppimista tuetaan

- vuorovaikutteisuutta rakentavalla luento-opetuksella (16–24 t)
- sähköisen oppimisalustan tarjoamilla ohjeistuksilla, oppimistehtävillä ja materiaaleilla
- vuosittain erikseen tarkennettavalla kirjallisella ja kuvallisella oppimateriaalilla

TUK-102 Kristinuskon historian perusteet

OSAAMISTAVOITTEET

- opiskelija hahmottaa kirkkohistorian luonteen suhteessa muihin historiallisiin ja teologisiin aloihin
- opiskelija muistaa ja osaa nimetä kirkkohistoriallisia aikakausia sekä periodisointiin liittyvän haasteita
- hahmottaa kirkkohistorian vaikutuksia nykypäivän yhteiskunnallisiin ilmiöihin
- opiskelija ymmärtää tutkimuksen ja muun kirjallisuuden eron sekä osaa alustavasti soveltaa tutkimuksia kurssiin liittyvissä tehtävissä
- opiskelija osaa selittää, mikä on konteksti ja mikä on lähde
- opiskelijalla on valmius tarkastella ja pohtia kontekstin sekä syy- ja seuraussuhteiden merkitystä eri aikakausin
- opiskelija osaa erotella erilaisia lähdetyyppejä toisistaan ja vertailla näitä kriittisesti
- opiskelija kykenee alustavasti soveltamaan lähdekritiikkiä opiskelijan yhteistyö- ja sosiaaliset vahvistuvat, hän ottaa vastuuta omasta ja toisten oppimisesta, sekä osaa arvioida toimintaa ryhmätyöskentelyssä

SUORITUSTAPA

- aktiivinen osallistuminen opetukseen ja tehtävät, joista vähintään yksi ryhmätehtävä
- Vaihtoehtoinen suoritustapa: AYTUK-102

OPPIMATERIAALI

- suositeltavaa kirjallisuutta, joita voi oman valinnan mukaan käyttää ryhmätehtävän tekemiseen.
- Cambridge History of Christianity 1–9. 2005–2009. Myös e-kirjana.
- Kaarlo Arffman, Kristinuskon historia
- Simo Heininen & Markku Heikkilä, Suomen kirkkohistoria

ARVIOINTIMENETELMÄT JA -KRITERIT

- kurssin kokonaisarvosana 0–5
- arviointikriteerit: ryhmätehtävä asteikolla 0–5 50 % (sisältäen vertaisarvioinnin) ja luentoihin liittyvät tehtävät asteikolla 0–5 50%
- suoritus vaatii aktiivista osallistumista kaikkiin kurssin aikana toteutettaviin asioihin.

LISÄTIEDOT

Huom: kurssilla luettavien lähteiden kieli voi olla myös ruotsi ja englanti

TOTEUTUS

- luennot tehtävineen, joista yksi ryhmätehtävä, yht.38 t

Mikäli opiskelija ei pysty osallistumaan luento-opetukseen, on vaihtoehtoinen suoritustapa Avoimen yliopiston järjestämä verkkokurssi AYTUK-102.

Liite 3: Opintojaksojen sanallinen arviointi hankkeen tulosten näkökulmasta (HY)

TUK-103 Käytännöllisen teologian perusteet

Hankkeen 21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen tarkoituksena on tuottaa konkreettisia kehittämissuunnitelmia uskonnon aineenopettajien koulutukseen, jotta koulutus tukee tarkoituksenmukaisella tavalla opettajan kompetenssin kehittymistä, sekä geneeristen työelämätaitojen kehittymistä koko opintopolun aikana. Hanke on tutkinut tulevaisuuden taitoja ja opettajaopiskelijoiden, sekä aineenopettajien kompetenssia taitoihin liittyen ja tuottanut seuraavia tuloksia, jotka olisi hyvä huomioida opetuksessa. Molemmat, sekä opiskelijat, että opettajat painottavat tutkimustulosten mukaan opettajan sosiaalisia taitoja, sekä sosiaalisten taitojen opettamista osana uskonnonopetusta. Lisäksi uskontolukutaito ja dialogitaidot painoutuivat kaikissa tutkimuksissa. Opiskelijat odottivat, että oppivat opintojensa aikana näitä taitoja ja uskoivat niiden olevan olennaisia pätevälle uskonnonopettajalle. Työssään toimivat opettajat painottavat tutkimuksen mukaan yllä mainittujen lisäksi kriittisiä ajattelun taitoja, sekä moninaisuuden ymmärtämistä. Opettajat kokivat saaneensa koulutuksessaan hyvät valmiudet ajattelun taitojen opettamiseen, mutta kokivat tarvitsevansa lisäkoulutusta moninaisuuteen liittyvissä kysymyksissä, sekä uskontolukutaidon opettamisessa. Kurssin sisältöä on tarkasteltu yhdessä kurssin aikaisemman opettajan kanssa keskustellen ja kurssikuvaukseen tutustuen. Sisältöä tarkastellaan valikoitujen taitojen: sosiaaliset taidot, dialogitaidot, uskontolukutaito, kriittinen ajattelu ja moninaisuuden ymmärtämisen näkökulmista. Tarkastelun perusteella on tehty ehdotuksia kurssin kehittämiseksi opetussuunnitelmatasolla, sekä kurssimateriaalien tarkastelun jälkeen käytännön tasolla.

Kurssi TUK-103 sijoittuu opintojen alkupäähän, jolloin opiskelu yliopistossa on monelle uutta ja opiskelustrategiat vieraampia. Myös lukemisen määrä lisääntyy huomattavasti ja suuren tietomäärän sisäistäminen tulee monelle uutena. Oppimaan oppimisen taidot koskevat myös yliopistotason opintoja ja erilainen oppimiskonteksti on hyvä tuottaa opiskelijoille tietoiseksi. Hankkeen arvion mukaan kurssilla tulee kiinnittää erityisellä tavalla

huomiota erilaisiin oppimiseen liittyviin taitoihin, sekä luoda ymmärrystä siitä mitä yliopistossa opiskeleminen ylipäättään tarkoittaa. Hanke otti arvioinnin kohteeksi kurssin uskontokasvatuksen osuuden, joka sisältää kaksi luentoa, joihin molempiin valmistaudutaan ennakkolukemisella ja sivun mittaisella pohdinnalla aiheeseen liittyen. Kurssin tarkoitus on innostaa opiskelijoita ja tarkastella Käytännöllistä teologiaa kokonaisuutena. Kurssi suoritetaan viiden sivun mittaisella arvioitavalla esseellä, joka sisältää pohdintaa Käytännöllisestä teologiasta uskonnon tutkimuksessa.

Fokuksella uskontokasvatuksen luennoilla on "miten uskonto opitaan", mikä jo teemana tähtää kehittämään opiskelijan ajattelun taitoja. Ennen kumpaakin luentoa opiskelija paneutuu teemaan ja kirjoittaa siihen liittyen reflektoiden ajatuksiaan tekstiä yhden liuskan verran. Opiskelijalle, jolla on jonkinlainen käsitys siitä mitä uskontokasvatus on, tehtävä tuskin on haasteellinen, mutta tässäkin apukysymyksistä voi olla hyötyä. Luennoilla määritellään aluksi käytettävät termit hyvin selkeästi ja tähän liittyen reflektointikirjoitukseen saisi hyvin liitettyä ajattelun taitoja tukevia kysymyksiä, esimerkiksi 1. Mitä ennako-oletuksia sinulla on uskontokasvatukseen liittyen, mitä luulet, että se on? 2. Millaista uskontokasvatusta olet itse kohdannut elämäsi aikana? 3. Miten määrittelet uskonnon ja toisaalta uskontokasvatuksen ennen Tapani Innasen tekstiä? 4. Miten kirjoitus muutti ajatteluasi, syntyykö siihen liittyen jotain kritiikkiä? 5. Miksi uskonto ja uskontokasvatus määritellään hyvin eri tavoin eri yhteyksissä?

Luennoilla keskitytään asioihin teoreettisesta näkökulmasta, mutta luennot sisältävät myös paljon keskustelua ja luennoitsija kommunikoi luennon aikana opiskelijoiden kanssa. Ajatuksia jaetaan ryhmissä, sekä esimerkiksi Flingan kautta, jolloin opiskelijat voivat hyvin matalalla kynnyksellä ottaa osaa keskusteluun. Flingan taululta on nähtävissä paljon esimerkiksi opiskelijoiden aiheeseen liittyviä negatiivisiakin tunteita, kuten "trauma" "ahdistus" jne. ja näitä olisi tärkeä purkaa kirjoittamalla tai keskustelemalla. Omiin käsityksiin, varsinkin jos ne ovat stereotyyppisiä tulisi ohjeistaa suhtautumaan kriittisesti ja tarkastelemaan niitä monesta näkökulmasta. Luentodioista ei käy ilmi, miten Flingan seinää on luennolla käsitelty, mutta ryhmäkeskusteluihin, kirjoitustehtävin tai yhteisen keskustelun käyminen siihen liittyen on hyvin tärkeää. Kodin (ja vertaisryhmien) tarkasteleminen teoreettisella tasolla saattaa

tuoda ajatuksiin selkeyttä tai selitystä jossain tapauksissa ja siksi on hyvä, että aiheet käsitellään peräkkäin. Moninaisen katsomuksellisen kentän tarkasteleminen tässäkin yhteydessä on hyvä ja toisaalta muiden näkemysten kuuleminen vahvistaa opiskelijan ymmärrystä katsomuksellisen kentän moninaisuudesta. Moninaisuuden ymmärtämisen tueksi olisi myös hyvä, että luennolla käydään läpi myös muita uskontokasvatusta tarjoavia uskonnollisia yhteisöjä kuin ev.lut. kirkko, vaikka tämä luonnollisesti tarvitsee tässä yhteydessä suurimman huomion.

Opettajan kompetenssin kehittymisen kannalta koulun uskonnonopetuksen kontekstia tulisi painottaa enemmän ja avata sen ajankohtaisia kysymyksiä, sekä mihin se suomalaisessa koulutusjärjestelmässä perustuu. Katsomusaineiden opetus on Suomessa muuttunut viime vuosikymmeninä ja sen tarkoituksesta ja tehtävästä koulukontekstissa käydään tällä hetkellä paljon keskustelua. Katsomusopetusmalliin liittyen opiskelijoilla on varmasti paljon ajatuksia erilaisin perusteluineen ja vaikka aika on lyhyt, olisi tämä hyvä jollain tavalla huomioida luennoilla. Tämä auttaisi opiskelijaa myös mahdollisesti hahmottamaan ajantasaisemmin, millaisen uskonnollisen kentän hän mahdollisesti tulevana opettajana kohtaa. Ensimmäisen luennon viimeinen Flinga-tehtävä kokoaa hyvin ja sosiaalisesti aktiivisesti yhteen opiskelijoiden ajatuksia luennon sisällöstä.

Toisella luennolla käsitellään hyvin syvällisesti uskonnollista ja katsomuksellista kehittymistä, sekä spiritualiteetin ja uskonnon suhdetta, mikä varmasti jo ajankohtaisuudellaan lisää aiheen kiinnostavuutta. Opiskelijoiden olisi hyvä nähdä tilastoina, miten suomalaisten suhtautuminen uskonnollisuuteen ja hengellisyyteen on muuttunut ja miten uskonnollisuus on Suomessa saanut ja saa jatkuvasti uusia muotoja. Tästä on tehnyt tilastotutkimusta ainakin Pew research center ja Kirkon tutkimuskeskus. Myös uskonnon ja katsomuksellisuuden kentän muuttuvuus ja muokkautuvuus olisi hyvä huomioida. Opiskelijat voisivat reflektoida tätä esimerkiksi kirjoittamalla itselleen tai parille, tekemällä aikajanan omaan katsomuksiin vaikuttavista tekijöistä tai keskustelemalla aiheesta ryhmissä.

TUK-2304 Uskontokasvatus kodissa, koulussa, uskonnollisessa yhteisössä tai arkielämässä

Hankkeen 21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen tarkoituksena on tuottaa konkreettisia kehittämis ehdotuksia uskonnon aineenopettajien koulutukseen, jotta koulutus tukee tarkoituksen mukaisella tavalla opettajan kompetenssin kehittymistä, sekä geneeristen työelämätaitojen kehittymistä koko opintopolun aikana. Hanke on tutkinut tulevaisuuden taitoja ja opettajaopiskelijoiden, sekä aineenopettajien kompetenssia taitoihin liittyen ja tuottanut seuraavia tuloksia, jotka olisi hyvä huomioida opetuksessa. Molemmat, sekä opiskelijat, että opettajat painottavat tutkimustulosten mukaan opettajan sosiaalisia taitoja, sekä sosiaalisten taitojen opettamista osana uskonnonopetusta. Lisäksi uskontolukutaito ja dialogitaidot painottuivat kaikissa tutkimuksissa. Opiskelijat odottivat, että oppivat opintojensa aikana näitä taitoja ja uskoivat niiden olevan olennaisia päteville uskonnonopettajalle. Työssään toimivat opettajat painottavat tutkimuksen mukaan yllä mainittujen lisäksi kriittisiä ajattelun taitoja, sekä moninaisuuden ymmärtämistä. Opettajat kokivat saaneensa koulutuksessaan hyvät valmiudet ajattelun taitojen opettamiseen, mutta kokivat tarvitsevansa lisäkoulutusta moninaisuuteen liittyvissä kysymyksissä, sekä uskontolukutaidon opettamisessa. Kurssin sisältöä on tarkasteltu yhdessä kurssin aikaisemman opettajan kanssa keskustellen ja kurssikuvaukseen tutustuen. Sisältöä tarkastellaan valikoitujen taitojen: sosiaaliset taidot, dialogitaidot, uskontolukutaito, kriittinen ajattelu ja moninaisuuden ymmärtämisen näkökulmista. Tarkastelun perusteella on tehty ehdotuksia kurssin kehittämiseksi opetussuunnitelmatasolla, sekä kurssimateriaalien tarkastelun jälkeen käytännön tasolla.

Kaikkiaan TUK-2304 kurssi tukee monipuolisuudellaan tulevan opettajan kehittymistä jo nyt monin osin ja sinne valikoituvat opiskelijat ovat usein kiinnostuneita hakeutumaan uskonnonopettajan koulutusohjelmaan, mikä näkyy kurssin keskusteluissa. Kurssi koostuu luennoista, opiskelijan tutustumiskäynnistä, oppimispäiväkirjan tekemisestä, kurssikirjallisuudesta, sekä ryhmätyöskentelystä. Lähtökohtaisesti yliopisto-opetus kehittää tutkitusti hyvin kriittisiä ajattelun taitoja, jotka tässäkin kurssissa harjaantuvat luennoilla, sekä kurssiin liittyvässä oppimispäiväkirjassa. Kriittisen ajatteluntaitojen

kehittyminen vaatii ajatusmallien testaamista, joka on hyvä ottaa huomioon luentojen opetusta suunniteltaessa.

Luennoilla on vierailijoita hyvin erilaisista taustoista, mikä antaa varmasti monipuolisesti näkemyksiä erilaisista uskontokasvatuksen konteksteista. ”Uskontokasvatus uskonnollisissa yhteisöissä”-luennolla pääpainona oli ainoastaan evankelisluterilainen näkökulma, vaikka uskontokasvatusta tapahtuu toki muissakin uskonnollisissa yhteisöissä. Moninaisuuden ymmärtämisen tukemiseksi olisi hyvä, että jo luentovaiheessa opiskelijat saisivat käsityksen uskontokasvatuksen monimuotoisuudesta ja vaikka keskittyminen yhteen uskuntoon antaa varmasti aiheesta syvemmän kuvan, olisi muiden vaihtoehtojen esitleminen tärkeää. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus- sekä Koulun uskonnonopetus -luennot kiinnostavat opiskelijoita ja herättävät paljon keskustelua, sekä kysymyksiä luennoilla. Monella opiskelijalla on jopa hieman virheellinen käsitys siitä, mitä katsomusopetus koulutuksellisissa instituutioissa on, ja varsinkin opettajaksi opiskeleville nämä ovat hyvin tärkeitä luentoja. Luennoilla on hyvä olla tarpeeksi aikaa keskustelulle ja ajatusten vaihdolle vierailevan luennoitsija, sekä opiskelijoiden kesken. Tämä tukee myös dialogitaitojen ja sosiaalisten taitojen kehittymistä. Kurssin luentovierailijoita voisi pohtia ammatillisuuden näkökulmasta oppimispäiväkirjassa, esimerkiksi kysymyksiin: Näkisinkö itseni uskontokasvattajana kyseisessä ympäristössä? tai Millaisia ammatillisia kysymyksiä minulle nousee kuunnellessani uskontokasvattajaa?

Kurssin yhtenä tehtävänä oli opiskelijan oma tutustumiskäynti itseä kiinnostavaan uskontokasvatuksen kontekstiin. Vierailukäynti jo sinänsä kehittää sosiaalisia taitoja, kriittistä ajattelua, uskontolukutaitoa, sekä moninaisuuden ymmärtämistä. Opiskelijan ohjaus itseä kiinnostavan kohteen valitsemisessa voisi painottua vieläkin enemmän tulevaisuuden työelämään ja opiskelijoita rohkaista valitsemaan ympäristö, jossa he itse mahdollisesti voisivat tulevaisuudessa toimia uskontokasvattajina. Kurssia suorittaessaan opiskelijat ovat useimmiten toisen vuoden opiskelijoita, eikä heillä vielä opintojen puitteissa ole tullut mahdollista tarkastella tulevaisuuden työelämämahdollisuuksia käytännön tasolla. Kurssi voisi tarjota hyvän tilaisuuden opiskelijoille myös aloittaa oman ammatillisen uransa suunnittelu. Opiskelijalle on hyvä antaa tarkat ohjeet siitä, mitä hän vierailukäynnillään tarkastelee esimerkiksi

kirjoittamalla vierailusta etukäteen oppimispäiväkirjaan (esim. Miksi haluan juuri tähän kontekstiin? Miksi näkisin itseni täällä työelämässä? jne). Vierailukäynnin yhteyteen voisi esimerkiksi liittää lyhyen haastattelun työssään toimivalle uskontokasvattajalle ja kysyä häneltä, miksi hän on valinnut juuri tämän urasuunnan, tai millaista hänen työnsä käytännössä on. Näin opiskelija saisi syvemmän käsityksen ammatista, eikä vierailu jäisi irralliseksi opiskelijan oman urasuunnittelun kannalta. Oppimispäiväkirjaan liittyvää reflektointia olisi hyvä tukea valmiilla kysymyksillä, taitoihin liittyen esimerkiksi: 1. Miten uskontokasvattaja opetti piilo-opetussuunnitelman kautta sosiaalisia taitoja? 2. Havaitsitko tilanteessa dialogitaitoja tukevia elementtejä? 3. Miten kasvatuksen kohteen uskontolukutaidot kehittyivät kasvatustilanteessa? 4. Miten tilanne tuki kriittisen ajattelun kehittymisen taitoja. 5. Kuinka kasvatustilanteen kohteiden moninaisuus huomioitiin kasvatustilanteessa? Oppimispäiväkirja on kurssin suurin suoritettava tehtävä, ja opiskelijat kirjoittavat tätä koko kurssin reflektoiden oppimistaan kurssin aikana. Oppimispäiväkirjaa on kirjoitettu hyvin vapaasti reflektoiden, mikä tietysti oppimisen ja ajattelun taitojen kehittymisen kannalta on hyvin tärkeää. Ammatillisen kompetenssin kehittymistä voisi kuitenkin tukea tämän lisäksi myös valmiilla kysymyksillä.

Kurssin suoritustapoihin kuuluva ryhmätehtävä aiheutti hankaluuksia arvioinnissa ja tehtävänannon suhteen. Kurssin opettaja oli sitä mieltä, että ryhmätyöskentelystä on pidettävä kiinni ja hankeen tutkimustulokset tukevat tätä ajatusta. Ryhmätyöskentely on aikaisemmin toteutettu blogitekstinä, joka ainakin mahdollistaa esimerkiksi uskontolukutaidon huomioimisen hyvin ja koska teksti on kantaaottava, se harjoittaa varmasti myös kriittisen ajattelun taitoja. Ennen ryhmätyöskentelyn aloittamista olisi hyvä käydä läpi ryhmätyöskentelyyn liittyvää perusohjeistusta siitä, miten ryhmätyöskentelyssä kannattaa jakaa vastuita ja kuinka työskentely muutenkin sujuu parhaiten. Ymmärtääksemme ryhmätyötaitojen kehittyminen ei ole liitettynä minkään kurssin sisältöihin virallisesti, vaikka moni kurssi tekeekin ryhmätöitä. Kantaaottavan blogitekstin kirjoittaminen ryhmässä voi olla haasteellista jo siitä syystä, että ryhmän jäsenet voivat olla asioista hyvin eri mieltä. Toisaalta tämä mahdollistaa dialogitaitojen kehittymisen, ja moninaisten mielipiteiden ymmärtämisen ja on siksi taitojen näkökulmasta hyvä tehtävä. Tehtävännannossa olisi ryhmätyötaitojen lisäksi hyvä tuoda tietoiseksi opiskelijoille

sanallistamalla, että tehtävä tukee kriittistä ajattelua, sosiaalisia taitoja, sekä ryhmätyötaitoja.

TUK-102 Kristinuskon historian perusteet

Hankkeen 21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen tarkoituksena on tuottaa konkreettisia kehittämissuunnitelmia uskonnon aineenopettajien koulutukseen, jotta koulutus tukee tarkoituksenmukaisella tavalla opettajan kompetenssin kehittymistä, sekä geneeristen työelämätaitojen kehittymistä koko opintopolun aikana. Hanke on tutkinut tulevaisuuden taitoja ja opettajaopiskelijoiden, sekä aineenopettajien kompetenssia taitoihin liittyen ja tuottanut seuraavia tuloksia, jotka olisi hyvä huomioida opetuksessa. Molemmat, sekä opiskelijat, että opettajat painottavat tutkimustulosten mukaan opettajan sosiaalisia taitoja, sekä sosiaalisten taitojen opettamista osana uskonnon opetusta. Lisäksi uskontolukutaito ja dialogitaidot painoutuivat kaikissa tutkimuksissa. Opiskelijat odottivat, että oppivat opintojensa aikana näitä taitoja ja uskoivat niiden olevan olennaisia pätevälle uskonnonopettajalle. Työssään toimivat opettajat painottavat tutkimuksen mukaan yllä mainittujen lisäksi kriittisiä ajattelun taitoja, sekä moninaisuuden ymmärtämistä. Opettajat kokivat saaneensa koulutuksessaan hyvät valmiudet ajattelun taitojen opettamiseen, mutta kokivat tarvitsevänsä lisäkoulutusta moninaisuuteen liittyvissä kysymyksissä, sekä uskontolukutaidon opettamisessa. Kurssin sisältöä on tarkasteltu yhdessä kurssin aikaisemman opettajan kanssa keskustellen ja kurssikuvaukseen tutustuen. Sisältöä tarkastellaan valikoitujen taitojen: sosiaaliset taidot, dialogitaidot, uskontolukutaito, kriittinen ajattelu ja moninaisuuden ymmärtämisen näkökulmista. Tarkastelun perusteella on tehty ehdotuksia kurssin kehittämiseksi opetussuunnitelmatasolla, sekä kurssimateriaalien tarkastelun jälkeen käytännön tasolla.

Kurssi on kokonaisuudessaan hyvin monipuolinen ja sen suorittaminen vaatii opiskelijalta hyvin monipuolista työskentelyä ja tiedollisten taitojen lisäksi monia taidollisia valmiuksia. Kurssilla on ollut tapana opettaa muistiinpanojen tekemistä ensimmäisillä luennoilla, osaksi siitäkin syystä, että kurssi ajoittuu useimmiten opiskelijoiden opintojen ensimmäiseksi kurssiksi. Opiskelu yliopistossa on monelle uutta ja opiskelustrategiat vieraampia.

Myös lukemisen määrä lisääntyy huomattavasti ja suuren tietomäärän sisäistäminen tulee monelle uutena. Monelle uutena opiskelukielenä tulee myös, sekä luennoilla että luettavassa materiaalissa englannin kieli. Luennolle on tätä varten hankittu tulkki, joka varmasti helpottaa sisällön ymmärtämistä. Oppimaan oppimisen taidot koskevat myös yliopistotason opintoja ja erilainen oppimiskonteksti on hyvä tuottaa opiskelijoille tietoiseksi. Vaikka muistiinpanojen tekeminen ei suoraan liity kurssin sisältöön, niiden tekeminen helpottaa varmasti huomattavasti opiskelijan opiskelemista tällä ja muillakin kursseilla. Luentojen aikana haasteena on huomattu opiskelijoiden keskittymisen muihin asioihin, kun itse luentoon, esimerkiksi älylaitteiden selaamiseen. Tämä kieli tulkintani mukaan esimerkiksi puuttuvista yliopistotason opiskelustrategioista. Monet oppilaat tulevat yliopistoon suoraan lukiosta, tai useamman opiskeluvuoden tauon jälkeen ja yliopiston ns. ”akateeminen vapaus” saattaa aluksi näyttäytyä sellaiselta, että opiskeluun vaaditaan vain fyysinen läsnäolo. Kurssin opettaja kertoi muistiinpanojen tekemisen ohjaavan opiskelijoita pysymään aiheessa, mikä varmasti osaltaan on totta. Kaikille kuitenkin kirjoittaminen ei ole paras oppimisen tapa ja siksi olisi hyvä miettiä myös muita keskittymistä tukevia asioita. Asiaa voisi edistää esimerkiksi osallistamalla opiskelijoita yhä enemmän keskustelempiin tehtäviin luentojen aikana. Tehtävät voivat olla pari- ja ryhmäkeskusteluja, esim. Mitä ajatuksia edellinen 15 minuuttinen on sinussa herättänyt, tiivistä pääteemat vieruskaverillesi, mitä uutta opit. Sen lisäksi että tämä saattaa pitää opiskelijat paremmin sisällössä, se kehittää oppilaiden sosiaalisia-, sekä dialogitaitoja.

Kurssin suoritustavat vaikuttavat kaikkiaan hyvin monipuolisilta ja arvioivat opiskelijan osaamista monesta eri näkökulmasta. Kurssin Moodle-alusta sisältää erillisen keskustelualueen, jossa opiskelijat voivat käydä keskustelua. Tämä on dialogitaitojen, sekä sosiaalisten taitojen kannalta hyvä asia. Moodlesta löytyy myös vinkkejä muistiinpanojen tekemiseen. Täällä voisi hyvin olla myös muiden opiskelustrategioiden ohjeistusta. Toisaalta on perusteltua, että koska strategiat eivät ole kurssin päätarkoitus, kurssin suunnittelussa on valittu yksi opiskelutapa, johon kurssilla paneudutaan tarkemmin. Yleisesti ei ole sovittu, vastaavatko kurssit eri taidollisten valmiuksien opiskelusta ja tästä olisikin hyvä sopia yhdessä kurssien yhteissuunnittelun puitteissa.

Kurssin suorittamiseen vaaditaan viisi erillistä tehtävää, joista neljä tehdään yksin ja yksi ryhmässä. Ryhmätehtävät ovat monessa yliopistokurssissa haasteena, ja myös tämän kurssin osalta niiden hankaluudesta on tullut palautetta. Ryhmätehtävät ovat kuitenkin tulevaisuudessa tarvittavien työelämätaitojen kannalta ehdottoman tärkeitä ja siksi ryhmätehtävästä olisi hyvä pitää kiinni. Ryhmätehtävän merkitsevyyttä kurssilla kuvaa myös se, että 20% arvosanasta määräytyy ryhmätehtävän arvosanan mukaan. Hankaluutta voisi ehkäistä sillä, että ennen ryhmätehtävää keskityttäisiin siihen, mitä hyvä ryhmätyöskentely pitää sisällään ja mitä se tämän kurssitehtävän osalta tarkoittaa. Tehtävänannon lisäksi voisi olla hyvä antaa konkreettisia neuvoja ryhmätehtävän suorittamiseen ja siihen liittyviin mahdollisiin haasteisiin, sekä ohjeistaa opiskelijoita niissä tilanteissa, kun ryhmätyö ei syystä tai toisesta toimi. Moodlessa olevat ryhmätehtävän ohjeet ovat hyvin selkeät. Niihin voisi lisätä kuitenkin konkreettisesti ohjeen esimerkiksi ”Sopikaa ryhmänne säännöt” tai ”Keskustelkaa siitä, mitä hyvä ryhmätyöskentely on ja mitä odotatte toisiltanne, sekä mihin sitoutatte itsenne”. Ryhmätehtävän arvioinnissa olisi hyvä ottaa huomioon ryhmien sisäinen moninaisuus, esimerkiksi tekemällä arviointi myös vertaisarviointina. Opiskelijat arvioisivat toistensa tiedolliset- (itse työ) ja taidolliset(ryhmätyötaidot) suoritukset ja toimittaisivat ne osuuden arvioijalle, sekä kirjoittaisivat muutamalla sanalla perustelut. Näin sosiaalisten taitojen tärkeys korostuisi vieläkin enemmän. Arvioija voi toimia tilanteessa nimettömästi.

Kurssin suoritustapoihin kuuluu ryhmätehtävän lisäksi yksilötehtäviä, jotka ovat keskenään hyvin erilaisia. Tämä tuo kurssiin monipuolisuutta ja kehittää opiskelijan taitoja monesta näkökulmasta. Useampi tehtävistä on erilaisten videoiden tai muiden lähteiden analysointia, mikä jo itsessään kehittää varmasti uskontolukutaitoa, sekä kriittistä ajattelua. Tehtävät perustuvat opiskelijan omiin näkemyksiin ja kokemuksiin annetuista aiheista. Osa tehtävistä oli suoraan tiedollisia, kuten esimerkiksi reformaatiotehtävä. Monipuolisten tehtävien tekeminen on tietysti hyvä, mutta työelämätaitojen kehittymisen kannalta olisi tärkeää, että jokainen tehty tehtävä linkittyisi jollain tavalla opiskelijan tiedollisten taitojen lisäksi taidollisiin valmiuksiin. Reformaatiotehtävän kohdalla tämä voisi hyvin tarkoittaa, että annetun ohjeistuksen lisäksi opiskelija kirjaisi tehtävän loppuun omia ajatuksiaan tai

näkemyksiään asiaan liittyen. Ei ole olennaista arvioidaanko tätä osuutta, vaan olennaista on, että opiskelija pohtii ja miettii annettuja sisältöjä liittäen ne omaan ajattelunsa kehittymisen taidolliseen puoleen. Kriittisen ajattelun, sekä monilukutaidon/uskonnollisen lukutaidon suhteen tehtävät tukevat opiskelijan taidollista kehittymistä hyvin ja taidot voisi hyvin mainita kurssikuvauksessa tai sen tavoitteissa sanallisesti.

Kurssin opettaja toivoi, että arviointikriteereihin paneuduttaisi. Hyvin monipuolisten tehtävien tekeminen ja arvioiminen luonnollisesti monimutkaistaa arviointiprosessia, joskin se tekee kurssista monipuolisuudellaan oppimisen kannalta paremman. Ryhmätehtävän vertaisarvioinnin lisäksi arviointikriteereitä olisi hyvä tarkentaa myös yksilötehtävien osalta. Neljä erilaista yksilötehtävää vaativat tietysti erilaiset arviointikriteerit, mutta kaikkia tehtäviä yhdistävää kokonaisuutta voisi miettiä uudelleen. Tehtävänannot voisivat kaikki sisältää esimerkiksi oman ajattelun kehittymisen reflektointia, yksinkertaisesti esimerkiksi vaatimalla, että jokainen kirjaa lyhyesti ylös omia ajatuksiaan ja oppimistaan. Tukikysymyksinä tähän voisi käyttää esimerkiksi: Mitä ajatuksia tehtävän tekeminen herätti? Mitä opit tehtävän aikana? Missä kontekstissa tai tilanteessa hyödyt oppimistasi tiedoista? Mitä kriittisiä ajatuksia tehtävän tekeminen tai sen sisältö sinussa herättivät? Yhdistävien tukikysymysten tekeminen mahdollistaa tehtävien liittämisen toisiinsa ja kurssin kokonaistavoitteisiin, sekä opiskelijan kykyä liittää tieto omaan osaamiseen sekä tulevaisuuden työelämään.

Liite 4: Hankkeen julkaisut, konferenssiesitelmät ja vierailut

A. Tieteelliset

- Viinikka, K., and M. Ubani. 2019. "The expectations of Finnish RE student teachers of their professional development in their academic studies in the light of 21st century skills." *Journal of Beliefs & Values CJBV*. doi: 10.1080/13617672.2019.1618153.
- Viinikka, K., M. Ubani, T. Lipiäinen, and A. Kallioniemi. 2019. "21st century skills and Finnish student teachers' perceptions about the ideal RE teacher today and in the future." *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research* 18 (8): 75–97. doi: 10.26803/ijlter.18.8.5.
- Lipiäinen, T., M. Ubani, K. Viinikka, and A. Kallioniemi. 2020. "What does "New Learning" Require from Religious Education Teacher? A Study of Finnish RE Teachers' Perception." *Journal of Religious Education*. <https://doi.org/10.1007/s40839-020-00098-3>.
- Viinikka, K., and M. Ubani. 2020. "A qualitative analysis of Finnish RE students' perceptions of their professional development during their initial teacher education." *Journal of Beliefs & Values*. vol. ahead-of-print, no. ahead-of-print, Routledge, 1–21, doi:10.1080/13617672.2020.1805924.
- Viinikka, K., M. Ubani, and T. Lipiäinen. 2021. painossa. "RE as a 21st century practice. A quantitative study of the perceptions of in-service and pre-service RE teachers about new learning skills." *Religion & Education*.
- Viinikka, K. 2021. "21st Century Skills and RE Teacher Education. A Case Study of Finnish Religious Education Student Teachers and Their Professional Development. Itä-Suomen yliopisto. Akateeminen väitöskirja. Grano Oy. Jyväskylä.

B. Yleistajuiset

Blogikirjoitus katsomukset.fi-sivustolla:

“Opettajankoulutuksen kehittäminen moninaistuvassa koulumaailmassa”. <https://katsomukset.fi/2018/11/08/opettajankoulutuksen-kehittaminen-moninaistuvassa-koulumaailmassa/> 8.11.2018.

Blogikirjoitus uskonnonopetus.fi-sivustolla:

“ Hallituksen kärkihankkeessa uskontolukutaito ja katsomusdialogien ohjaus opettajan tulevaisuuden taitoja” <http://uskontotuntiunelmia.blogspot.com/2018/11/hallituksen-karkihankkeessa.html> 13.11.2018.

Artikkeli SOOL:in Soolibooli lehdessä:

“Opettajankoulutus vastaamaan moninaistuvan koulumaailman tarpeita” <https://www.sool.fi/opeopiskelija/artikkelit/opettajankoulutus-vasaamaan-moninaistuvan-koulumaailman-tarpeita/> 25.1.2019

Artikkeli SUOL:in Synsygus lehdessä:

“Opettajankoulutuksen kehittäminen koulumaailman moninaistuksessa.” Synsygus 2/2019. https://www.suol.fi/images/stories/tiedostot/Syns_0219.pdf

Blogikirjoitus Oppiminen uudistuu-blogissa:

“Opettajankoulutus uudistuu: Katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen 21. vuosisadan taitojen valossa” <https://oppiminenuudistuu.wordpress.com/2019/04/12/katsomusaineiden-opettajankoulutuksen-kehittaminen/> 12.4.2019

Blogikirjoitus katsomukset.fi-sivustolla:

“Tulevaisuuden taidot uskonnonopettajankoulutuksessa.” <https://katsomukset.fi/2021/10/06/tulevaisuuden-taidot-uskonnonopettajankoulutuksessa/> 6.10.2021.

C. Esitelmät

Kansainväliset konferenssiesitelmät

AULRE 2019, Birmingham, Iso-Britannia

NCRE 2019, Trondheim, Norja

EARLI 2019, Aachen, Saksa

International symposium 2020, Tübingen, Saksa

EARLI SIG19 2020, Tukholma, Ruotsi

AERA 2021, Orlando, Yhdysvallat

NOFA 2021, Bergen, Norja

ISREV 2021, Göteborg, Ruotsi

EARLI 2021, Göteborg, Ruotsi

International symposium 2021, Tübingen, Saksa

Projektiseminaari suunniteltu syksy 2021, Helsingin yliopisto

Suomessa konferenssiesitelmät

KASVATUSTIETEEN PÄIVÄT 2018, Tampere, Suomi.

TEOLOGIAN JA USKONNONTUTKIMUKSEN PÄIVÄT 2020, Helsinki, Suomi.

D. Projektin vierailu

Huhtikuu 2019. Exeterin yliopisto (isännöi Professori Rob Freathy)

E. Tutkijoiden vierailut

Kaisa Viinikka: (Exeterin yliopisto, Syyskuu 2019-Marraskuu 2019, isännöi professori Rob Freathy)

Tuuli Lipiäinen: (Deakin yliopisto, Melbourne, Elokuu 2019-Marraskuu 2019, isännöi professori Fethi Mansouri)

Martin Ubani: (Tukholman yliopisto, Syyskuu 2019, isännöi tohtori Caroline Gustafsson)

Liite 5: Kuvioden 2 ja 3 tilastolliset tunnusluvut

Taito	Keskiarvo	Keskihajonta
Aloitteellisuus	3,42	0,84
Luovuus ja innovatiivisuus	3,77	1,01
Itseohjautuvuus	3,85	0,72
Ongelmanratkaisu	3,85	0,86
Kriittinen ajattelu	4,54	0,57
Ajattelun ja oppimaan oppimisen taidot	4,19	0,83
Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen	2,65	0,92
Koodaamisen perustaidot	1,27	0,71
Motoriset perustaidot	1,46	0,84
Vastuullisuus	4,04	0,9
Medialukutaito	3,54	1,01
Teologinen asiantuntijuus	4,23	1,01
Informaation hyödyntäminen	4,23	0,64
Uskontolukutaito	3,89	0,97
Monilukutaito	3,23	0,75
Joustavuus	3,42	0,84
Johtajuus	2,54	0,93
Tuottavuus	3,15	0,95
Katsomuksellinen vakaumus	2,58	1,42
Globaali vastuu ja kestävä kehitys	3,35	0,92
Moninaisuuden ymmärtäminen	4,23	0,75
Opetuksen yhteiskunnallisen ulottuvuuden huomioiminen	3,73	0,94
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	3,96	0,85
Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot	2,23	0,93
Työelämätaidot ja yrittäjyys	2,04	0,98

Taito	Keskiarvo	Keskihajonta
Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävän tulevaisuuden rakentaminen	3,04	1,06
Ekososiaalinen sivistys	2,73	1,06
Elämän ja uran yhdistäminen	2,77	0,93
Opettajajohtoisuus	2,85	0,91
Sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden huomioiminen	3,81	0,92
Vuorovaikutus	3,89	0,75
Sosiaaliset taidot	3,42	0,93
Dialogitaidot	3,62	0,96
Yhteistyö koulun sisäisten ja ulkoisten toimijoiden kanssa	2,77	1,09
Radikalisoitumisen ehkäisy	2,77	1,22

Liite 6: Arviointilausunto

Evaluation Report on the Research Project 21st Century Skills, Multiple Literacies and Developing of RE Teacher Education

Henrik Simojoki, Jenny Berglund, Rob Freathy, Arniika Kuusisto

1. How are the goals of the project being achieved?

Results on comprehensive subject teacher development

- Both at the University of Helsinki and at the University of Eastern Finland, the qualitative and quantitative studies have been conducted, in line with and following the project aims.
- The results of the studies have been published in renowned scientific journals.
- The project findings illustrate a high acceptance of the here examined 21st century skills among Finnish RE student teachers. Beyond that, the qualitative studies gives further depth and insights into the ways in which RE student teachers “navigate” between theory and practice and put the theoretical knowledge into practice in their pedagogical thinking.

Developing research-based curricula for RE teacher education

- Both in Helsinki and Joensuu, targeted university courses were developed and later evaluated and reflected on from the perspective of 21st century skills.

Models for subject teacher education in general

- This goal area is closely connected to both of the above named target areas: the development work carried out at both at the University of Helsinki and the University of Eastern Finland in connection to the 21st century skills, their pedagogical content knowledge regarding RE, and how the theoretical knowledge is employed in pedagogical thinking and its practical implementations.

2. Project's outcomes relevancy in RE research field

- The results of the studies carried out in the project point into a specific tension in the field of developing research-based curricula for teacher education:
 - On the one hand, recent policies on subject teacher education tends to highlight the importance of general skills and competencies: With religious literacy, only one of the 21 skills is specific for Religious Education, all other skills apply also to other school subjects.
 - On the other hand, in the tradition of subject teacher training, the focus still lies on gaining a professional knowledge that is specific for the respective subject.

By highlighting the acceptance and relevance of more general skills among the student teachers, the research results point to the necessity of finding a balance between these two poles.

- Although the project and its substudies are carried out in the Finnish context, there are many parallels and broader implications to the field of Religious Education and Didactics internationally that the findings can importantly contribute to and be applied to and utilized within. In the UK, for example, recent professional discourse about RE has focused much on substantive and disciplinary knowledge. Subject specificity has been highlighted a great deal, particularly emphasising the concomitant specialised professional knowledge required of RE teachers.

This project's focus on 21st century skills in general, albeit recognising religious literacy and dialogue within those, is a useful counter-point. This further seeks to emphasise how success in any one discipline (on the part of both the learner and the teacher) is dependent upon demonstrating literacies, competencies and qualities that are potentially cross-disciplinary (e.g. communication skills and critical thinking), and thereby erodes somewhat the disciplinary boundaries some are so keen to maintain.

3. The applicability of the results in teacher education?

- The project was right to focus on (i) in-service teachers' conceptions of the competence requirements for RE now and in the future, and (ii) in-service/pre-service teachers', as well as Faculty members' and Principals', proposals for curriculum development to meet 21st century requirements. The importance of participant subjectivity in RE initial and continuing professional development perhaps surpasses that for any other field, particularly with its orientation towards personal, social, historical, cultural, existential, teleological and other such profound concerns, both in the past, present and future. There are manifold insights to be gleaned from understanding the interaction between personal and professional orientations: from where people are coming and to where they are going in terms of their own perceptions of RE and RE teacher education. The notion of 21st century skills invites reflection on historical change, currency of expertise, and empowerment/agency. There are lessons to be learned for all teacher trainers and trainees, in RE and beyond, through reflecting on the pedagogical and curriculum issues arising from such considerations.
- The different dynamics in the process of developing and implementing faculty conceptions in Helsinki and Joensuu implicates that context (size, profile, personnel, history of the respective institutions, importance of teacher education in the faculty's self-understanding) really matters in RE teacher education.
- This context-embeddedness and importance of recognizing the local institutional, societal and policy settings is critical to keep in mind.

However, this does not mean that the findings and knowledge generated in one context would not be critically useful and important in planning and carrying out further research as well as developing RE teacher education in other institutional, cultural and national contexts.

4. Which prospects of co-operation and future developments does the project offer?

- International comparative research on developing RE teacher training in different European countries. The project researchers were represented in the Stockholm *European Association for Research on Learning and Instruction EARLI, SIG 19* conference in November 2020, and will also present their findings in the Tübingen symposium in September 2021. Kaisa Viinikka, Tuuli Lipiäinen and Martin Ubani also participated in a hugely and mutually beneficial project visit to the University of Exeter in April 2019 with potential opportunities for further collaboration to be exploited in the future, particularly with regard to teacher's worldviews and the impact of such on curriculum decision-making.
- Although the Finnish model for teaching RE is unique, so are also other models. This does, however not mean that RE teachers need to be nationally bound. New generation of teachers will probably not restrict their working career to one country. Good therefore to connect to international comparative aspects of RE-teacher training.
- The Project could also connect to the ongoing discussion on international knowledge transfer. There is an upcoming discussion in terms of teacher training regarding this topic. To create relevant international exchange and knowledge transfer between teacher training is important for the future.
- The knowledge base produced by the project could also be used to develop international exchange programs for RE-teacher students. Joint international master-programs could be one such goal.
- Even though the skills most clearly connected to content knowledge, i.e. *understanding diversity* and *religious literacy* could be understood as specific for RE-teacher training these are also important for other types of teachers and teacher trainings. It would be of interest to see how this could be further developed.

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND REPORTS AND STUDIES IN EDUCATION, HUMANITIES, AND THEOLOGY

1. Mervi Asikainen, Pekka E. Hirvonen ja Kari Sormunen (toim.). *Ajankohtaista matemaattisten aineiden opetuksen ja oppimisen tutkimuksessa. Matematiikan ja luonnontieteiden opetuksen tutkimuspäivät Joensuussa 22.–23.10.2009*. 2010.
2. Sinikka Niemi och Pirjo Söderholm (red.). *Svenskan i Finland. 15 och 16 oktober 2009 vid Joensuu universitet*. 2011.
3. Johanna Lintunen. *Taide ja hoiva rajapinnoille. Selvitys taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen kysynnästä, tarjonnasta ja yhteistyöverkostoista Pohjois-Karjalassa*. 2011.
4. Hannu Kemppanen, Jukka Mäkisalo ja Alexandra Belikova (toim.). *Kotoista ja vierasta mediassa. Venäjistä suomeksi ja suomesta venäjäksi -workshop Joensuussa 7.– 8.10.2010*. 2012.
5. Jani-Matti Tirkkonen & Esa Anttikoski (eds.) *Proceedings of the 24th Scandinavian Conference of Linguistics*. 2012.
6. Hannu Perho ja Merja Korhonen. *Ammatillinen suuntautuminen, persoonallisuuspiirteet sekä työn laatu työuupumuksen, työn imun ja valintatyytyväisyyden tekijöinä. Lastentarhanopettajien 30 vuoden seuranta*. 2012.
7. Ulla Härkönen. *Reorientation of teacher education towards sustainability through theory and practice. Proceedings of the 10th international JTEFS/BBC conference Sustainable development*. 2012.
8. Nike K. Pokorn and Kaisa Koskinen (eds.) *New horizons in translation research and education 1*. 2013.
9. Milka Kuismanen ja Leena Holopainen. *Daisy-äänioppikirjat opiskelun tukena. Selvitys äänioppikirjojen käytöstä ja mahdollisuuksista perusopetuksen oppilaiden opetuksessa Suomessa*. 2013.
10. Tamara Mikolič Južnič, Kaisa Koskinen and Nike Kocijančič Pokorn (eds.) *New horizons in translation research and education 2*. 2014.
11. Päivi Annika Kauppila, Jussi Silvonen & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.). *Toimijuus, ohjaus ja elämänkulku*. 2015.
12. Merja Koivuluhta ja Päivi Annika Kauppila (toim.) *Toimijuuden tuki: dialoginen ohjaus*. 2015.
13. Kaisa Koskinen and Catherine Way (eds.) *New horizons in translation research and education 3*. 2015.
14. Mira Tuononen ja Marjatta Vanhalakka-Ruohon (toim.). *Ammatilliseen vai lukioon: Nuoren suunnanottoja perheen kehystämänä*. 2016.
15. Matti Kotiranta (ed.) *The Finnish and Estonian churches during the Cold War*. 2016.
16. Turo Rautaoja, Tamara Mikolič Južnič, and Kaisa Koskinen. *New horizons in translation research and education 4*. 2016.

17. Jouko Heikkinen, Antti Juvonen, Kati Mäkitalo-Siegl, Hanna Nygren ja Timo Tossavainen (toim.). *Taitoa, taidetta ja teknologiaa – kohti uutta opettajankoulutuksen mallia*. 2016.
18. Sari Havu-Nuutinen, Roseanna Avento and Leevi Leppänen. *Teachers of the future: Finnish-Namibian collaborative teacher education*. 2018.
19. Risto Lehtonen. *Church in a divided world: The Encounter of the Lutheran World Federation with the Cold War*. 2019
20. Marianna Virtanen, Saana Myllyntausta, Marika Kontturi, Petri Karkkola, Jaana Pentti, Prakash KC, Jussi Vahtera, Sari Stenholm. *Parempaa unta – tutkimus työstä, kokonaiskuormituksesta, unesta ja palautumisesta ikääntyneillä työntekijöillä*. 2021.
21. Martin Ubani, Arto Kallioniemi, Kaisa Viinikka, Tuuli Lipiäinen, Jasmin Riekkinen. *21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen*. 2021.

**MARTIN UBANI
ARTO KALLIONIEMI
KAISA VIINIKKA
TUULI LIPIÄINEN
JASMIN RIEKKINEN**

Raportissa käsitellään opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa, Opettajankoulutusfoorumin alaista, tutkimusperustaista kehittämishanketta "21. vuosisadan taidot, monilukutaito ja katsomusaineiden opettajankoulutuksen kehittäminen" (2018–2021), jota toteutettiin Itä-Suomen ja Helsingin yliopistoissa. Koulutuspolitiikan ja katsomusaineisiin liittyvien yhteiskunnallisten ilmiöiden huomioiminen opettajankoulutuksessa on keskeistä. Toivomme työmme tukevan opettajankoulutuksen kehittämistä.

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

**PUBLICATIONS OF
THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND**
Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology

ISBN 978-952-61-4346-0
ISSN 1798-5641